

172
10

MILITAIRE SPECTATOR

De nieuwe NAVO-commandostructuur
(zie blz. 497)

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl

Secretariaat KVVK
(Ledenadministratie, PR, secretaris
en penningmeester)
MPC 41A
Postbus 9012 6710 HC Ede
info@kvbk.nl

Secretaris:
luitenant-kolonel drs. I.M. de Jong
Telefoon: (0318) 68 32 30

HOOFDREDACTEUR

brigade-generaal cav prof.
J.M.J. Bosch
Telefoon (076) 527 32 09
of (015) 284 42 58
Fax (015) 284 47 21

REDACTIE

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel KLu J.F.W. van Angeren MA
drs. P. Donker
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar mr. M.Th.J.
Messerschmidt
kolonel MPSD drs. F. Matser
kolonel TS ir. R.G. Tieskens
commodore KLu J.S. Willemse

BUREAUREDACTIE

mw. drs. A. Kool
Instituut Defensie Leergangen
MPC 58 B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 284 47 20
Fax (015) 284 47 21

KOPIJ ZENDEN AAN
Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep MOW
Secretariaat Militaire Spectator
MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.gurp.brouwers@mindef.nl

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Telefoon (0497) 53 15 31

ABONNEMENTEN

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: TS Media
ISSN 0026-3869

NADruk VERBODEN

Coverfoto: Sloop van de restanten
van het WTC (Bron: J. Tourtelotte/US
Government)

MILITAIRE SPECTATOR

494 Editoriaal:
Bijzonder personeel verdient bijzondere zorg

496 Mededelingen

497 S.A.M. Wulffaert:
De nieuwe NAVO-commandostructuur
Meer dan een nieuw jasje?

508 I.E. van der Kloet:
Vertrouwen in de leidinggevende

517 A. ten Cate:
Naar de geul van haat, verbittering en bloed
Nederlandse officieren in het Midden-Oosten, 1956

528 C.A.J. ten Anscher, J.C. Terweijden:
Inzet van kennis en ervaring voor de wederopbouw
Een essay over de toekomst van de krijgsmacht

532 L. Polman:
Bericht uit Afrika – 'One Person One Gun'

534 P.H. de Vries:
Tegenwicht – Tegenspreken

536 Meningingen van anderen

538 Boeken

546 Samenvattingen/Summaries

BIJZONDER PERSONEEL VERDIENT BIJZONDERE ZORG

De krijgsmacht is bijzonder. Anders dan een 'normaal' bedrijf kan ze niet failliet gaan. Als namelijk de nood – lees: de dreiging – hoog genoeg is wordt er altijd geld vrijgemaakt voor de financiering van haar taak. Bijzonder zijn ook de gevolgen van succes. Als een andere organisatie het goed doet, wordt er al snel gedacht aan salarisverhoging, bonussen en uitbreiding. Paradoxaal genoeg, is daarentegen bij de krijgsmacht al een aantal jaren een inkrimping aan de gang als gevolg van haar succes.

De krijgsmacht leverde in bondgenootschappelijk verband een bijdrage aan het beëindigen van de Koude Oorlog. De kiezer vond vervolgens – volstrekt terecht – dat het vredesdividend moest worden geïnd. Mede dankzij het succes van de krijgsmacht wordt nu niet langer de bijdrage aan Defensie gestuurd door de noodzaak eigen huis en haard te verdedigen. Die bijdrage wordt nu bepaald door de buitenlandse ambitie. Dat is weliswaar niet vrijblijvend, maar het verschaft wel de luxe van een grotere mate van keuzevrijheid.

Als, onder deze 'nieuwe omstandigheden', blijkt dat het evenwicht is verstoord tussen taken van de krijgsmacht en de daartoe beschikbare (materiële en personele) middelen, ligt herschikking van die middelen voor de hand. We kunnen ons nu de inkrimping en verlaging van het ambitieniveau permitteren die deze herschikking mogelijk maakt. Het is in die context ook gerechtvaardigd de krijgsmacht haar aandeel te laten leveren in de bestrijding van de economische malaise, desnoods ten kosten van operationele capaciteit en reductie van het ambitieniveau. De logische consequentie van deze redenering is dat er minder materieel en personeel nodig is. Dat hebben de minister en staatssecretaris van Defensie neergelegd in de Prinsjesdagbrief

aan de Tweede Kamer. Zij kwalificeren daarom zowel de vermindering van de operationele capaciteit als gedwongen ontslagen als 'onontkoombaar'.

Mogelijk zal niet iedereen de keuze delen voor de soort operationele capaciteit die wordt verminderd en de materiële middelen die dientengevolge worden afgestoten. Ook zal menigeen verzuchten dat met de komende reorganisatie het zoveelste element van onzekerheid wordt toegevoegd aan een lange reeks. Maar materiële en zelfs personele reducties zijn bepaald niet nieuw bij de krijgsmacht. En ondanks sommige bedenkingen is de keuze voor de af te stoten eenheden verdedigbaar. De discussie over de uitwerking van de personele reductie is echter van een andere orde. In het onzekere bestaan bij Defensie was immers tot nu toe de werkzekerheid gelukkig gegarandeerd. Met de huidige introductie van gedwongen ontslagen staat die nu nadrukkelijk op de tocht. Dat is een fundamentele aantasting van de arbeidsvoorwaarden.

Hierbij speelt de derde bijzonderheid van de krijgsmacht een rol. De gewapende bescherming van de belangen van de staat is namelijk bij uitsluiting aan haar toebedeeld. Maar dat geldt ook voor de militair. Daarom is de keuze voor het militaire beroep bijzonder. Oud-staatssecretaris van Defensie Van Houwelingen constateerde in een artikel in dit blad in mei 1996 dat het militaire beroep een 'roeping' is. Een militair heeft 'gekozen voor dienstbaarheid' en 'is bereid om zijn leven te geven voor het vaderland'. 'Hoewel het nogal hoogdravend klinkt', zo schrijft hij, 'is zo'n constatering zeker niet zonder betekenis'. En inderdaad, het bijzondere aan een militair is dat hij bewust bereid moet zijn om zijn of haar eigen leven of gezondheid op het spel te zetten.

Uitsluitend voor een militair geldt dat hij bij het uitoefenen van zijn beroep, zelfs als dat voor hem een wisse dood betekent, niet mag stoppen zijn opdracht uit te voeren. Bij andere beroepen – zoals de politie of de brandweer, die qua gevaar zeker niet zijn te onderschatten – wordt het opofferen van het eigen leven niet afgedwongen.

Tegenwoordig is daar nog een dimensie aan toegevoegd. Het is immers toch wel een verschil of je je leven moet opofferen voor de verdediging van je eigen huis en haard en je eigen geliefden, of voor het vervullen van de buitenlandse ambitie van je land. En met dat laatste fenomeen is de militair het afgelopen decennium in toenemende mate geconfronteerd. Dat zal ook zeker het beeld van de nabije toekomst blijven bepalen. Met de hen kenmerkende loyaliteit blijven militairen bereid die offers te brengen. Dat is niet met geld te betalen. Maar op zijn minst moet worden onderschreven dat dientengevolge voor hen bijzondere arbeidsvoorwaarden noodzakelijk zijn. Dat was ook de conclusie, aldus Van Houwelingen, van de discussie die in de beginjaren tachtig werd gevoerd.

En tot nu toe zijn de militaire arbeidsvoorwaarden, inclusief een compensatie voor de overige inconveniënten van het militaire beroep, bijzonder geweest. Hoewel ook daar wel kritiek op is, zou men – zoals de bewindslieden doen in hun Prinsjesdagbrief – het huidige totaalpakket aan militaire arbeidsvoorwaarden 'zonder meer toereikend' kunnen noemen. Dat geldt niet alleen voor de militairen, maar ook voor burgerambtenaren werkzaam bij Defensie. Ook zij verdienen een bijzondere behandeling. De speciale juridische positie waarin hun dienplicht is vastgelegd is immers ook uniek. Op die 'toereikende' arbeidsvoorwaarden vormen gedwongen ontslagen een fundamentele inbreuk, zelfs indien dat een onontkoombaar onderdeel uitmaakt van de werkelijkheid!

De bewindslieden zeggen in hun Prinsjesdagbrief toe dat de personeelsleden die

Defensie de komende jaren moeten verlaten, kunnen rekenen op een zorgvuldige en correcte behandeling, zoals het een goed werkgever betaamt. Dat is een fraaie toezegging. Maar om recht te doen aan de bijzondere aard van hun werknemers, verdient deze toezegging een concrete invulling. Het zou de bewindslieden sieren als zij de toezegging zouden vertalen in de garantie dat geen van de personeelsleden die gedwongen wordt ontslagen via de ww in de bijstand terecht zal komen.

Dat houdt het risico in dat voor de ongelukkigen voor wie, ondanks alle inspanningen, geen werk is te vinden een aangepaste uitkering moet worden verzorgd. Dus, zo'n 'niet-marktconforme onslagregeling' kost geld! Maar is dat niet ook te kwalificeren als onontkoombaar gevolg van de momenteel gemaakte keuze tot verschuiving van de prioriteiten en verlaging van het ambitieniveau? En kan niet dezelfde keuzevrijheid – die zowel 'vrije besteding' van het vredesdividend als verkleining van de krijgsmacht mogelijk maakt – worden aangewend om de pijn voor het personeel te verzachten?

Of moet het onfortuinlijke deel van het personeel dat geen werk kan vinden er slachtoffer van worden dat een krijgsmacht krimpt of groeit afhankelijk van het politiek-financieel-economisch tij? Moeten zij een onevenredig deel van de last dragen van het succes dat zij zelf hebben teweeg gebracht? Dat geldt in het bijzonder de '30/40 plussers' die mede hebben bijgedragen aan de huidige vrede, maar nu geen kant op kunnen. Op de markt bestaat immers geen behoefte aan hun deskundigheid van bijvoorbeeld infanterist of 'missile operator'.

Het betaamt een goed werkgever van zulk bijzonder personeel elke vorm van zorg hierover weg te nemen. Voor een goed werkgeverschap geldt dus meer dan ooit: geen woorden, maar daden! Bijzonder personeel in een bijzondere organisatie verdient bijzondere zorg.

Mededelingen

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, de Atlantische Commissie en het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken nodigen leden en belangstellenden uit voor een bijeenkomst over:

'op weg naar een nieuw evenwicht' De Prinsjesdagbrief 2003

Op 23 en 24 oktober zal de Tweede Kamer de defensiebegroting 2004 behandelen, die op Prinsjesdag door minister Kamp is aangeboden. Onder het ambitieuze motto 'op weg naar een nieuw evenwicht' is een pakket vergaande maatregelen gepresenteerd, waarin onder andere diverse operationele capaciteiten voorgoed worden afgestoten, bijna 12.000 functies uit de krijgsmacht verdwijnen, maar de investeringsquote weer op een adequaat niveau wordt gebracht.

Over de inhoud en de gevolgen van de Prinsjesdagbrief zal worden gesproken door:

**dr. K. Colijn
Igen b.d. R. Reitsma
prof. B.A.G.M. Tromp
en een vertegenwoordiger namens
het ministerie van Defensie**

De avond zal worden gehouden op:

maandag 6 oktober 2003

**Societeit de Witte
Plein 24, Den Haag**

Vanaf 17.00 uur wordt u ontvangen met koffie.
De bijeenkomst begint om 17.30 uur.

Wij verzoeken u zich **aan te melden** tijdens kantooruren (076-5273209, maandag tot en met donderdag) of via info@kvbk.nl

De nieuwe NAVO-commandostructuur

Meer dan een nieuw jasje?

S.A.M. Wulffaert - kolonel van de Koninklijke Luchtmacht*

Inleiding

Vorig jaar november heeft het Atlantisch bondgenootschap tijdens de top in Praag besloten om voor de tweede keer na de val van de Berlijnse muur zijn commandostructuur te herzien. In het verlengde hiervan hebben de ministers van Defensie tijdens hun halfjaarlijkse bijeenkomst op 12 juni 2003 in Brussel het groene licht gegeven voor een grondige aanpassing van deze structuur.¹

Deze ingreep is enerzijds ingegeven uit doelmatigheidsoverwegingen, maar anderzijds vooral bedoeld om beter te kunnen inspelen op de gewijzigde veiligheidssituatie en om slagvaardiger te kunnen reageren.

De thans voorliggende wijziging is in alle opzichten ingrijpender van aard dan de vorige, uit 1997. Ze behelst niet alleen een afslankingsoperatie, maar er is ook zeer duidelijk gekeken naar de eisen van de nieuwe strategische omgeving en de heroriëntatie van de NAVO op deze omgeving zoals eveneens is overeengekomen tijdens de top in Praag.

* De auteur was gedurende de afgelopen twee jaar woordvoerder van de Voorzitter van het Militaire Comité en voorlichtingsadviseur bij de Internationale Militaire Staf van het NAVO-hoofdkwartier. Vanaf juli 2003 is hij geplaatst bij de Militaire Staf van de Europese Unie als 'Branch Chief Concepts' van de 'Policy & Plans Division'.

¹ Zie NAVO Perscommuniqué op NAVO-website. www.nato.int/

Kleiner en flexibeler

De nieuwe kleinere en flexibelere commandostructuur moet opgewassen zijn tegen de gewijzigde dreiging van terrorisme en massavernietigingswapens, en in staat zijn om inhoud te geven aan de wereldwijde rol die het bondgenootschap wil vervullen.

Niet geheel onbegrijpelijk, is de besluitvorming hierover gepaard gegaan met de nodige discussies, waarbij nationale belangen vaak de boventoon voerden. Hoewel als gevolg hiervan op een aantal punten concessies zijn gedaan, is de NAVO er desondanks in geslaagd om in een kort tijdbestek dicht bij het ideale beeld uit te komen.

Opzet artikel

Hoe ziet de nieuwe structuur er uit, wat zijn de achtergronden en de discussiepunten geweest, en wat betekent een en ander in de praktijk? En wat zijn de raakvlakken met andere ontwikkelingen, zoals de transformatiegedachte die uit de Verenigde Staten is komen overwaaien, het concept van de 'NATO Response Force' en de nieuwe 'Force Structure' van de NAVO?

Dit artikel beoogt antwoord te geven op deze vragen, zonder daarbij naar volledigheid te streven. In die gevallen waarin een vertaling in het Nederlands onmogelijk was of dit niet zou leiden tot een grotere duidelijkheid, is gekozen voor de oorspronkelijke terminologie in de Engelse taal.

Wijzigingen aan de top

Allereerst de wijzigingen aan de top. Op het hoogste militair-strategisch niveau blijven er twee strategische commando's bestaan: 'Allied Command Operations' (ACO) en 'Allied Command Transformation' (ACT). Beide commando's krijgen net zoals nu hun opdrachten van de Noord-Atlantische Raad of het Defensie Planning Comité via richtlijnen van het Militaire Comité.

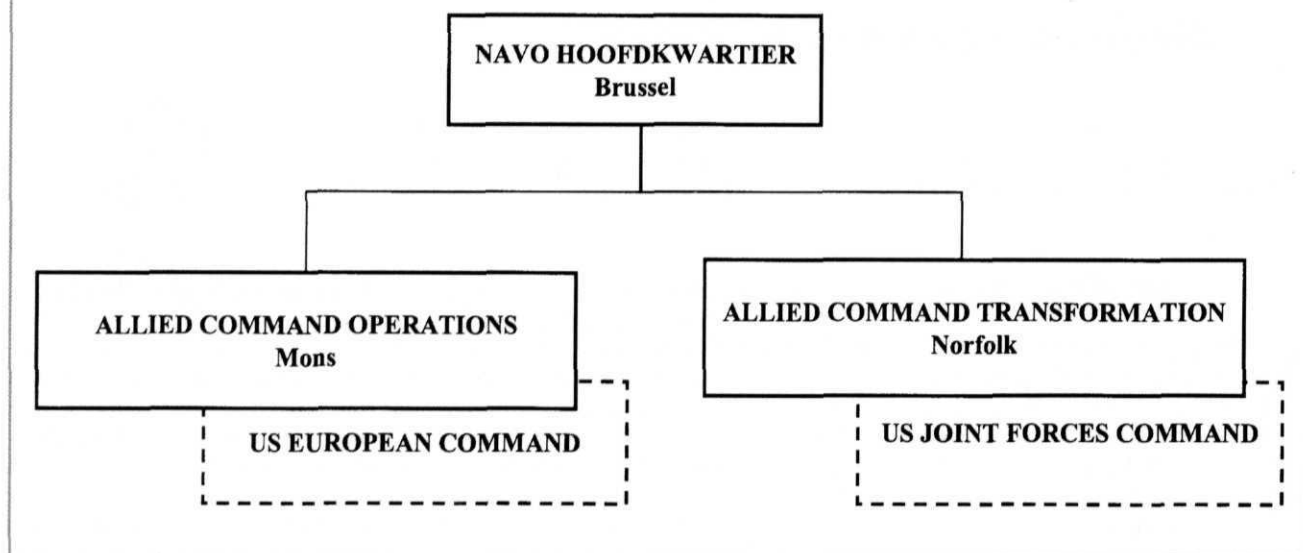
Eén strategisch commando

De twee nieuwe strategische commando's zijn echter ieder verschillend van aard. Het ACO gaat zich richten op de planning en uitvoering van alle NAVO-operaties, terwijl het ACT zich als functioneel commando op de zogeheten transformatie van de NAVO-capaciteiten gaat richten. Anders gezegd, er resteert voortaan nog maar één strategische commandant die zich bezighoudt met de inzet van operationele eenheden. In dat kader is het verantwoordelijkheidsgebied ('area of responsibility') van de 'Supreme Allied Commander Europe' (SACEUR) aangevuld met dat van de voormalige 'Supreme Allied Commander Atlantic' (SACLANT).

Deze keuze om alle operationele aspecten te concentreren in één strategische commandant is feitelijk een bevestiging van de situatie zoals we die de afgelopen jaren hebben gekend. SACLANT was formeel nog wel betrokken bij het formuleren van

NAVO COMMANDO STRUCTUUR

Het strategische niveau

De NAVO-commandostructuur op het strategische niveau. SACEUR blijft 'dual-hatted' als Commander USEUCOM. De nieuwe SACT wordt 'dual-hatted' als Commander USJFCOM (FOTO NAVO)

militaire adviezen en de planning voor operaties, maar de uitvoering was vooral een aangelegenheid van SACEUR. Zo staan alle Balkan-operaties en de huidige maritieme operaties in het Middellandse-Zeegebied onder leiding van SACEUR.²

Naamgeving

Overigens wordt de naam SACEUR gehandhaafd, aangezien het wijzigen van de rechtspersoon van SACEUR in alle officiële documenten, contracten en dergelijke onevenredig veel tijd en energie zou kosten. Ook de benaming van het hoofdkwartier zelf, 'Supreme Headquarters Allied Powers Europe' (SHAPE), blijft om dezelfde redenen bestaan.

² Op dit moment SFOR en KFOR en operatie Active Endeavour, de maritieme operaties in het Middellandse-Zeegebied in de strijd tegen het terrorisme. Tot voor kort had de NAVO ook de leiding over de crisisbeheersingsoperatie in Macedonië, die op 31 maart 2003 is overgenomen door de Europese Unie.

In het geval van SACLANT is er voor gekozen de volledig nieuwe naam van 'Supreme Allied Commander Transformation' (SACT) te adopteren. Op zich sluit dat ook goed aan op de wijzigingen die voor SACLANT principiëler van aard zijn dan die voor SACEUR. Grofweg gesproken gaat SACEUR meer doen van hetzelfde, terwijl SACT totaal iets anders gaat doen.

Stroomlijning van de operationele structuur

Bij de vaststelling van de nieuwe operationele structuur is zoveel mogelijk uitgegaan van een procesmatige benadering en de NAVO-visie op de 'command and control' (C2) functie. Volgens deze visie zijn er in de militaire C2-structuur drie niveaus te onderkennen: het strategische, het operationele en het tactische niveau.

Het strategische niveau

Het hoogste militaire niveau is ver-

antwoordelijk voor de militair-strategische planning en advisering van de politieke leiding. Dit hoogste militaire niveau wordt gevormd door de zogeheten 'NATO Military Authorities' (NMA) bestaande uit het Militaire Comité (MC) in het NAVO-Hoofdkwartier te Brussel en de Strategische Commandanten.

Na politieke besluitvorming in de Noord-Atlantische Raad krijgt de strategische commandant, in dit geval SACEUR, op aanwijzing van het MC opdracht een operatie verder uit te werken en uiteindelijk uit te voeren.

Op het strategische niveau is SACEUR als enige belast met de 'overall' commandovoering van alle operaties. Hij oefent zijn verantwoordelijkheden uit vanuit zijn (statische) hoofdkwartier in Mons, België. Desgewenst voorziet SACEUR in een Operatie Hoofdkwartier op strategisch niveau ten behoeve van operaties van de Europese Unie.³

Het operationele niveau

Vervolgens het tweede, operationele niveau waar de militaire campagnes worden voorbereid en uitgevoerd. Net zoals op het strategische niveau is er op het operationele niveau sprake van een 'joint' hoofdkwartier. Afhankelijk van de aard van een operatie geschiedt de commandovoering vanuit een statisch of een ontplooid hoofdkwartier volgens het concept van een 'Combined Joint Task Force' (CJTF) hoofdkwartier.

De nieuwe structuur voorziet in twee 'Joint Forces Command' (JFC) hoofdkwartieren, JFC NORTH te Brunssum en JFC SOUTH te Napels, en een derde beperkter 'joint' hoofdkwartier, Joint Command WEST te Lissabon.⁴

Ieder van de twee JFCs moet in staat zijn een grotere 'joint' operatie te leiden vanuit hun statisch hoofdkwartier. Beide moeten ook in staat zijn om als 'parent' een 'land-based' CJTF hoofdkwartier op te starten en te ondersteunen. Ze beschikken samen

echter maar over één set van 'deployable' uitrusting.

De belangrijkste taak van het Joint Command WEST is om een 'sea-based' CJTF voor te bereiden en zo nodig te verwezenlijken.⁵ Het hoofdkwartier te Lissabon krijgt geen permanente commandovoerende verantwoordelijkheden naar onderliggende lagere niveaus, er worden echter wel voorzieningen getroffen voor het geval er daadwerkelijk eenheden worden toegewezen. →

³ De zogeheten Berlijn-plus arrangementen met de Europese Unie voorzien onder meer in de ondersteuning door de NAVO van EU-operaties op het gebied van de planning en commandovoering. In dat kader is de Deputy SACEUR in beginsel de standaard-operatiecommandant voor alle EU-operaties met NAVO-steun. Momenteel is de Duitse admiraal Feist als DSACEUR tevens operatiecommandant van de EU-operatie Concordia in Macedonië.

⁴ De toevoegingen North, South en West zijn niet consequent, omdat hiermee min of meer

meewordt gesuggereerd dat er voor ieder hoofdkwartier een specifiek geografisch aandachtsgebied bestaat. Voor wat betreft de traditionele artikel-5 taken is dit in beginsel wel juist, maar voor wat betreft niet-artikel 5 taken is de verantwoordelijkheid eerder gebaseerd op beschikbare capaciteit en specifieke deskundigheid binnen het hoofdkwartier. Ook de voorlopige benamingen van de 'components' verwijzen nog naar hun geografische ligging. De discussie over de definitieve benamingen is echter nog gaande.

⁵ Tot op heden is de daadwerkelijk implemen-

tatie van het CJTF-concept nog niet goed van de grond gekomen. Voor een 'sea-based' CJTF kan de NAVO gebruik maken van Amerikaanse faciliteiten, voor het eerst op grote schaal met succes beproefd in oefening Strong Resolve 2002. Voor een 'land-based' CJTF is nu besloten om beide statische JFC-hoefdkwartieren als 'parent' hoofdkwartier te laten fungeren, waarbij uit doelmatigheids-overwegingen slechts één set van middelen ter beschikking staat.

Tijdens de NAVO-top in Praag, op 20 november 2002, besloot het Bondgenootschap zijn commandostructuur te herzien (Foto: NAVO; bron: IMG/KL)

NAVO-topfunctionarissen bijeen ter gelegenheid van de oprichting van de ACT. Van links af generaal Jones (SACEUR), generaal H. Kujat (voorzitter MC), lord G. Robertson (secretaris-generaal), admiraal Giambastiani (SACT) (Foto: NAVO-persdienst; bron IMG/KL)

Het tactische niveau

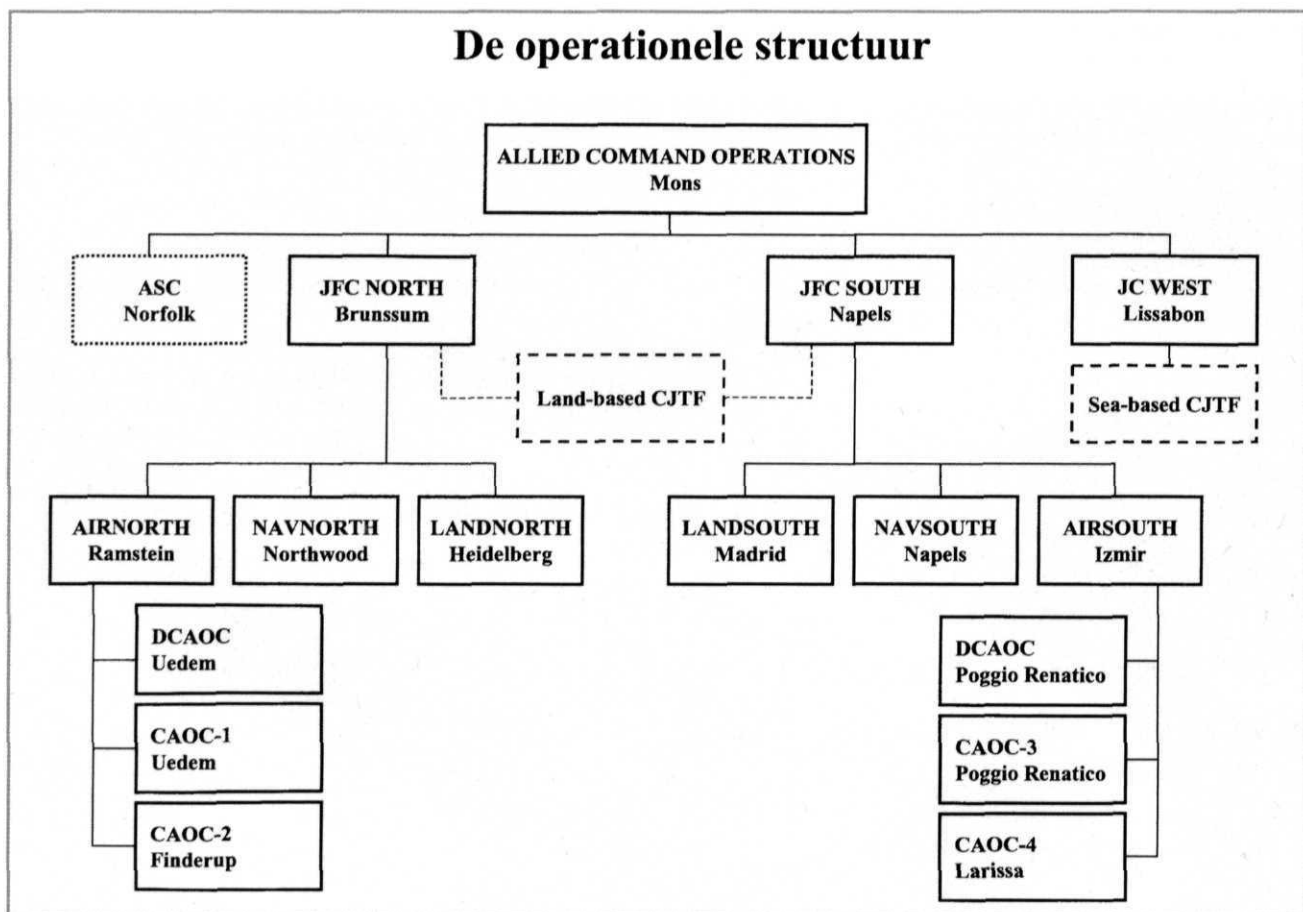
Tot slot ressorteren onder het operationele niveau op het derde, tactische niveau de zogeheten 'component commanders'. Deze zijn verantwoor-

delijk voor de planning en uitvoering van gevechtshandelingen ('battles and engagements') binnen een 'overall' campagne en ze voorzien de hoofdkwartieren van het operationele niveau met specifieke expertise op het gebied van de drie services: 'land', 'maritime' en 'air'.

Teneinde hun 'jointness' te benadrukken worden deze hoofdkwartieren 'Joint Forces Component Command Headquarters' (JFCCS) genoemd. Indien nodig kunnen de JFCCS worden ontplooid. Daarbij moeten de middelen ter ondersteuning van zo een ontplooiing overigens wel met elkaar worden gedeeld.

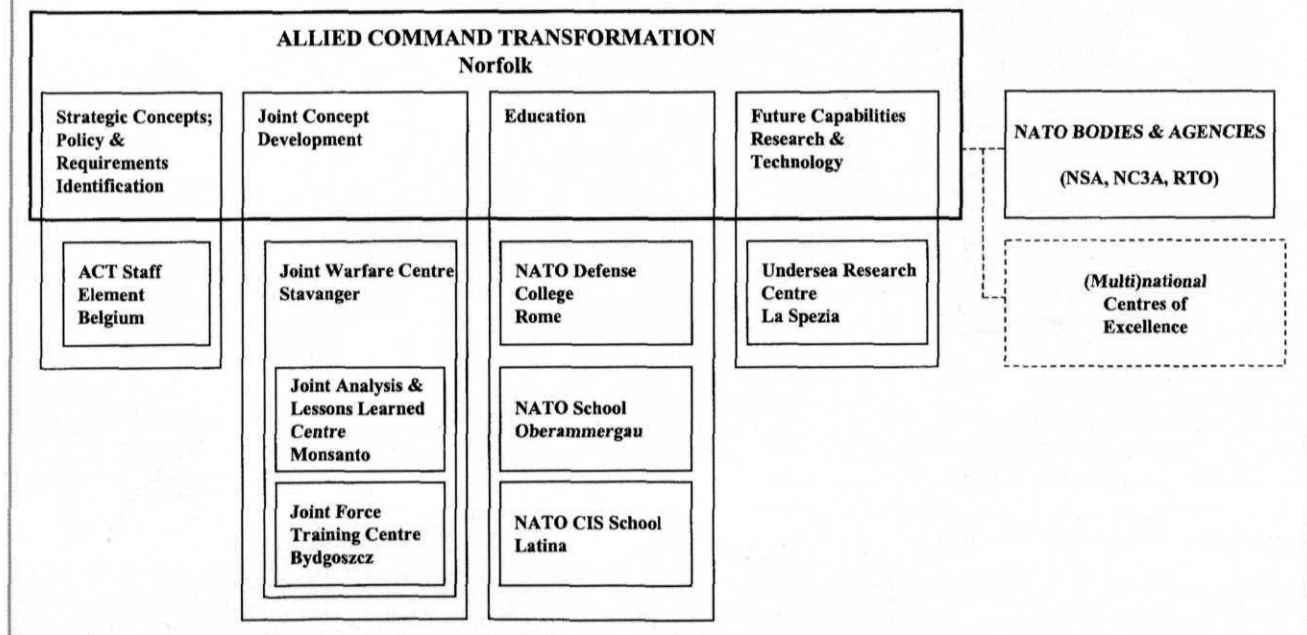
In de nieuwe structuur zijn de JFCC-hoofdkwartieren als volgt ingedeeld: een 'land component' hoofdkwartier te Heidelberg, Duitsland, een 'maritime component' hoofdkwartier te Northwood, Verenigd Koninkrijk, en een 'air component' hoofdkwartier te Ramstein, Duitsland. Deze drie JFCCS ressorteren onder normale omstandigheden onder het JFC NORTH te Brunssum. Het JFC SOUTH te Napels krijgt de beschikking over een 'land compo-

De operationele structuur

De operationele structuur heeft drie niveaus: het strategische, het operationele van de 'joint forces' en het tactische van de 'components'. De benamingen zijn overigens nog niet definitief. Het Asc te Norfolk maakt als nationaal commando geen deel uit van de formele NAVO-commandostructuur

Het Transformatiecommando

'Allied Command for Transformation' is in feite een netwerkstructuur. Het ACT zal nadere overeenkomsten sluiten met specifieke NAVO-agentschappen en (inter-)nationaal aangeboden en gefinancierde 'centres of excellence'

Operatie Enduring Freedom, Afghanistan. De Verenigde Staten coördineren al hun luchtoperaties, zowel in Afghanistan als in Irak, vanuit één 'Combined Air Operation Centre' (CAOC) (Foto: US Air Force, E.M. Grill; bron: IMG/KI)

ment' hoofdkwartier te Madrid, een 'maritime component' hoofdkwartier eveneens in Napels, en een 'air component' hoofdkwartier te Izmir, Turkije.

Zo nodig kan SACEUR opdracht geven om bepaalde 'component command' hoofdkwartieren aan het JC WEST te Lissabon toe te wijzen. In beginsel staan de JFCCS ter beschikking van ieder van de hoofdkwartieren van het operationele niveau. Hiermee wordt maximale flexibiliteit en uitwisselbaarheid bereikt.

Discussie over de CAOC's

De 'Combined Air Operation Centres' (CAOCs) spelen een essentiële rol bij de geïntegreerde inzet en coördinatie van het luchtwapen, inclusief ondersteuningsoperaties, zoals de inzet van tankvliegtuigen. Deze centrale rol van de CAOCs wordt bovendien versterkt in het 'network centric warfare' concept. Het is dan ook begrijpelijk dat de CAOCs deel blijven uitmaken van de NAVO-commandostructuur. →

Leden van het Militair Comité buigen zich over de nieuwe commandostructuur (Foto: S.A.M. Wulffaert)

In de wetenschap dat de Verenigde Staten al hun luchtoperaties zowel in Afghanistan als in Irak coördineren vanuit één CAOC, zijn er begrijpelijkerwijs wel vraagtekens gezet bij het aantal van tien CAOCs waarover de NAVO thans nog beschikt.

Het Amerikaanse model is echter niet geheel vergelijkbaar. Het grote aantal CAOCs op het Europese vasteland is historisch gegroeid tegen de achtergrond van de regelgeving die iedere soevereine lidstaat hanteert bij de luchtverdediging, met name in vredetijd.

Uiteindelijk is de NAVO uitgekomen op vier statische en twee 'deployable' CAOCs. Dat betreft de volgende locaties: Finderup (Denemarken), Larissa (Griekenland), Uedem (Duitsland) en Poggio Renatico (Italië). De twee laatste locaties worden tevens de thuisbases voor de twee 'deployable' CAOCs, welke een belangrijke rol

moeten spelen bij toekomstige 'out-of-area' operaties.

Om aan de Spaanse eisen tegemoet te komen is tot slot besloten de bestaande CAOC faciliteiten in Torrejon als oefenlocatie aan te wijzen voor de twee 'deployable' CAOCs. Deze faciliteiten maken echter geen deel uit van de formele NAVO-structuur.

Het ASC en de NAEWF

Tot slot twee entiteiten die voor de volledigheid niet onvermeld mogen blijven. Ten eerste de NATO Airborne Early Warning Force. De rechtstreekse onderschikking van deze belangrijke en unieke eenheid onder SACEUR blijft ongewijzigd.

Ten tweede het 'Allied Submarine Command' (ASC) te Norfolk, Verenigde Staten. Dit commando ressorteert ook rechtstreeks onder SACEUR, maar wordt nationaal in stand gehouden en heeft de leiding in de coördinatie van bondgenootschappelijke 'submarine'

aangelegenheden, samen met de maritieme 'component commanders'. Het ASC maakt echter geen deel uit van de formele NAVO-commandostructuur.

Het nieuwe Transformatiecommando

De NAVO heeft besloten een krachtige impuls te geven aan de transformatiegedachte.⁶ Het instellen van een aparte commandant op strategisch niveau is hiervan het bewijs. Met het oprichten van het ACT wordt bovendien de gedeeltelijk verbroken transatlantische

⁶ Voor een beter begrip van de transformatiegedachte binnen de Amerikaanse strijdkrachten zie: Hans Binnendijk en anderen - Transforming America's Military. National Defence University Press, Washington, D.C., 2002. Binnen de NAVO kreeg het transformatieproces uitgebreid aandacht tijdens het jaarlijkse 'Open Road' symposium, georganiseerd door SACLANT in Norfolk, januari 2003.

sche link binnen de militaire structuur weer hersteld. De SACT zal voortaan weer een Amerikaanse viersterren-generaal/admiraal zijn die 'dual-hatted' is als Commander US Joint Forces Command.⁷

De SACT wordt verantwoordelijk voor de transformatie van alle bondgenootschappelijke strijdkrachten en capaciteiten. Hij moet de motor worden van permanente vernieuwing en verbetering binnen het bondgenootschap. In de NAVO-definitie is transformatie een continu en pro-actief proces van het ontwikkelen en integreren van vernieuwende concepten, doctrines en capaciteiten teneinde de effectiviteit en de interoperabiliteit van NAVO- en partnerstrijdkrachten te verbeteren.

Teneinde aan deze nieuwe taak adequaat invulling te kunnen geven, krijgt het ACT enkele elementen uit de oude structuur toebedeeld, terwijl er als impuls voor vernieuwing een aantal belangrijke nieuwe elementen aan wordt toegevoegd.

Netwerkstructuur en clustering

Als een functioneel georiënteerd commando krijgt het ACT een soort netwerkstructuur, met elementen in Noord-Amerika en in Europa. De diverse elementen zijn binnen een

⁷ Op 19 juni 2003 werd admiraal Giambastiani, de Commander US Joint Forces Command officieel geïnstalleerd als eerste SACT tijdens een ceremonie in Norfolk. De transatlantische link binnen het oude SACLANT werd in oktober 2002 verbroken door het terugtrekken van de Amerikaanse viersterren-generaal onder verwijzing naar de herziening van de nationale Amerikaanse commandostructuur. De nieuwe positie van de US Joint Forces Commander, verantwoordelijk voor training en transformatie voor alle VS-strijdkrachten, zou volgens de VS niet meer te combineren zijn met de traditioneel maritiem ingestelde SACLANT. In de tussenliggende periode werd het commando waargenomen door de Britse plaatsvervanger, Admiral I. Forbes. Deze Amerikaanse stap is door sommige waarnemers gezien als een Amerikaans drukmiddel om de gewenste reorganisaties binnen de NAVO te versnellen. Deze stap viel, toeval of niet, samen met de discussie over de relevantie van de NAVO en het aftakelen van de transatlantische link in de aanloop en ten tijde van de Irak-crisis.

NAVO-secretaris-generaal lord G. Robertson onthult het ACT-logo, 19 juni 2003, Norfolk

(Foto: NAVO-persdienst; bron: IMG/KI)

aantal functionele clusters ondergebracht. Binnen het cluster 'Strategic Concepts, Policy & Requirements Identification' wordt een ACT-stafelement in België (locatie nader te bepalen) opgericht. Dit vooruitgeschoven

stafelement moet zorgen voor een optimale coördinatie met de International Military Staff en de International Staff van het NAVO-hoofdkwartier, het ACO, de lidstaten en andere NAVO-instellingen in Europa.

Het zal zich verder onder meer gaan bezig houden met 'defence and resource planning'. Binnen het cluster 'Joint Concept Development' wordt in Stavanger, Noorwegen, een 'Joint Warfare Centre' opgericht dat tevens coördinerend zal optreden voor twee andere nieuw op te richten organisaties, te weten: een 'Joint Analysis & Lessons Learned Centre' in Monsanto, Portugal, en een 'Joint Force Training Centre' in Bydgoszcz, Polen.

Binnen het cluster 'Education' worden het NATO Defense College te Rome, de NATO Communications & Information School in Latina, Italië, en de NATO School te Oberammergau, Duitsland, ondergebracht. Tot slot het cluster 'Future Capabilities Research & Technology'. Deze bevat voorals-

NAVO-top te Washington (1999) tijdens het vijftigjarig bestaan van het bondgenootschap (Foto: NAVO; collectie: IMG/KI)

KFOR-troepen troffen een in alle opzichten chaotische situatie aan
(Bron: MNB(s))

zullen inbrengen, bijvoorbeeld op het gebied van NBC-verdediging, explosievenopruiming, koud-weer-training, terrorismebestrijding, 'joint air power competence', et cetera. Zij maken echter geen deel uit van de formele NAVO-structuur. Het is duidelijk dat de definitieve vorm en omvang van het ACT nog verder zal worden ontwikkeld en uitgebouwd. Dit past overigens binnen de definitie van transformatie, die een permanente aanpassing van structuur en werkwijze vergt.

Relatie met de 'NATO Response Force'

De 'NATO Response Force' (NRF) waartoe eveneens in Praag is besloten, krijgt naar de huidige stand van zaken geen eigen specifiek hoofdkwartier binnen de NAVO-commandostructuur. Wel zal er een coördinatie-element worden opgericht, voornamelijk in SHAPE.

Bij daadwerkelijk inzet van de NRF is voorzien dat één van de twee JFCs of

nog alleen het bestaande 'Undersea Research Centre' in La Spezia, Italië.

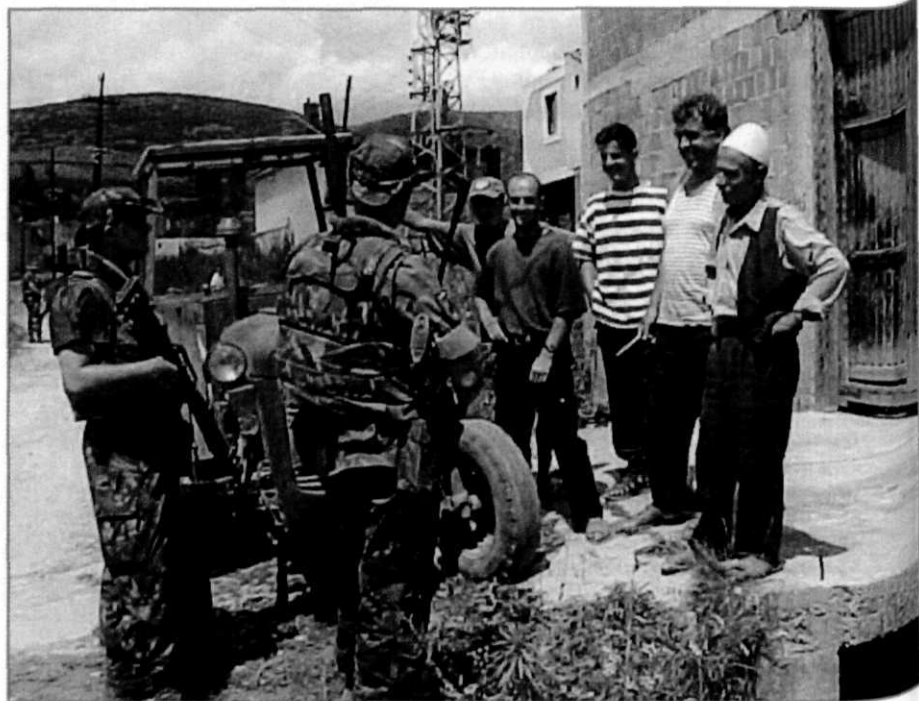
De NAVO-agentschappen zoals de 'NATO Standardisation Agency' in Brussel, de 'NATO Consultation, Command & Control Agency' in Den Haag of organisaties als de 'Research & Technology Organisation' in Parijs, maken geen deel uit van de formele ACT-structuur, maar zullen separate overeenkomsten ('memoranda of understanding') met het ACT sluiten teneinde een optimale samenwerking en bijdrage aan de NAVO-eenheden te bewerkstelligen.

Om aan de Griekse wensen tegemoet te komen is verder overeengekomen dat het ACT een specifieke relatie aangaat met het 'Maritime Interdiction Operational Training Centre' dat in Griekenland zal worden opgericht. Over de status van dit nieuwe centrum is de discussie momenteel nog gaande.

'Centres of excellence'

Het ACT zal voorts de inbreng coördineren van een aantal nationale en

multinationale 'centres of excellence', die door de lidstaten worden aangeboden en die specifieke expertise

KFOR-1 voerde voetpatrouilles uit om een beter contact te krijgen met de bevolking (Bron: MNB(s))

het JC WEST in de vorm van een CJTF als C2-element zal fungeren. Uiteraard zal het ACT nauw betrokken worden bij de conceptuele ontwikkeling en verdere uitwerking van het NRF-concept.

Raakvlakken met de 'NATO Force Structure'

Bij het ontwerpen van de nieuwe 'NATO Force Structure' (NFS) is voorzien dat de zogeheten 'high readiness' hoofdkwartieren als 'component command' hoofdkwartier zouden kunnen fungeren, vooral in de beginfase van een NAVO-operatie. De NFS maakt geen deel uit van de gezamenlijke NAVO-middelen en de componenten worden nationaal dan wel multinationalaal gefinancierd en ondersteund.

De NFS-elementen krijgen echter wel een NAVO-status of -certificering en sluiten aan op de 'backbone' van de NAVO-commandostructuur.⁸ De mogelijkheid om elementen van de NFS tevens als 'component command' te laten fungeren binnen de formele C2-structuur is een extra argument geweest om het aantal tactische hoofdkwartieren van de formele NAVO-commandostructuur inderdaad drastisch te kunnen reduceren.

⁸ In verlengde van de Washington-top is de NATO Force Structure grondig herzien. De nieuwe Force Structure voorziet in snel inzetbare en ontplooibare eenheden en bijbehorende C2-entiteiten. Binnen het concept van de 'graduated readiness headquarters' werd aan een vijftal multinationale 'high readiness headquarters land' onlangs de NAVO-status toegekend, terwijl het Eurocorps-hoofdkwartier eveneens door NAVO is gecertificeerd en erkend als 'high readiness hq available to NATO'. Deze multinationale 'high readiness' legerkorps hoofdkwartieren kunnen tevens als 'land component command' element fungeren voor NAVO-operaties niet groter dan een 'major joint operation'. Ook de maritieme 'high readiness' hoofdkwartieren kunnen als maritieme 'component command' element optreden. Voor meer informatie over de nieuwe Navo Force Structure zie het fact sheet op IMS module van de NAVO-website, <http://www.nato.int/ims/docu/force-structure.htm>

Voor operaties met inzet van meerdere legerkorpsen of maritieme taakgroepen blijft de capaciteit van de NAVO-commandostructuur zelf benodigd.

Taakverdeling tussen de strategische commandanten

Gelet op de ingrijpende aard van de herstructurering, is een duidelijke taakafbakening tussen de beide strategische commando's noodzakelijk. Dit om onnodige overlap en duplicatie, en dus ondoelmatigheid, te voorkomen. In dat kader worden momenteel voor beide strategische commandanten nieuwe 'terms of reference' gedefinieerd.

Het zou te ver voeren om hier diep op in te gaan. Maar het is duidelijk dat het ACT voor een goed functioneren per definitie bevoegdheden moet krijgen die zich uitstrekken buiten de eigen organisatiegrenzen.

Een gebied waarover conflicten zouden kunnen ontstaan, is dat van training en oefeningen. Hierover is bepaald dat SACT verantwoordelijk is voor training en opleiding op het individuele niveau, terwijl SACEUR verantwoordelijk blijft voor de collectieve trainingen, inclusief oefeningen en evaluaties.

SACT zal echter wel assisteren bij het ontwikkelen en uittesten van nieuwe concepten tijdens oefeningen en experimenten. Zo zijn er meerdere gebieden geïdentificeerd die aan de hand van de ervaringen in de praktijk, in een later stadium nader moeten worden afgebakend.

Een nieuwe werkelijkheid versus...

De NAVO heeft getracht een zo rationeel mogelijke structuur binnen de operationele (ACO) zuil te bouwen. Uitgangspunt was de zogeheten 'minimum military requirements' (MMRS) die door alle landen binnen het Militaire Comité zijn aanvaard, overigens na indringende discussies.

Enkele belangrijke criteria daarbij waren: eenhoofdige commandovoering, het vermijden van duplicatie en onnodige redundantie, voldoende robuustheid van de personele bezetting van de hoofdkwartieren om afhankelijkheid van

Het NAVO-gebouw (Bron: MNB(s))

'augmentees' bij daadwerkelijke operaties zoveel mogelijk te reduceren, en het in beginsel loslaten van een geografische opdeling van verantwoordelijkheden.⁹

Ook werd de nadruk gelegd op het vermogen tot snel reageren en ont-plooiing, alsmede op de onderlinge uitwisselbaarheid van de operationele elementen van de diverse hoofdkwartieren.

Erfenissen uit het verleden

Uiteraard botsten deze principes met de erfenis uit het verleden, waarin de commandostructuur in beginsel nog steeds was gebaseerd op een regionale en sub-regionale – deels nationaal georiënteerde – opdeling van het NAVO-gebied, met als gevolg een relatief groot aantal NAVO-hoofdkwartieren. Hoewel de verdediging van het eigen grondgebied nog steeds de belangrijkste pijler is van het NAVO-verdrag, zullen toekomstige NAVO-operaties zich toch vooral buiten het eigen grondgebied afspelen.

Tijdens de ministeriële bijeenkomst te Reykjavik in mei 2002 werd deze externe gerichtheid voorzichtig erkend, terwijl in november van datzelfde jaar tijdens de NAVO-top te Praag de wereldwijde ambities formeel werden bevestigd. Het was duidelijk dat de structuurwijziging van 1997 onvoldoende was toegesneden op de nieu-

we strategische omgeving en de gewijzigde ambities van het bondgenootschap.

Bovendien werd het voor de lidstaten steeds moeilijker alle hoofdkwartieren adequaat te vullen. Ook vanuit dat oogpunt was een verdere reductie van het aantal hoofdkwartieren uiterst gewenst.

Bestaande infrastructuur wordt benut

Uiteraard kon bij de uitwerking van de MMRS niet geheel worden voorbijgegaan aan datgene wat er in het verleden reeds was gerealiseerd. Zo is bij het bepalen van de specifieke locaties gesteld dat bestaande infrastructuur zoveel mogelijk moest worden benut, ook al zou dat vanuit principieel oogpunt minder logisch zijn.

Ook is er gekeken naar een zo eerlijk mogelijke verdeling van NAVO-instal-laties en instellingen over alle lidstaten. De nieuwe lidstaten streven uiteraard naar het binnenhalen van nieuwe hoofdkwartieren binnen hun lands-

Nationale belangen

Ook anderszins speelden nationale belangen mee in het uiteindelijke resultaat. In de discussie over de onvermijdelijke reductie van sub-regionale en 'component' hoofdkwartieren speelden voor bepaalde zuidelijke landen niet alleen economische belangen mee, maar ook traditionele nationale militair-politieke overwegingen, hoewel deze meestal niet volledig werden uitgesproken.

Het laat zich raden dat de discussies hierbij soms hoog opliepen. Desondanks is het eindresultaat dat het Militaire Comité voor ogen had, bijna geheel gehaald. De nieuwe realiteit heeft het zeker gewonnen van erfenissen uit het verleden.

Een succesvolle reorganisatie?

Of de huidige ingreep het bondgenootschap inderdaad voldoende zal

Medische verzorging tijdens KFOR-1 (Bron: MNB(s))

grenzen, terwijl de oude lidstaten zo min mogelijk willen opgeven. Met het oog op de in Praag aangekondigde verdere uitbreiding van het bondgenootschap met nog eens zeven nieuwe landen zou een evenredige verdeling als leidend beginsel een heilloos pad zijn.

klaarstomen voor de uitdagingen van de 21-ste eeuw moet de praktijk leren. In ieder geval is de snelheid waarmee een en ander is overeengekomen, ongeëvenaard binnen de NAVO-traditie. De vorige reorganisatie kende een lange aanloop: de eerste aanzet werd gegeven met de Verklaring van Lon-

⁹ Nagenoeg alle NAVO-operaties werden tot op heden uitgevoerd onder het commando van AFSOUTH te Napels. Gelet op de geografische nabijheid van de operatiegebieden (Balkans, Middellandse Zee) is dit een begrijpelijke keuze. Het overnemen van de ISAF-operatie in Afghanistan door de NAVO vanaf medio 2003 maakt duidelijk dat de keuze voor het operatiehoofdkwartier (gekozen is voor AFNORTH te Brunssum) moet worden gebaseerd op andere overwegingen, zoals capaciteit, specifieke expertise, enzovoort, dan alleen de geografische nabijheid.

den in 1990, die onder meer resulteerde in de Long Term Study, gestart in 1994. Dit proces leidde uiteindelijk in 1997 tot een besluit over de commandostructuur, terwijl de implementatie pas in 1999 ter hand werd genomen.¹⁰ De aanzet van de jongste herstructurering dateert van de NAVO-top in Washington in 1999 en kwam in een stroomversnelling na de terroristische aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001. Binnen twee jaar ligt er een gedetailleerde blauwdruk voor een fundamentele reorganisatie op tafel.

Dit hoge tempo is vooral te danken aan de politieke bereidheid van de lidstaten om het gezamenlijke belang te laten prevaleren.

Wel is het de vraag of de huidige ingreep aan de verwachtingen zal voldoen. Inderdaad zal het aantal statische NAVO-installaties, net zoals bij de vorige operatie, wederom aanzienlijk afnemen. Dat levert zeker financiële besparingen op, die hard nodig zijn om de voorzieningen voor ontplooibaarheid en mobiliteit te financieren. Maar op het gebied van de personele reducties moeten de landen zich vooral niet rijk rekenen.

Besparingen

In de eerste plaats wordt thans voortsnog uitgegaan van een besparing van circa 15 procent van het aantal posities. Dit lijkt gering, maar er moet worden bedacht dat de nieuwe hoofdkwartieren over een robuustere organisatie moeten beschikken om de afhankelijkheid van 'augmentees' te reduceren. En bovendien vereist de nieuwe taakstelling van het ACT extra posities.

In de tweede plaats mag niet worden vergeten dat de landen nu al niet in

¹⁰ Zie voor een goed overzicht van de vorige reorganisatie: Klaus Naumann – NATO's new military command structure, *NATO Review*, Spring 1998.

staat zijn om alle NAVO-hoofdkwartieren volledig te vullen. Bij volledige vulling van de nieuwe, weliswaar kleinere organisatie, zullen de daadwerkelijke netto-besparingen dus minder zijn dan sommige landen verwachten. Overigens onderzoekt de NAVO thans of binnen de nieuwe structuur een uiteindelijke besparing tot 30 procent mogelijk is. Het is twijfelachtig of dat percentage kan worden gehaald, aangezien de schattingen nog niet zijn gebaseerd op daadwerkelijke organisatie-tabellen.

Voor verdere besparingen lijkt een nieuwe ingreep in de structuur de aangewezen weg. Hoewel het nog te vroeg is om hierover nu al uitgebreid te filosoferen, zou gedacht kunnen worden aan het samenvoegen van de twee JFC-hoofdkwartieren of zelfs het geheel laten opgaan van de functionaliteiten van beide hoofdkwartieren in SHAPE. Dat lijkt om talloze redenen nu nog een brug te ver, maar onder druk van verdere schaarste aan personele en financiële middelen lijkt een dergelijke denkrichting geenszins uit te sluiten.

Herhaling van zetten?

Tot slot, ook bij de vorige herziening waren 'missie'-geïntendeerdheid, behoud van de transatlantische 'link', aanpassing en transformatie al gevleugelde termen. Wat dat betreft zou men kunnen spreken van een herhaling van zetten en al weer een nieuw jasje. Als we echter kijken naar de ontwikkelingen binnen de Amerikaanse strijdkrachten met hun gigantische snelheid en dynamiek van transformatie, dan is een nieuw jasje op zichzelf onvoldoende.

Na de terroristische aanslagen in de vs op 11 september 2001 raakte de herstructurering van de NAVO in een stroomversnelling

(Foto: US Government, J. Tourtellotte; bron: IMG/KI)

Het bondgenootschap heeft geen andere keuze dan ook de drager van het jasje drastisch te modelleren.

Dat betekent dat de militaire poot van het bondgenootschap daadwerkelijk de transformatiegedachte in de praktijk moet gaan toepassen.

Niet alleen de structuren moeten veranderen, maar vooral de conceptuele ontwikkelingen binnen de NAVO moeten een hogere versnelling krijgen teneinde enigszins aansluiting te behouden met de technologische ontwikkelingen. De keuze hiervoor is in Praag gemaakt; de uitdaging voor de komende jaren ligt in de toepassing.

Vertrouwen in de leidinggevende

drs. I.E. van der Kloet - majoor van de Militair Psychologische en Sociologische Dienst*

Inleiding

Eén van de essentiële voorwaarden voor het succesvol volbrengen van iedere militaire operatie is dat ondergeschikten kunnen vertrouwen op hun leidinggevende. Vertrouwen in de leidinggevende zorgt voor een vlotte uitvoering van opdrachten. Ondergeschikten onder wie overeenstemming heerst omtrent het vertrouwen in de leidinggevende zullen dan ook beter samenwerken om gestelde doelen te bereiken. Het is dan ook terecht dat de krijgsmacht het belang van vertrouwen in leidinggevenden benadrukt in haar publicaties.

Vertrouwen komt niet vanzelf...

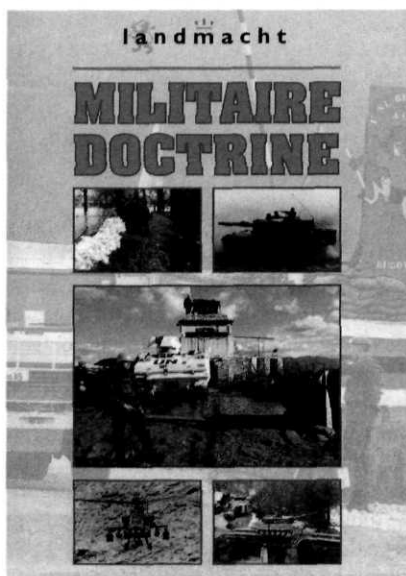
Vertrouwen komt echter niet vanzelf, en als het er eenmaal is, blijft het ook niet vanzelf. Leidinggevenden zullen zich voortdurend moeten realiseren welk effect hun gedrag heeft op hun ondergeschikten. Daarbij gaat het zowel om algemene gedragingen als om gedrag in de meest uiteenlopende arbeidssituaties. Dat laatste geldt vooral als die arbeidssituaties mensen op de meest onverwachte momenten in levensbedreigende omstandighe-

den kunnen brengen, zoals dat het geval is in uitzendgebieden.

De vraag hoe vertrouwen in leidinggevenden gegeneerd kan worden, is dan ook van wezenlijk belang voor militairen in de krijgsmacht.

Het initiatief tot het kweken van vertrouwen ligt bij de leidinggevenden.

In dit artikel zal ik mij richten op één van de krijgsmachtdelen, namelijk de Koninklijke Landmacht (KL). Bij de KL is het onderwerp 'vertrouwen in de leidinggevende' uitgewerkt in de Landmacht Doctrine Publicaties en

* De auteur is werkzaam als onderzoeker bij de afdeling Gedragwetenschappen KL. Tevens is ze als docent werkzaam op de KMA bij de vakgroep Sociale en Gedragwetenschappen en Wijsbegeerte.

Deze bijdrage is een bewerking van het artikel 'Vertrouwen in de pelotonscommandant', dat is verschenen in het Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken 2001-17 nr. 4.

het Handboek Leidinggeven in de KL. De KL is een hiërarchische organisatie waarbinnen iedere militair in elke functie te maken krijgt met een leidinggevende. Ondergeschikten zijn voor hun welzijn afhankelijk van leidinggevend. Bovendien zijn leidinggevend de eersten met wie pas opgekomen militairen in de nieuwe, voor hen vaak vreemde omgeving van de KL te maken krijgen.

Adviezen

In het Handboek Leidinggeven in de KL wordt een aantal adviezen gegeven omtrent het genereren en bevorderen van vertrouwen. Enkele van die adviezen worden in dit onderzoek nader uitgewerkt naar vertrouwen van ondergeschikten in hun leidinggevend binnen de KL.

Dat dit artikel zich richt op de KL neemt echter niet weg dat dit betoog ook van toepassing is binnen de andere krijgsmachtdelen: ook daar kennen we immers de hiërarchische verhoudingen tussen leidinggevend en ondergeschikten.

Leiderschapsstijlen

Van leidinggevend wordt verwacht dat zij hun taak kennen, die goed kunnen (laten) uitvoeren, duidelijk taakgerichte aspecten dus, maar ook dat zij aandacht hebben voor hun mensen en deze kunnen steunen, zo dat nodig is, duidelijke relatiegerichte aspecten dus. Vooral in uitzendgebieden waar militairen erg op elkaar zijn aangewezen, zowel voor hun taakuitvoering als voor hun sociale contacten, spelen deze beide (taakgerichte en relatiegerichte) aspecten van leiderschap een belangrijke rol.

Hoewel naast deze tweedeling van leiderschap in taakgerichtheid en relatiegerichtheid ook andere tweedelingen in leiderschapsstijlen gebruikt worden in de literatuur, zoals een tweedeling in participatief en directief leiderschap, en in transformatieel en transactioneel leiderschap, zal ik mij in dit artikel beperken tot taakgericht en relatiegericht leiderschap.

Ideën over taakgericht en relatiegericht leiderschap sluiten namelijk aan bij een model van de Amerikaanse onderzoekers Hunt en Phillips (1991) over de relatie tussen leiderschapsstijlen en schaderisico. Zij veronderstellen een positief effect op ondergeschikten indien een commandant in het gevechtveld, waar het schaderisico hoog is, een duidelijk taakgerichte leiderschapsstijl hanteert, maar op de kazerne, waar schaderisico laag is, een meer relatiegerichte leiderschapsstijl hanteert.

Een taakgerichte leiderschapsstijl

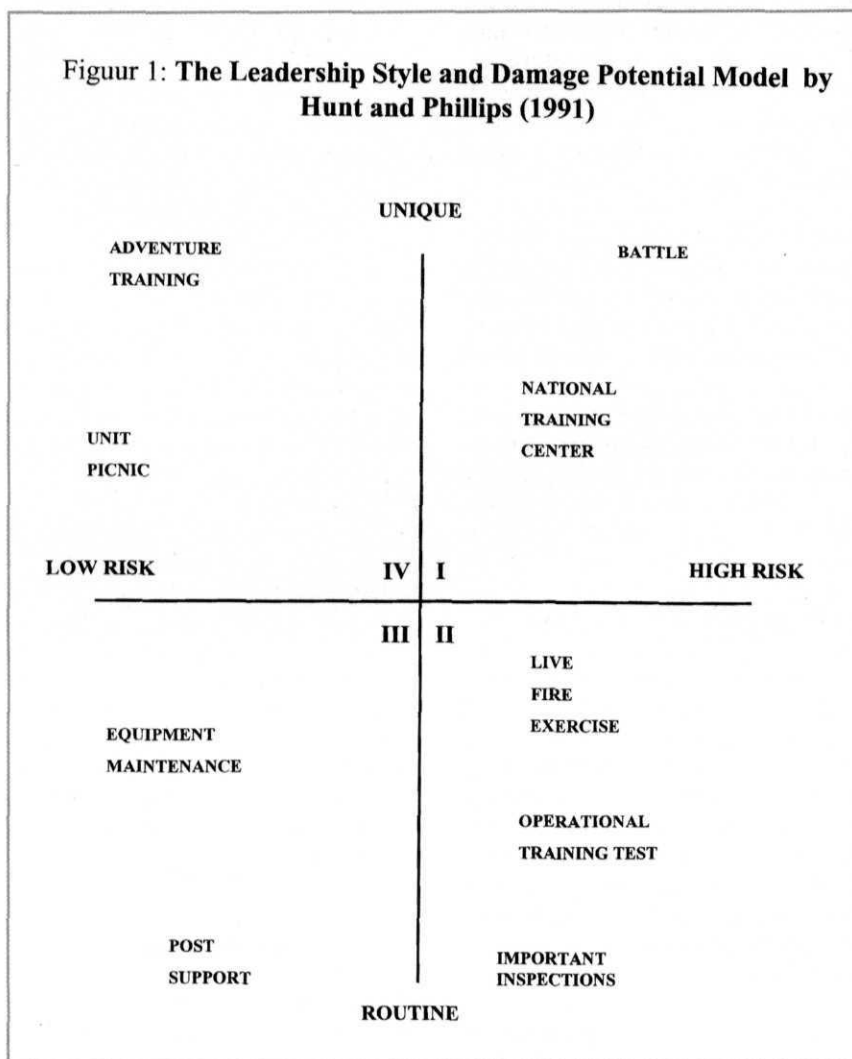
Bij een taakgerichte leiderschapsstijl wordt er van de commandant verwacht dat deze de taken van de een-

heid bepaalt, opdrachten geeft en de uitvoering ervan controleert. De aandacht van de commandant richt zich primair op de uitvoering van de gestelde taak. Primair, want het valt niet uit te sluiten dat een commandant naast een taakgerichte leiderschapsstijl ook relationele aspecten in zijn leiderschap betreft.

In dit artikel worden de leiderschapsstijlen per situatie bekeken, en niet zozeer een combinatie van de twee leiderschapsstijlen in één situatie.

In de veronderstelling van Hunt en Phillips zal de commandant die een taakgerichte leiderschapsstijl hanteert in een gevaarlijke situatie (hoog schaderisico) erg gewaardeerd wor-

Figuur 1: The Leadership Style and Damage Potential Model by Hunt and Phillips (1991)

den door ondergeschikten. In zulke gevaarlijke situaties (kwadrant I) is de commandant de leider met innoverende, creatieve ideeën, die over een helder inzicht en kennis van zaken beschikt om problemen op te lossen. Tevens zal de commandant structuur aanbrengen in de werkzaamheden van de ondergeschikten. Hij of zij weet wat er gedaan moet worden en kent de capaciteiten van de ondergeschikten.

Bovendien vervult de commandant een proactieve rol bij de taakuitvoering, bijvoorbeeld door ervoor te zorgen dat de middelen om de taak uit te voeren beschikbaar zijn. De veronderstelling dat ondergeschikten zo'n taakgerichte leiderschapsstijl in gevaarlijke situaties op prijs stellen wordt ondersteund in civiel onderzoek van Kerr e.a. waarin gesproken wordt van 'het op prijs stellen van de leider die in een situatie van hoog schaderisico een taakgerichte leiderschapsstijl hanteert'.

Ook in andere civiele situaties doet zich dit verschijnsel voor, getuige een onderzoek in een gipsfabriek door Gouldner, waar de taakgerichte leiderschapsstijl van de directeur het vertrouwen wekt van de medewerkers in de mijn, maar niet van de medewerkers op kantoor. Of een relatiegerichte leiderschapsstijl in ongevaarlijke omstandigheden ook vertrouwen opwekt bij de ondergeschikten, is uit dit onderzoek niet bekend.

Een relatiegerichte leiderschapsstijl
Bij een relatiegerichte leiderschapsstijl wordt er van de commandant verwacht dat deze persoonlijke aandacht heeft voor de ondergeschikten en hen steunt in werk en eventueel privé-omstandigheden. Hunt en Phillips veronderstellen dat deze leiderschapsstijl juist een positief effect op heeft ondergeschikten in niet gevaarlijke situaties, zoals op de kazerne (bijvoorbeeld tijdens onderhoud van materieel).

In deze situatie zal de commandant zich wat meer op de achtergrond hou-

den als monitor bij het uitvoeren van de werkzaamheden. Vooral de continue voortgang van de werkzaamheden vraagt de aandacht, alsmede de administratieve taken die nu eenmaal onlosmakelijk verbonden zijn aan het commandantschap. Ook coördineert de commandant de taken van de eenheid.

Voor deze veronderstelling (kwadrant III), dat een relatiegerichte leiderschapsstijl in ongevaarlijke situaties een positief effect heeft op het vertrouwen van de ondergeschikten, biedt de literatuur weinig houvast:

militaire literatuur aangaande leiderschap is veelal gericht op de taakuitvoering.

In literatuur betreffende transformationeel leiderschap wordt wel enige aandacht besteed aan individuele consideratie, waarbij van de leidinggevende een aantal sterk relatiegerichte eigenschappen verwacht worden.

Het is overigens wel vreemd dat er over die kazernesituaties weinig bekend is, want het militaire leven op de kazerne maakt vaak een belangrijk deel uit van het militaire bestaan. Er is daarentegen veel bekend (en steeds meer) over het optreden van militairen tijdens operaties.

De genoemde leiderschapsstijlen, taakgericht en relatiegericht leiderschap, hoeven elkaar niet uit te sluiten: een leidinggevende kan in gevaarlijke situaties meer taakgericht werken, en in ongevaarlijke situaties meer relatiegericht. Een leidinggevende kan dus wisselende, situatiegebonden leiderschapsstijlen toepassen, aldus de veronderstelling van Hunt en Phillips die in dit onderzoek wordt overgenomen en uitgewerkt.

Vertrouwen

Risico's nemen

Velen zullen wel een idee hebben wat er met het begrip vertrouwen bedoeld

wordt, toch laat het begrip zich moeilijk omschrijven. Vaak, en niet ten onrechte, wordt het in verband gebracht met risico: wie het risico neemt om de eigen veiligheid in handen van een ander te leggen, moet wel enig vertrouwen hebben ongedeed te blijven.

Volledige zekerheid om ongedeed te blijven is er niet. Als die zekerheid er wel was, zou er immers geen risico genomen worden en kan vertrouwen achterwege blijven. Het risico om gewond te raken wanneer een leidinggevende een opdracht geeft, vergt van een ondergeschikte een hoge mate van vertrouwen in die leidinggevende: persoonlijk letsel, of zelfs de dood, kan niet altijd (en soms helemaal niet) ongedaan gemaakt worden.

Als de ondergeschikte de leidinggevende vertrouwt, neemt deze daarmee dus ook een risico. Ondergeschikten zullen dit risico durven nemen omdat ze de leidinggevende kennen, waardoor er een 'schaduw van het verleden' is ontstaan. Ondergeschikten hebben de leidinggevende dan al in diverse situaties meegemaakt.

Openheid en eerlijkheid

Andere aspecten die een rol spelen bij vertrouwen zijn openheid en eerlijkheid: wanneer men weet dat de leidinggevende open en eerlijk is, zal men hem of haar eerder vertrouwen dan wanneer de leidinggevende niet open en eerlijk is. Vertrouwen zal bovendien bevorderd worden wanneer een leidinggevende geen misbruik maakt van de gelegenheid om een ondergeschikte schade te berokkenen, of van de gelegenheid om voordeel te slaan uit een situatie.

Naast de reeds genoemde aspecten die de mate van vertrouwen in de leidinggevende bepalen, kunnen aspecten worden genoemd als de mate waarin de leidinggevende in een vertrouwelijk gesprek aandacht heeft voor het personeel, alsmede de inschatting door de ondergeschikten dat de leidinggevende zich aan gedane beloftes zal houden.

Wat ook een rol speelt is of de leidinggevende iemand publiekelijk zal bekritisieren wanneer diegene een fout gemaakt heeft, en of de leidinggevende wel oprecht is bij het maken van complimentjes.¹

Vertrouwen in de leidinggevende

Factoren van invloed

De gehanteerde leiderschapsstijl in een situatie van een hoog of laag schaderisico kan invloed hebben op het vertrouwen in de leidinggevende. Daarnaast zijn er wellicht andere factoren van invloed op de relatie tussen leiderschapsstijl en vertrouwen. Deze leiderschapsstijlen onder verschillende situaties van risico en de andere factoren worden nader onderzocht.

Individuele verschillen in de mate van vertrouwen die in een leidinggevende gesteld wordt, kunnen voortkomen uit het basisvertrouwen dat mensen in anderen hebben, ook wel 'dispositie' voor vertrouwen genoemd. Deze dispositie voor vertrouwen wil in feite zeggen dat de structuur voor het hebben van vertrouwen is aangeboren en vanaf de geboorte vastligt in de hersenen. De dispositie voor vertrouwen vormt een basis voor vertrouwen in anderen, dus ook in een leidinggevende.

Frequente interactie

Een ander aspect dat invloed kan hebben op vertrouwen in de leidinggevende is de frequentie van interactie tussen leidinggevende en ondergeschikte: hoe vaak communiceren zij met elkaar? Al is daar wellicht overdag niet altijd even veel gelegenheid voor, een leidinggevende die geregeld op de werkplek overwerkt, biedt daarmee ook de gelegenheid aan de ondergeschikten om eens rustig te komen praten.

¹ Deze indicatoren van vertrouwen zijn ontleend aan een bestaande vragenlijst naar het vertrouwen in een specifieke ander.

Voor een goede samenwerking is vertrouwen onontbeerlijk

(Bron: Sectie Communicatie KMA)

Daarvoor is het wel een voorwaarde dat de ondergeschikte aanwezig is op de kazerne, en dat zal eerder het geval zijn als de ondergeschikte 'binnenslaper' is. Het is dus best mogelijk dat binnenslapers meer vertrouwen hebben in hun leidinggevende dan buitenslapers omdat zij meer gelegenheid hebben de leidinggevende te spreken. Uitgangspunt daarbij is wel dat de leidinggevende regelmatig na

de diensturen aanwezig is, hetgeen niet denkbeeldig is voor veel leidinggevenen in de krijgsmacht. Naast de dagelijkse leiding over hun eenheid hebben leidinggevenen immers ook het nodige administratieve werk te doen, wat dan meestal moet worden gedaan in de avonduren.

De factor tijd

Tevens kan de duur dat ondergeschik-

ten hun leidinggevende kennen meespelen bij de mate van vertrouwen. Immers, als zij de leidinggevende langer kennen zullen zij beter een oordeel kunnen vormen over de mate waarin deze vertrouwd kan worden. De duur dat ondergeschikten hun leidinggevende kennen kan ook worden beschouwd als een operationalisatie van 'de schaduw van het verleden'. Overigens kan dit ook averechts werken: naarmate men iemand beter kent, kan men ook tot de conclusie komen dat de ander niet zo erg te vertrouwen is. Hier kom ik later nog op terug.

Gedrag

Als laatste kenmerk van de ondergeschikten worden genoemd de ervaringen die ondergeschikten in het algemeen met hun leidinggevende hebben. Daarbij wordt bedoeld op diverse ervaringen, algemeen, maar ook specifiek gedrag van de leidinggevende.

Zo kan als positieve ervaring genoemd worden dat de leidinggevende geregeld waardering over de ondergeschikten uitsprekt op het appèl, of erop let dat er veilig gewerkt wordt.

Verder kan een rol spelen of de leidinggevende waakt voor een goede teamgeest in de eenheid, en het belang van de eenheid stelt boven het eigenbelang. Op het persoonlijke vlak gaat het erom of een ondergeschikte wel eens een waardering van de leidinggevende heeft gekregen, of al dan niet een uur moest verroosteren als deze een uurtje eerder weg wilde, bijvoorbeeld omdat een gezinslid ziek was. Als men niet hoefde te verroosteren in deze uitzonderingssituatie, werd dat gezien als een positieve ervaring.

Ervarenheid

Ten slotte zijn er nog kenmerken van de leidinggevende zelf die kunnen meespelen bij het vertrouwen van ondergeschikten in hun leidinggevende: heeft de leidinggevende veel erva-

ring met leidinggeven? Dit is bijvoorbeeld af te meten aan het feit of al dan niet de startfunctie vervuld wordt. Een leidinggevende geplaatst op de startfunctie, zal minder ervaring hebben met leidinggeven, en daardoor mogelijk meer 'beginnersfouten' maken, waardoor het moeilijker wordt het vertrouwen van de ondergeschikten te winnen. Ervaring kan ook worden afgemeten aan de leeftijd van de leidinggevende: jongeren zullen minder ervaring hebben met leidinggeven dan ouderen.

De toets aan de praktijk

Opzet van het onderzoek

De veronderstellingen dat meer taakgericht leiderschap in een gevaarlijke situatie leidt tot meer vertrouwen van ondergeschikten in hun leidinggevende en dat meer relatiegericht leiderschap in een ongevaarlijke situatie leidt tot meer vertrouwen van ondergeschikten in hun leidinggevende, zijn onderworpen aan een onderzoek onder twaalf pelotonscommandanten en hun personeel in de Koninklijke Landmacht (KL). Deze pelotons behoorden allen tot manoeuvre-eenheden. Elf pelotons waren manoeuvrepelotons, één peloton was een logistiek peloton in een manoeuvre-eenheid.

Naast de leiderschapsstijlen onder een bepaalde mate van schaderisico zijn ook de andere genoemde factoren betrokken in het onderzoek als aspecten die de relatie tussen leiderschapsstijl en vertrouwen in de pelotonscommandant kunnen beïnvloeden. Als kenmerken van de ondergeschikten zijn de dispositie voor vertrouwen meegenomen, alsmede de duur dat ondergeschikten hun pelotonscommandant kennen.

Datzelfde geldt voor de ervaringen die ondergeschikten met hun pelotonscommandant hebben. Verder is gekeken of de ondergeschikten binnenslaper of buitenslaper zijn. Als kenmerken van de pelotonscommandant zijn in het onderzoek de leeftijd

van de pelotonscommandant betrokken, alsmede het feit of de pelotonscommandant al dan niet de startfunctie vervult.

Voor het onderzoek vulden twaalf pelotonscommandanten van parate eenheden in de KL, met hun personeel, vragenlijsten in. Deze pelotonscommandanten waren allen mannen. Twee van hen waren onderofficieren, een adjudant en een sergeant, de overige tien waren officieren.

De vragenlijsten

De vragenlijst werd uitgereikt aan 205 ondergeschikten: sergeanten, korporals en soldaten. Daarvan werden er 186 geretourneerd, een respons van 91 procent, wat erg hoog is. Waarschijnlijk komt dit doordat de vragenlijsten vrijwel allemaal klassikaal werden ingevuld en ingeleverd. De 186 ondergeschikten waren op één na allemaal mannen. Gemiddeld kenden zij hun pelotonscommandant vijftien maanden, maar sommigen kenden hun pelotonscommandant al bijna drie jaar. Een enkeling kende de pelotonscommandant nog maar net een maand.

In de vragenlijsten werden twee situatieschetsen gegeven: één gevaarlijke situatie tijdens een oefening, en één niet gevaarlijke situatie op de kazerne (onderhoud van materieel). Hoewel er gekozen had kunnen worden voor een gevaarlijke situatie tijdens uitzending, had dit bij sommige pelotons op problemen kunnen stuiten omdat zij nog geen uitzendervaring hadden. Dit zou de doelgroep bij wie het onderzoek gehouden werd aanzienlijk beperkt hebben.

Bovendien zijn er pelotons waarin sommigen wel en anderen geen uitzendervaring hebben. Daarom werd gekozen voor een situatie tijdens een oefening. Aan de gevaarlijke situatie werd de vragenlijst met betrekking tot taakgericht leiderschap gekoppeld, aan de niet gevaarlijke situatie de vragenlijst over tot relatiegericht leiderschap. Beide situaties waren zodanig gekozen dat een ieder zich daar wel

iets bij kan voorstellen.² In beide gevallen werden de overige aspecten, kenmerken van de pelotonscommandant en kenmerken van de ondergeschikten, in het onderzoek betrokken.

Resultaten van het onderzoek

Grootte van het peloton

De pelotons bleken onderling nogal te verschillen in het vertrouwen dat zij in hun pelotonscommandant hebben. Waarschijnlijk werd dit in eerste instantie veroorzaakt door de verschillen in grootte tussen de pelotons:

² Het ging hier om een viertonner die tijdens een oefening in het donker, in het bos wilde wegrijden, vast kwam te zitten in de modder en bij het gas geven door de chauffeur over begon te hellen naar één kant, met het risico dat hij zou kantelen. De omstanders, de pelotonsleden, liepen het risico onder de viertonner terecht te komen. Er werd gevraagd hoe de pelotonscommandant optrad in deze situatie.

het grootste peloton bestond uit 26 personen, het kleinste uit 6 personen.

Naarmate het peloton kleiner was, werd het vertrouwen in de pelotonscommandant groter.

Het is voor een pelotonscommandant eenvoudiger om direct persoonlijk te communiceren met een ieder in een klein peloton, dan in een groot peloton. Men zal elkaar dan ook beter kennen, en kennelijk heeft dit invloed op het vertrouwen in de pelotonscommandant.

In het verdere verloop van het onderzoek is dit verschil in pelotonsgrootte gecorrigeerd, zodat het geen invloed meer kan hebben op de andere resultaten.

Taakgericht leiderschap

Taakgericht leiderschap tijdens de

geschetste oefensituatie blijkt dan van grote invloed te zijn op het vertrouwen dat ondergeschikten hebben in hun pelotonscommandant. Het aanbrengen van structuur in hun werkzaamheden, daadwerkelijk met inzicht en verstand van zaken leiding geven heeft tot resultaat dat ondergeschikten vertrouwen in hun pelotonscommandant krijgen.

Eigenlijk wil dit zeggen dat de pelotonscommandant competent moet zijn op diens vakgebied en situaties proactief moet benaderen.

Relatiegericht leiderschap

Relatiegericht leidinggeven op de kazerne blijkt echter geen invloed te hebben op het vertrouwen van ondergeschikten in hun pelotonscommandant.

In gevaarlijke situaties moet de leider over vakkennis beschikken (Bron: Sectie Communicatie KMA)

dant. Hoewel het logisch klinkt dat de persoonlijke aandacht die de pelotonscommandant aan de ondergeschikten geeft in een ongevaarlijke situatie op prijs gesteld wordt, resulteert dat in de gegeven situatie niet in vertrouwen van de ondergeschikten.

Leeftijdsverschillen

Er waren grote leeftijdsverschillen tussen de pelotonscommandanten. De adjudant is aanzienlijk ouder dan de overige pelotonscommandanten, en ook tussen de luitenants zijn er nog behoorlijke leeftijdsverschillen. Er werd verwacht dat de oudere met meer ervaring beter het vertrouwen van de ondergeschikten wist te winnen dan de jongeren, maar dat wordt in dit geval niet aangetoond. Dit kenmerk van de pelotonscommandant heeft dus geen invloed gehad op het vertrouwen in de pelotonscommandant.

Het andere kenmerk van de pelotonscommandant bleek ook geen rol te spelen: of de pelotonscommandant nu al dan niet de startfunctie vervulde bleek niet van invloed te zijn op het vertrouwen van ondergeschikten.

Dispositie voor vertrouwen

Een aspect dat wel van invloed blijkt te zijn is de dispositie voor vertrouwen: het basisvertrouwen dat bij ieder mens in meer of mindere mate aanwezig is. Het lijkt erop dat dit een bouwsteen is van waaruit verder vertrouwen wordt opgebouwd. Dat klinkt ook wel aannemelijk: er is een basis van vertrouwen gelegd, die invloed heeft op het interpersoonlijk vertrouwen, in dit geval gericht op de pelotonscommandant.

Tijdsfactor

De duur dat ondergeschikten de pelotonscommandant kennen werd geacht invloed te hebben op het vertrouwen in de pelotonscommandant, maar dit bleek niet zo te zijn. Zoals eerder aangegeven, kan dit twee kanten op gaan: men kent iemand langer en komt tot de conclusie dat die persoon te vertrouwen is. Of men kent iemand langer en komt tot de conclusie dat,

anders dan men wellicht eerst had gedacht, die persoon juist niet te vertrouwen is.

Binnen of buiten slapen

Het binnen slapen of buiten slapen maakt eveneens niets uit voor het vertrouwen in de pelotonscommandant. Hiervoor zijn diverse verklaringen:

ofwel men spreekt
de pelotonscommandant
nooit, ofwel de contacten
die er zijn, zijn van dien aard
dat dit geen effect heeft op
het vertrouwen.

Omgang met personeel

Dan blijken de ervaringen met de pelotonscommandant wel weer veel invloed te hebben op het vertrouwen in de pelotonscommandant. Het betreft hier zowel de persoonlijke ervaringen (bij uitzondering een uurtje eerder weg, of een blijk van waardering ontvangen) als de algemene ervaringen (de pelotonscommandant waakt voor een goede teamgeest in het peloton en stelt het belang van het peloton voorop).

Tezamen hebben deze ervaringen betrekking op de omgang van de pelotonscommandant met zijn personeel in het algemeen, tijdens de diensturen, waarbij niet specifiek gelet werd op een bepaalde taak (onderhoud of oefening). Deze ervaringen blijken, inhoudelijk gezien, in zekere mate relatiegericht te zijn.

Conclusies

Leiderschapsstijl

Wordt het veronderstelde model van Hunt en Phillips omtrent de verschillende dimensies van vertrouwen en leiderschap nu bevestigd in dit onderzoek? Het blijkt dat dit gedeeltelijk het geval is. Weliswaar heeft een taakgerichte leiderschapsstijl onder de meer gevaarlijke omstandigheden invloed op het vertrouwen van ondergeschikten in die pelotonscommandant,

maar een relatiegerichte leiderschapsstijl onder specifieke niet gevaarlijke omstandigheden heeft dat niet. Dat betekent in ieder geval dat:

(...) taakgericht leiderschap,
waarbij vakkennis
noodzakelijk is en waarbij
aan ondergeschikten structuur
wordt aangeboden in hun
specifieke taken in de
gevaarlijke situatie, leidt tot
vertrouwen in die
leidinggevende.

Eveneens spelen kennis van en inzicht in de taken van het peloton, en het nemen van beslissingen een belangrijke rol.

Een relatiegerichte leiderschapsstijl, die in dit onderzoek gezocht werd op het vlak van gedragingen van de pelotonscommandant als het peloton onderhoud pleegt op de kazerne (onderhoud na oefening) blijkt niet te leiden tot vertrouwen in de pelotonscommandant.

Wellicht had een taakgerichte leiderschapsstijl bij het uitvoeren van deze specifieke taken wel vertrouwen in de pelotonscommandant opgeleverd, maar dat is niet onderzocht. In ieder geval kan de conclusie zijn dat qua leiderschapsstijl de taakgerichtheid in gevaarlijke situaties vertrouwen van de ondergeschikten oplevert.

Toch kan niet helemaal worden beweerd dat relatiegericht leiderschap geen invloed heeft op vertrouwen in de pelotonscommandant: de ervaringen met de pelotonscommandant, die duidelijk invloed hebben op vertrouwen van de ondergeschikten, laat een aantal relatiegerichte aspecten zien, alleen niet specifiek gericht op de niet gevaarlijke situatie.

Aandacht voor het personeel

Persoonlijke aandacht voor het personeel, niet in een specifieke ongevaarlijke situatie maar in het algemeen, en

aandacht voor de belangen van het peloton spelen een belangrijke rol.

Dit betekent
dat ondergeschikten
letten op alles wat een
pelotonscommandant doet,
in elke situatie.

Deze algemene gedragingen van de pelotonscommandant vormen voor ondergeschikten aanleiding tot een bepaalde mate van vertrouwen in die pelotonscommandant.

Wat dat betreft kan worden gesteld dat Hunt en Phillips voor een groot deel gelijk blijken te hebben met hun model van dimensies van leiderschapsstijlen en gevaarlijke situaties. Deze factoren, de leiderschapsstijl van de pelotonscommandant onder verschillende situaties van schaderisico, zijn in zekere mate beïnvloedbaar door de KL: in de militaire opleiding kan aandacht besteed worden aan leiderschap, en dat gebeurt ook in de (onder)officiersopleidingen.

Eén van de andere beïnvloedbare aspecten met een belangrijk effect op vertrouwen in de pelotonscommandant zijn de ervaringen met de pelotonscommandant. Hier wordt impliciet wel aandacht aan besteed in de opleidingen. Gezien het effect van dit aspect is het echter raadzaam deze aandacht niet te laten verslappen.

Dan was er nog die dispositie voor vertrouwen, die wel van belang is voor vertrouwen in de pelotonscommandant, maar zo moeilijk beïnvloedbaar is door de organisatie omdat de dispositie al wordt vastgelegd in de (vroeg) jeugd.

Groepsgrootte

Ten slotte was groepsgrootte ook van belang voor vertrouwen in de pelotonscommandant. Dit is weliswaar in theorie beïnvloedbaar, maar in de praktijk moeilijk te realiseren. Een aanpassing in de grootte van de pelotons zou namelijk grote consequen-

ties met zich meebrengen in de vorm van wijzigingen in de organisatiesterkte van eenheden, zowel materieel als personeel, en wellicht zelfs wijziging in optreden. Het lijkt niet reëel om daaraan te beginnen.

Wel kan hieruit lering getrokken worden dat pelotonscommandanten van grotere pelotons, zoals (pantser)infanteriepelotons, zich realiseren wat de groepsgrootte doet met het vertrouwen in de leiding en dat zij deze negatieve invloed van groepsgrootte kunnen verminderen door extra aandacht te besteden aan hun personeel.

Overige factoren

Dan rest nog om aan te geven dat er ook factoren zijn die weliswaar beïnvloedbaar zijn, maar geen invloed hebben op het vertrouwen, zoals de leeftijd van de pelotonscommandant, de startfunctie, het binnen slapen op de kazerne van de ondergeschikten en de duur dat ondergeschikten hun pelotonscommandant kennen. Dat leeftijd of startfunctie geen effect hebben op vertrouwen in de pelotonscommandant is niet zo vreemd, aangezien men als Beroepsmilitair Bepaalde Tijd (BBT'er) al op relatief jonge leeftijd een leidinggevende functie kan krijgen, bijvoorbeeld als groepscCommandant of pelotonscommandant, daarna de opleiding aan de Koninklijke Militaire Academie (KMA) kan volgen en vervolgens als nog steeds relatief jong Beroepsmilitair Onbepaalde Tijd (BOT'er) of BBT'er pelotonscommandant wordt. Dit zijn dan mannen en vrouwen met ervaring, ondanks hun jonge leeftijd.

Anderzijds kan het tegenwoordig ook zo zijn dat pelotonscommandanten op 'latere' leeftijd de organisatie binnestromen, bijvoorbeeld tegen de dertig, maar nog geen enkele praktijkervaring hebben. Om een soortgelijke reden kan het zijn dat het al dan niet vervullen van de startfunctie door de pelotonscommandant geen invloed heeft op het vertrouwen van ondergeschikten. Pelotonscommandanten die na voltooiing van de KMA hun zogenaamde 'startfunctie' vervullen kun-

nen immers al ervaring hebben als BBT'er, niet alleen als pelotonscommandant, maar ook in een andere leidinggevende functie, zoals groepscCommandant. De startfunctie, als zodanig beschouwd indien de functie als pelotonscommandant de eerste functie is die men vervult na voltooiing van de KMA, hoeft niet een echte startfunctie te zijn.

Of ondergeschikten binnen slapen op de kazerne draagt niet bij tot vertrouwen in de pelotonscommandant. De vraag is, en die kan in dit onderzoek niet beantwoord worden, of ondergeschikten hun pelotonscommandant wél spreken als zij binnen slapen. Ook de duur dat ondergeschikten hun pelotonscommandant kennen beïnvloedt hun vertrouwen in hem niet.

Aanbevelingen

Wat kan de krijgsmacht nu met deze informatie? Het is belangrijk dat jonge officieren over voldoende vak-kennis beschikken³ wanneer ze aan hun eerste functie als leidinggevende beginnen. In de afgelopen jaren zijn de vaktechnische opleidingen binnen de KL, het vroegere jaar Specialistische Militaire Opleiding (SMO-jaar) teruggebracht van een jaar (vandaar de term SMO-jaar) naar ongeveer zes maanden.

Volgens sommige collega's met wie ik over deze opleidingsduur gesproken heb zijn deze zes maanden onvoldoende, omdat de tijd ontbreekt om de jonge pelotonscommandanten de 'skills and drills' van het vak bij te brengen. Dat geldt vooral als pas afgestudeerde luitenants van de KMA geplaatst worden bij een eenheid die binnen afzienbare tijd op uitzending zal gaan. Er is dan relatief weinig tijd om deze jonge mannen en vrouwen 'on-the-job' nog de benodigde vaardigheden bij te brengen die voorheen

³ Overigens zal dit niet alleen voor jonge officieren gelden, maar ook voor jonge onderofficieren.

tijdens het SMO-jaar werden aangeleerd.

Juist deze skills and drills zijn kennelijk belangrijk voor pelotonscommandanten om het vertrouwen dat hun ondergeschikten in hen hebben te bevorderen.

Vanuit die optiek is het raadzaam ervoor te waken dat deze vaktechnische

opleiding niet verder wordt verkort. Verder zijn ook de algemeen relatiegerichte aspecten zoals eerlijkheid van de leidinggevende tegenover de ondergeschikten, van tijd tot tijd een schouderklopje, en prioriteit voor de belangen van de eenheid van cruciaal belang voor het vertrouwen. Leidinggevers moeten er dan ook van doordrongen zijn dat ze voldoende aandacht aan deze aspecten besteden en deze ook uitdragen naar de eenheid.

Het zijn allemaal zaken die vanzelf spreken.

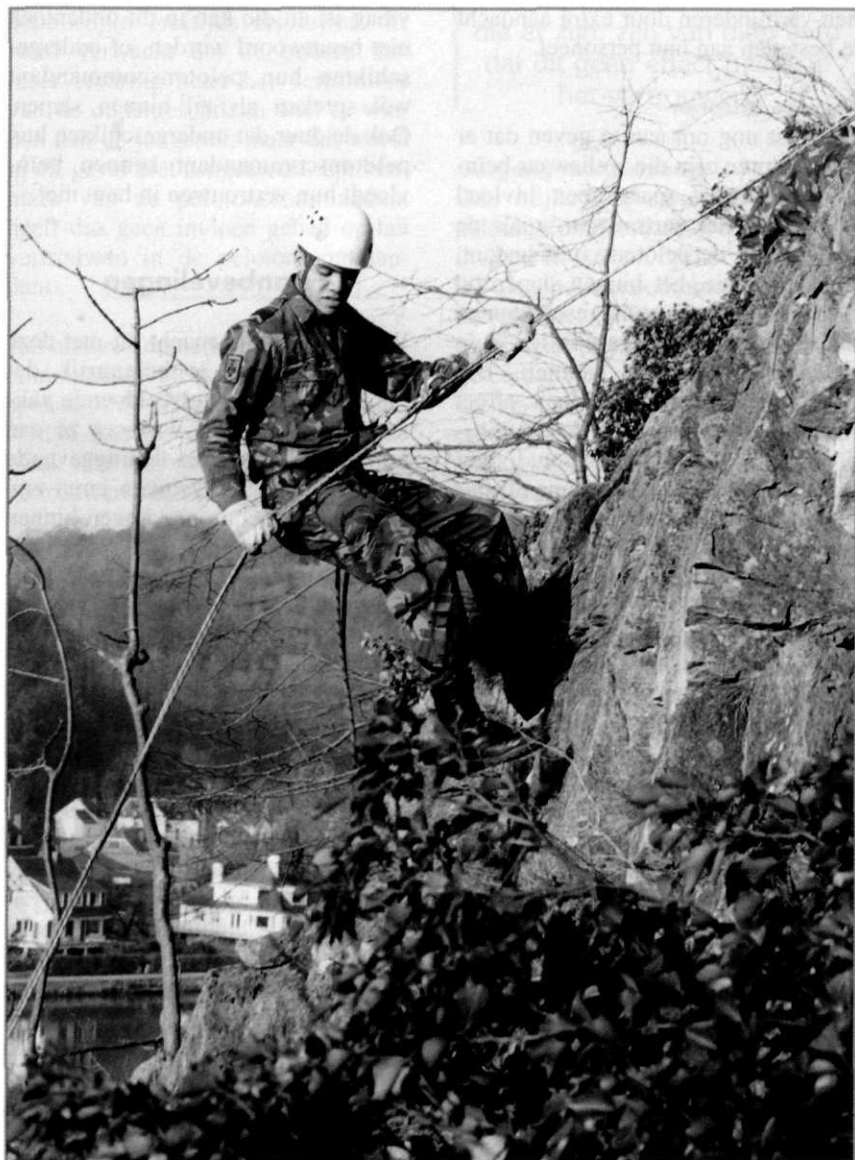
Niettemin zal, nog even teruggaande naar de pelotons, iedere officier zich uit diens periode als compagniescommandant wel kunnen herinneren dat er verschillen waren tussen de pelotons als het gaat om de onderlinge werkverhoudingen. Wie zich deze zaken nog eens voor de geest haalt zal concluderen dat de samenwerking en het vertrouwen binnen het peloton voor een groot deel te danken waren aan de vakkennis van de leidinggevende en de wijze waarop deze zich in het algemeen opstelde tegenover het peloton.

Zoals duidelijk mag zijn hoeven de gevonden conclusies zich niet uitsluitend te beperken tot leidinggevers in de KL. Er is geen reden waarom het gevonden resultaat anders zou zijn voor andere krijgsmachtdelen, of voor andere organisatieniveaus dan een peloton of daarmee gelijkgestelde eenheid.

Het werken als leidinggevende in de krijgsmacht vraagt steeds meer om uitgebreide kennis van zaken. Daarom zullen leidinggevers over zowel vakkennis moeten beschikken als over eigenschappen waarmee ze blijik geven van aandacht voor hun ondergeschikten. ■

Literatuur

- Landmacht Doctrine Publicatie II (1998).
R. van der Vlist, W. van Breukelen – Mens en Organisatie (2002) 274 – 295.
A.L.W. Vogelaar – Mens en Organisatie (2002) 302-326.
J.G. Hunt, R.L. Phillips – Handbook of Military Psychology (1991) 411 – 429.
S. Kerr, C.A. Schriesheim, C.J. Murphy, R.M. Stogdill – Organizational Behavior and Human Performance 12 (1974) 62-82.
O.E. Williamson – Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications. A Study in the Economics of Internal Organization (1983).
A.W. Gouldner – Patterns of Industrial Bureaucracy (1954).
Handboek Leidinggeven in de KL (2002).
-

De ondergeschikte is, vooral in gevaarlijke situaties, voor zijn welzijn afhankelijk van de beslissingen van de leidinggevende
(Bron: Sectie Communicatie KMA)

Naar de geul van haat, verbittering en bloed

Nederlandse officieren in het Midden-Oosten, 1956

drs. A. ten Cate*

Inleiding

In 1956 besloot de Nederlandse regering op verzoek van de Verenigde Naties tot deelname aan de waarnemingsmissie UNTSO (de afkorting staat voor *United Nations Truce Supervision Organization*) in het Midden-Oosten. Nederlandse militairen werden ingezet bij het internationale toezicht op de wapenstilstandslijnen rond de nieuwe staat Israël, in 1948-1949 ontstaan uit een bloedige strijd om grondgebied tussen joden en Arabieren in het voormalige Palestina.

Naar aanleiding van het kabinetsbesluit vertrokken twee officieren van de Koninklijke Landmacht in juli 1956 naar het gebied. Het was het begin van een missie die tot op de dag van vandaag voortduurt, met een personele bijdrage die in de loop der jaren opliep tot vijftien (tegenwoordig weer teruggebracht tot twaalf) militairen per jaar.

UNTSO zou uiteindelijk de langstlopende vredesoperatie van de Nederlandse krijgsmacht worden. Tot het jaar 2003 zijn er in totaal meer dan

vijfhonderd officieren van landmacht, luchtmacht en marine in diverse functies bij de VN-waarnemingsmissie werkzaam geweest.

Ooggetuigen van wereldgeschiedenis

De Nederlandse militaire waarnemers bij UNTSO waren ooggetuigen van wereldgeschiedenis. Zij waren net gearriveerd toen de Suezcrisis van 1956 uitbrak, bevonden zich in de frontlijnen toen de Zesdaagse Oorlog van 1967 ontbrandde, en maakten in 1973 de beroemde Oktoberoorlog mee. Voorts beleefden ze de Libanese burgerstrijd vijftien jaar van nabij en waren ter plaatse tijdens de Palestijnse *intifada's*, de Golfoorlog van 1991 en het moeizame vredesproces van de jaren negentig.

Daarnaast stonden zij *stand-by* om voor de Verenigde Naties waar dan ook ter wereld nieuwe vredesoperaties voor te bereiden. Dit gebeurde in de loop der jaren onder andere in Belgisch Kongo (1960), Iran-Irak (1984), Koeweit (1991) en Bosnië (1992).

Het opereren onder gevaarlijke omstandigheden en daarover rapporteren aan de Veiligheidsraad in New York was lange tijd een belangrijk kenmerk van de UNTSO-operatie. Een veeg teken was al het feit dat de eerste twee Nederlandse waarnemers in 1956 prompt na aankomst de Suezcrisis en -oorlog meemaakten.

Zij waren ooggetuige van de Israëli-sche aanval op de (door Egypte

beheerde) Gazastrook en – na de oorlog – van de oprichting van het eerste internationale *peacekeeping*-leger ooit: de *United Nations Emergency Force* (UNEF). De strijd in het Midden-Oosten was bepaald geen onbeduidend conflict. De ogen van de wereld waren er op gericht.

Het Israëli-sch-Arabische vraagstuk houdt de gemoederen in de wereld inmiddels al meer dan vijftig jaar bezig. Tot op de dag van vandaag is het conflict in het Midden-Oosten uiterst explosief van aard en werkt het als een negatieve katalysator op de verhouding tussen het Westen en de Arabische wereld.

Bijdrage van Nederland

De vraag is daarom gerechtvaardigd hoe Nederland bij deze opmerkelijke missie terecht kwam. Wat waren de argumenten van de Nederlandse regering om deel te nemen aan UNTSO? Was er sprake van toeval of politieke berekening?

Speelde de situatie in het missiegebied een rol bij de besluitvorming? Werd er een risicoanalyse gemaakt van de (destijds nieuwe) taak? Of ging het de politiek louter om het principe en het prestige?

Een beschrijving van de eerste uitzending van Nederlandse militairen naar de UNTSO-missie is in deze context op zijn plaats. Hoe verliep deze vroege Nederlandse bijdrage aan het systeem van internationale crisisbeheersing? Wisten de eerste twee officieren wat

* De auteur is wetenschappelijk medewerker bij het Instituut voor Militaire Geschiedenis in Den Haag. In september verscheen van zijn hand een boek over de Nederlandse militaire bijdrage aan UNTSO getiteld *Waarnemers op heilige grond. Nederlandse officieren bij UNTSO, 1956-2003* (ISBN 90 5352 951 9, € 24,90, Boom, Amsterdam 2003). Dit artikel is een bewerking van het eerste hoofdstuk uit dat boek.

hen te wachten stond? Waren zij voorbereid? En hoe ervoeren zij – als pioniers van een nieuwe defensietaak – het optreden onder de vlag van de Verenigde Naties?

De Suezcrisis

De eerste twee Nederlandse officieren die in de zomer van 1956 naar het Midden-Oosten werden uitgezonden, de ritmeester der cavalerie E.C. baron Van Heeckeren van Molecaten en kapitein der infanterie J.A. Bor, arriveerden in een periode van oplopende spanning tussen Israël en zijn buurstaten.

De bestandsafspraken van de oorlog van 1948-1949, die zeven jaar eerder een voorlopig einde hadden gemaakt aan de Israëlisch-Arabische strijd, stonden in de zomer van 1956 onder zware druk. Het aantal incidenten aan de wapenstilstandslijn tussen Jordanië en Israël was groot, terwijl de situatie aan de grens van de joodse

staat met Egypte kort na de aankomst van de Nederlandse officieren erg zou verslechteren.

Een nieuwe oorlogsronde

Aanvankelijk merkten de beide Nederlanders, die na een paar dagen acclimatiseren werden gestationeerd bij de Egyptisch-Israëlische *Mixed Armistice Commission* (EIMAC) van UNTSO in de Gazastrook, nog weinig van de oorlogszuchtige sfeer. Van Heeckeren vond het waarnemerswerk in zijn 'vrij afgelegen' waarnemingspost langs de bestandslijn zelfs saai.

Bor had soortgelijke ervaringen. In 1986 vertelde hij in de *Legerkoerier* over de eerste dagen van zijn detachering:

Het was meer een kwestie van je gezicht laten zien, want er waren nauwelijks incidenten. Ook in Libanon was het toen nog doodstil. Syrië schoot af en toe met artillerie naar Israël. Aan de Jordaanse grens waren er wel veel beschietin-

gen maar dat was een heel eind van ons vandaan.

Deze idyllische situatie duurde echter niet lang. Binnen de kortste keren zou het zeer spannend worden in het gebied waar de Nederlandse officieren waren geplaatst, en zou er naar aanleiding van de Suezcrisis een nieuwe oorlogsronde worden uitgevochten. Die kwam niet uit de lucht vallen.

De Verenigde Naties waren er sinds de eerste Israëlisch-Arabische oorlog van 1948-1949 niet in geslaagd om de afgesproken wapenstilstanden op een redelijke wijze door de partijen te laten naleven en evenmin om deze als uitgangspunt te gebruiken voor een meer permanente vredesregeling.

Israël en zijn Arabische buurstaten lagen al een paar jaar op ramkoers. Vooral de acties van Palestijnse zelfmoordcommando's, opgeleid en bewapend door Egypte, berokkenden Israël sinds 1955 veel schade en deden in dit land het idee ontstaan dat

Ritmeester Van Heeckeren van Molecaten op patrouille in de Gazastrook, 1956

(Foto: E.C. van Heeckeren van Molecaten)

een 'preventieve oorlog' tegen de Arabische zuiderbuur wellicht onvermijdelijk was.

Wapenwedloop

Israël en Egypte kwamen steeds scherper tegenover elkaar te staan. Een grote Israëliëse aanval op een Egyptisch legerkamp bij Gaza-stad, in februari 1955, had deze nieuwe conflictperiode ingeluid. Egypte, dat zijn militaire zwakte door de aanval zag blootgelegd, ging op grote schaal wapens kopen in het Oostblok. Er ontstond een wapenwedloop.

Tegelijkertijd werden Palestijnse activisten, zogenaamde *fedayeen*, bewaand en op Israël afgestuurd. Het feit dat de sterke man van het Egyptische militaire regime, kolonel Gamal Abdel Nasser, zich internationaal opwierp als vertolker van het antiwesterse en antikoloniale Arabische nationalisme, en daarbij fel van leer trok tegen Israël, deed de situatie bepaald geen goed.

Israël raakte overtuigd van Nassers slechte bedoelingen en reageerde op ieder incident met steeds omvangrijkere militaire operaties. In Israëliëse legerkringen werd zelfs alvast een operatieplan ontwikkeld om het gehele Sinai-schiereiland op de Egyptenaren te veroveren.

De Egyptische regering stak uiteindelijk het lont in het kruisvat door op 25 juli 1956 over te gaan tot de nationalisatie van de Frans-Britse Suezkanaalmaatschappij, een oude droom van Egyptische nationalist. Ritmeester Van Heeckeren en kapitein Bor waren toen net een paar weken in het gebied.

De Egyptische overname van het Suezkanaal ging Israël, dat sowieso geen gebruik kon maken van deze belangrijke internationale waterweg, in eerste instantie niet aan. Maar deze daad bracht de Israëliërs, Fransen en Britten wel binnen een paar maanden bij elkaar in een militaire gelegenheidscoalitie tegen het Egyptische bewind. Eind oktober 1956 leidde de Suezcrisis tot oorlog.

Schietpartijen

VN-waarnemer Van Heeckeren maakte in de zomer van 1956 in zijn briefwisseling met thuis dan ook steeds vaker melding van schietpartijen en schermutselingen.

De lelijke vicious things gebeuren 's nachts, ambushing en killing of people. Dan wordt de volgende dag een onderzoek ter plaatse gehouden, maar het kwaad is gedaan, hatred is stirred up again,

schreef hij op 23 augustus 1956 huiswaarts. Hij gaf een voorbeeld.

This morning they had a good crack at each other. Voelde het gisteren, toen ik ter plaatse was, al aankomen. Je merkt al gauw wanneer de temperatuur ergens oploopt, en dan uit het niets barst het los. Meestal is het dan na een uurtje wel te stoppen, wanneer iemand ter plaatse is, that is.

Langs de bestandslijnen tussen Israël en Egypte hing de dreiging van een confrontatie in augustus en september 1956 dus merkbaar in de lucht. Van Heeckeren, nuchter:

Het politieke windje steekt hier wel wat op, vanwege het Suezkanaal. A kettle of fish, alsof het al niet werk genoeg is om de jongens zonder meer van elkaar te houden.

In oktober was de situatie zo ver geëscaleerd dat de Nederlandse VN-waarnemer het somber begon in te zien. 'Hier ziet de zaak er niet zo florissant uit', schreef hij zijn familie. Oorlog leek hem inmiddels onvermijdelijk, omdat de kloof tussen de partijen – de demarcatielijn was volgens hem letterlijk een geul van haat, verbittering en bloed – gewoonweg te diep was. Een terugblik bewees dat.

De aanloop: 'violent truce'

Sinds 1949 was het erg onrustig geweest langs de door de UNTSO-waarnemers bewaakte grenzen van

Israël. De verbittering in de Arabische wereld over de nederlaag van 1948-1949 was groot en de Israëliëse opstelling compromisloos. Gesprekken tussen de partijen – die vanwege de vijandige Arabische publieke opinie in stilte plaatsvonden – verzandden in onwil.

Aan de bestandslijnen had dit directe gevolgen. Het aantal provocaties en infiltraties nam toe. De officiële Wapenstilstandsakkoorden van 1949, bedoeld als opstap naar een definitieve vredesregeling, werden steeds minder goed nageleefd.

Wapenstilstandsakkoorden

Het waarnemerskorps van UNTSO, tijdens de oorlog van 1948-1949 in het leven geroepen door de Veiligheidsraad, was begin jaren vijftig vanwege het einde van de oorlogstoestand teruggebracht tot slechts 21 officieren uit de Verenigde Staten, Frankrijk en België (tegen zeshonderd een paar jaar eerder). Deze kleine groep zag toe op de naleving van vier Wapenstilstandsakkoorden tussen Israël en zijn vier Arabische buurstaten.

Vanaf 1953 werd de eenheid vanwege het grote aantal schendingen (aan met name de Israëliësch-Jordaanse wapenstilstandslijn) langzaam weer uitgebreid en gingen ook andere nationaliteiten deelnemen: Denen, Zweden, Nieuw-Zeelanders, Canadezen en Nederlanders.

De Amerikaanse *lieutenant-commander* (luitenant ter zee eerste klas) E. Hutchison was van 1951 tot 1954 één van de UNTSO-waarnemers. Hij tekende zijn ervaringen op in het boek *Violent truce*, dat een aardig beeld geeft van de situatie die de Nederlandse waarnemers in 1956 aantroffen. Hutchison arriveerde in november 1951 in Jeruzalem en werd geplaatst bij de HKJMAC, de UNTSO-bestandscommissie voor het Hasemitische Koninkrijk Jordanië en Israël.

Net als het hoofdkwartier van UNTSO zetelde deze commissie in de heilige

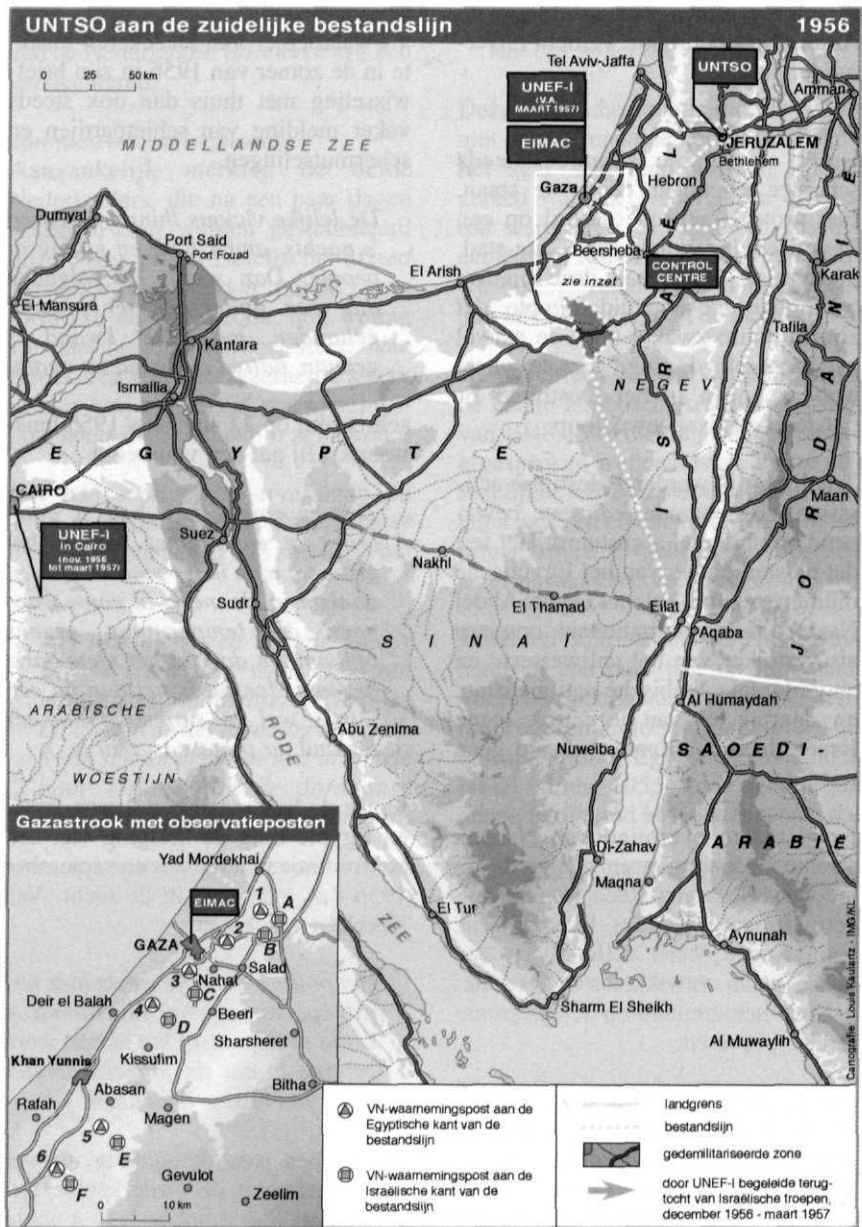
stad. Voorzitter van de *Mixed Armistice Commission* (MAC) was de Belgische generaal-majoor B.L. de Ridder. Officieren van diens staf reden Hutchison direct na zijn aankomst in een jeep langs de gehele Israëlisch-Jordaanse bestandslijn, 'van de rivier de Yarmouk in het noorden tot aan de Golf van Aqaba in het zuiden – meer dan 300 mijl wantrouwen en haat.' Na een rijexamen en een antecedenten-onderzoek werd Hutchison klaar bevonden om met zijn taken te beginnen.

De demarcatieliijn: incidenten

De Amerikaan werd vanaf het eerste moment geconfronteerd met de ongrijpbare kwestie waar het bij UNTSO allemaal om draaide: de demarcatieliijn, een 'onzichtbare en tijdelijke lijn die was vastgesteld om tot een staakt-het-vuren te komen.' Deze lijn, zo meende Hutchison meteen, nodigde uit tot moeilijkheden. Het meest labiel was het noordelijke gedeelte, dat begon bij het Meer van Tiberias en de gehele Westelijke Jordanoever tot aan de Dode Zee omvatte. Toezicht houden was hier een precare bezigheid, zo ontdekte de Amerikaanse marineofficier al snel.

Er waren dagelijks talrijke incidenten te onderzoeken en er vielen in die dagen veel doden bij illegale grensoverschrijdingen. 'Life was cheap along the border', aldus Hutchison. De meeste slachtoffers waren Palestijnen, van wie het grootste deel probeerde Israël binnen te komen om bezittingen terug te halen die ze hadden achtergelaten bij hun vlucht in 1948.

In de loop der tijd gingen deze 'infiltranten' zich bewapenen. Ook waren aan weerszijden van de bestandslijn criminelen en smokkelaars actief die een gevaar waren voor een ieder die hen betrapte. En ten slotte werden er – op beperkte schaal – aanvallen uitgevoerd door politiek gemotiveerde Arabieren op doelen in Israëlisch gebied.

'Eerst schieten, dan vragen stellen'
 Het Israëlische antwoord op de infiltraties was onverbiddelijk. Er werd altijd onmiddellijk geschoten en incidenten werden bestraft met harde vergeldingsacties aan de overkant van de grens, soms tegen hele dorpen. De reden voor dit beleid van 'eerst schieten, dan vragen stellen' was angst. De Israëlische politieke leiding vreesde dat de infiltraties de economie in de grenssteden en -dorpen zou ondermij-

nen, dat het het moreel van de joodse kolonisten zou aantasten en ertoe zou leiden dat zij zouden wegtrekken. Kortom, de Israëliërs waren bang voor de territoriale integriteit van hun jonge natie.

De aanwezigheid van de VN-waarnemers weerhield de strijdende partijen op geen enkel moment van militair optreden. Vooral de Israëliërs gingen hun eigen gang en hadden volgens

Hutchison weinig respect voor het werk en de status van de blauwe baretten. Israëliische soldaten bedreigden de internationale waarnemers regelmatig of vuurden gericht op hen als hun aanwezigheid in een bepaald gebied niet gewenst was.

De onbeperkte bewegingsvrijheid die de waarnemers officieel genoten, was aan Israëliische kant altijd een dode letter. Het Israëliische leger opereerde onverstoort volgens de eigen beginselen van 'eerst schieten, dan vragen'. Achteraf werden de gebeurtenissen volgens Hutchison vaak verdraaid en werd over de rol van de Israëliische eenheden gelogen.

Aanval op Qibya

Een aanval die Israël echter niet kon uitleggen en die uitgroeide tot een groot internationaal incident, was die op het Jordaanse plaatsje Qibya, op de Westelijke Jordanoever. Als vergelding voor een aanslag met een handgranaat in het dorp Tirat Yahuda, waarbij een joodse vrouw en haar twee kinderen waren gedood, trok een speciale Israëliische formatie, Eenheid 101 geheten, Qibya in de nacht van 14 op 15 oktober 1953 binnen.

De Israëliische commando's, onder bevel van de jonge majoor Ariel Sharon, maakten 45 huizen met de grond gelijk. De woningen werden opgeblazen met de bewoners er veelal nog in. Van de dorpsbewoners kwamen er 69 om het leven.

UNTSO-waarnemers waren snel ter plaatse, Hutchison ook. Hij schreef:

Eén beeld dat zich op mijn netvlies brandde was dat van een Arabische vrouw op een hoge berg puin. Hier en daar tussen de stenen zag je een kleine hand of voet uitsteken. De blik van de vrouw was leeg, gespeend van ieder gevoel. Ze zat op de stapel stenen die de levenloze lichamen bevatte van haar zes kinderen. Het met kogels doorzeefde lichaam van haar echtgenoot lag met het gezicht naar beneden op de stoffige weg voor haar.

Internationale media

De wraakactie werd breed uitgemeten in de internationale pers en zette Israël in een kwaad daglicht. Dat was voor die tijd bijzonder, want de internationale gemeenschap – zeker het westerse deel – stond destijds erg sympathiek tegenover de joodse staat. Dat bleek ook wel, zo merkte Hutchison op, want de vernietiging van Qibya werd in de media belicht als zou de operatie een uitzondering op de regel zijn. Dat was echter onjuist. Want: 'Er vonden de hele tijd kleine Qibyas plaats, maar die werden nooit gemeld.'

Ondanks deze en vele andere negatieve ervaringen gedurende zijn driejarige uitzending bleef de Amerikaanse marineofficier in zijn boek optimistisch over UNTSO zelf. De missie was nuttig omdat ze in het beste geval zou kunnen zorgen voor een duurzame vrede tussen alle betrokken partijen in het Israëliisch-Arabisch conflict, vond hij. Als de wil tot zo'n vrede er maar zou zijn.

Dit laatste ingrediënt had echter tot dan toe ontbroken. Het was voor Hutchison (hij schreef zijn boek in 1956) daarom zonneklaar dat UNTSO een moeilijke missie was waarvan de uitvoerders maar moesten hopen op betere tijden.

Nederland gaat meedoen

Dit waren ongeveer de omstandigheden in het Midden-Oosten toen een paar duizend kilometer daarvandaan, in Den Haag, een besluitvormingsproces op gang kwam om Nederlandse militairen uit te zenden naar de UNTSO-missie. De aanzet daartoe werd gegeven door een groep oud-militairen met interesse voor het destijds nieuwe, 'blauwe werk' in dienst van de Verenigde Naties.

Op 15 november 1955 kreeg een hoge ambtenaar van het ministerie van Buitenlandse Zaken, dr. C.L. Patijn, onaangekondigd bezoek van luitenant-kolonel buiten dienst C. van

Swieten. Deze overste had in een krant gelezen dat het Europese hoofdkwartier van de Verenigde Naties in Genève functionarissen zocht voor de zogenoemde 'UN Field Service'. Dit was een dienst, zo stond in het krantenknipsel, die in het algemeen tot taak had 'eigendommen en voorraden van de VN te bewaken en leden van de missies te beschermen.'

Van Swieten liet weten zeer geïnteresseerd te zijn. De overste b.d. vroeg Patijn daarom om bij de Verenigde Naties te informeren of er in de *Field Service* misschien plaats was voor (oud-)officieren van het Nederlandse leger.

Naar aanleiding van deze belofte stak de Nederlandse diplomatie in december 1955 haar voelhorens uit via de Permanente Vertegenwoordiging bij de Verenigde Naties in New York en Genève. Aanvankelijk waren de reacties negatief. De Nederlandse diplomaten ontdekten dat er alleen behoefte was aan vaktechnisch personeel met een lage rang.

Maar toen in het voorjaar van 1956 in de media geruchten gingen circuleren dat de leiding van UNTSO het aantal militaire waarnemers vanwege oplopende spanningen in het gebied wilde uitbreiden en de situatie in Israël bijna dagelijks voorpaginanieuws werd, bood Nederland de vrijwilligers toch aan de Verenigde Naties aan.

Formeel VN-verzoek

Al snel daarna bleek dat de oud-militairen die zich bij het ministerie hadden aangemeld (het waren er inmiddels acht) niet in aanmerking kwamen voor een aanstelling. Zij waren te oud en te hoog in rang, zo bleek uit een eisenlijstje dat Buitenlandse Zaken kreeg toegestuurd. Het ministerie stelde de betrokkenen hiervan op de hoogte.

Op hetzelfde moment kwam er in Den Haag echter een formeel verzoek binnen van het VN-secretariaat 'to provide two military officers of the ranks of captain or major to serve as milita-

ry observers in the United Nations Truce Supervision Organization.' Het verzoek bevatte een opsomming van de inmiddels bij Buitenlandse Zaken bekende eisen, met als specificatie dat de officieren bij voorkeur tussen de 25 en 35 jaar oud moesten zijn.

De formele aanvraag was dus binnen, en werd ter kennisgeving aan minister van Oorlog C. Staf gestuurd. De ministeries van Buitenlandse Zaken en Oorlog gingen vervolgens een ambtelijk debat aan over de uitzending van twee officieren. Uit een memorandum van de ministers van Buitenlandse Zaken J.W. Beyen en J.M.A.H. Luns¹ van 22 mei 1956 aan hun secretaris-generaal over een discussie in de ministerraad over dit onderwerp, bleek dat Staf (en met hem de defensietop) zich tegen het meedoen aan UNTSO verzette.

Het duo schreef:

De Minister van Oorlog en Marine heeft gezien dat men doende is Nederlandse officieren uit te zoe-ken, die zouden kunnen deelnemen aan wapenstilstandscommissies [in het Midden-Oosten]. Spreker acht het belang om hieraan mede te doen niet zo groot.

Afwijzing van de VN-aanvraag

Het was daarom geen verrassing dat de minister van Oorlog een verzoek om twee actief dienende officieren voor Palestina vrij te maken, een paar dagen later officieel afwees. Zijn argument daarvoor was dat hij niet voldoende personeel beschikbaar had. Het leger kampte met een tekort aan beroepskader. Bovendien gaf Staf met zijn afwijzing uiting aan de op zijn ministerie en bij de krijgsmacht delen

levende negatieve gevoelens over vredesoperaties.

De hoge militairen en beleidsmakers van Oorlog waren niet gecharmeerd van deze vorm van semi-militaire inzet, die, zo dachten zij, afbreuk zou doen aan de veel belangrijker Nederlandse taak om – in het kader van de NAVO – West-Europa tegen de legers van het Warschaupact te verdedigen. Ondertussen kwam er van de Permanente Vertegenwoordiging in New York een kattebelletje dat het 'hier een zonderlinge indruk maakt dat Nederland nog steeds geen opgave heeft verstrekt van beschikbare officieren.' De vertegenwoordiger drong aan op 'spoedige verstrekking gegevens'.

De ambtenaren van Buitenlandse Zaken vroegen daarop aan Luns of hij niet met Staf kon gaan praten. Zij gaven hun minister vier argumenten mee waarom Nederland aan de VN-missie zou moeten meedoen:

1. omdat er een formeel verzoek van de VN lag,
2. omdat Nederland lid was van de VN en dat verantwoordelijkheden met zich meebracht,
3. omdat het aantal van twee officieren op de keper beschouwd niet zo veel was, en
4. omdat die officieren door de deelname ook nog eens internationale ervaring zouden opdoen.

Een analyse van de situatie in het Midden-Oosten, zoals hiervoor beschreven, werd echter niet gemaakt.

De kwestie kwam aan de orde in de Ministerraad van 4 juni 1956. Daar draaide de discussie er vooral om of het verzoek van de VN niet was 'uitgelokt' door het oorspronkelijke initiatief van de Nederlandse oud-officieren om zich voor een vredesoperatie beschikbaar te stellen. Uiteindelijk bleek het een triviale taak. Op een memo over deze discussie schreef minister Luns op 5 juni met de hand: 'Minister Staf heeft mij verklaard dat indien ik tot de conclusie kom dat het nodig is, hij zijn bezwaren zal laten

vallen. Er kan derhalve voortgang worden gemaakt'. En dat bleek wel, want een dag later kon Luns er aan toevoegen: 'Heb minister Staf gebeld. Die is accoord.'

Alsnog overstag

Staf had zich dus laten overtuigen door de politieke argumenten van Luns. Die had in de ministerraad benadrukt dat hij deelname aan UNTSO vooral wenselijk achtte 'in verband met de ervaring die deze officieren opdoen, de berichtgeving over deze zaak en ter ondersteuning van de bestandspolitiek.' Dezelfde dag dat Staf overstag ging deelde de nationale vertegenwoordiger in New York het secretariaat van de Verenigde Naties daarom mee dat Nederland twee officieren ging selecteren voor een betrekking bij UNTSO. Het Ministerie van Oorlog ging op zoek naar geschikte kandidaten.

Waarnemer in Gaza

De keuze viel na een doorlichting van vijftig militairen op 25 juni 1956 dus op ritmeester Van Heeckeren en kapitein Bor. De grote talenkennis van beide officieren en het feit dat zij vrijgezel waren, speelde daarbij zeker een rol. Tijd voor een gedegen voorbereiding was er verder niet. Op 9 juli zat het tweetal in het vliegtuig naar Beiroet (er was nog geen rechtstreekse lijnvlucht van Schiphol naar Israël).

Zij kregen een diplomatiek paspoort mee en in hun bagage zaten een verrekijker en een schrijfmachine. Via Beiroet en Jeruzalem kwamen ze, zoals gezegd, bij de bestandscommissie EIMAC in Gaza-stad terecht. Volgens Van Heeckeren toentertijd 'een arm, overbevolkt Palestijns vissers-plaatsje'.

Oplopende spanningen

Hoewel hun detachering rustig begon, werden de Nederlandse waarnemers na een paar weken stevig met hun neus op de feiten gedrukt. Eén van hun eerste ervaringen met de risico's van het VN-werk was namelijk 'een

¹ In het kabinet Drees-III (2 september 1952 – 13 oktober 1956) regeerden op het ministerie van Buitenlandse Zaken twee ministers. De partijloze oud-bankier en ex-IMF-directeur mr. Johan W. Beyen was eerste minister, met aan zijn zijde de KVP'er mr. Joseph M.A.H. Luns als minister zonder portefeuille. Beyen deed Europese zaken en NAVO-aangelegenheden, Luns o.a. bilaterale zaken, Indonesië, de Verenigde Naties en de Benelux.

geweldige ontploffing', aldus Van Heeckeren in zijn correspondentie.

Rasmussen, een jonge Deense verbindingsofficier bij de VN, was op een mijn gereden. Ik zie nog zijn verlaten VW'tje staan, waarmee hij uit Denemarken was gekomen om daar met een jeep de lucht in te vliegen.

Maar:

Alles went, ook het voortdurend gevaar zelf op een mijn te storten. Het was dagelijkse werkelijkheid. In het dorpje Kanjynis [Khan Yunis] waren antitankmijnen met ontstekers op de markt te koop. Het aangrenzend stalletje verkocht vriendelijke tapijtjes. Made in Holland.

Voor het toezicht op de bestandslijn (de 'groene lijn') en de wapenstilstand waren er door de staf van de EIMAC twaalf waarnemingsposten opgezet: zes langs de Egyptische zijde van de lijn en zes aan de Israëlische. Voorzitter van de EIMAC was in die tijd de Amerikaanse luitenant-kolonel R. Bayard. 'Het wachtrooster voor de waarnemingsposten beheerste ons leven', aldus Van Heeckeren.

Wij kenden de morningshift van 06.30 tot 11.30 uur en de after-noonshift van 13.30 tot 17.00 uur. Iedere waarnemer deed een shift per dag. In de vroege ochtend of middag gingen wij op stap, gehuld in witte jeep, gewapend met kijker, kaart, kompas en radio, beladen met lectuur en aan Egyptische zijde vergezeld van een verbindingsofficier. Het terrein kenden wij door en door, zodat niets ons meer ontging.

Om het halfuur moest de waarnemer via de radio contact zoeken met Gaza-stad en zich melden. Tussendoor was het volgens Van Heeckeren zaak op te blijven letten, maar 'een diefstal, schieten over de demarcatielijn of het overvliegen van de lijn was eigenlijk routine'.

Veel ernstiger waren de bestands-schendingen ver in het Israëlische achterland,

vuurovervallen en de fedayeen-activiteit, natuurlijk gevolgd door repressaillemaatregelen van de andere kant. De fedayeen zijn Arabische zelfmoordgroepen, die diep in het Israëlische gebied sabotage-daden plegen, of mijnen en hinderlagen leggen. Omdat hier het principe 'oog om oog, tand om tand' geldt, wordt het gauw duidelijk, dat dit soort incidenten het toch al zo labiele bestand in een oorlogstoestand heeft doen verglijden.

Het hoofdkwartier van de EIMAC in Gaza-stad, van waaruit Van Heeckeren en Bor hun werk deden (Foto: UNTSO)

De spanningen liepen een paar weken na aankomst van de Nederlanders dus al hoog op. De nationalisatie van de Suezkanaal-maatschappij door Egypte op 25 juli zette de situatie vervolgens op scherp. Achter de schermen begonnen Britse, Franse en Israëlische militairen een plan op te stellen om Egypte voor deze daad te straffen. De Fransen en de Britten wilden Nasser ten val brengen en het strategisch en economisch belangrijke Suezkanaal weer onder controle krijgen.

De Israëliërs hadden geen direct belang in de crisis op zich, maar zagen wel veel voordelen in een gezamenlijke oorlog van de drie landen

tegen hun grootste vijand. Zoals: het uitschakelen van de slagkracht van het Egyptische leger, het beëindigen van de Palestijnse fedayeen-aanvalen, het creëren van een militair-geografische buffer in de Sinaï en het openen van een zuidelijke handelsroute vanuit de havenstad Eilat naar de Indische Oceaan.

Uiteenlopende belangen

De Britten, die bittere herinneringen hadden aan het joodse optreden in hun oude mandaatgebied Palestina en daarom sinds 1948 sterk pro-Arabisch waren, verzetten zich in eerste instantie tegen de deelname van Israël

aan de aanval. Parijs bracht de oude vijanden bij elkaar. De Fransen bedachten een scenario waarin een Israëlische aanval op Egypte het excuus zou worden voor de andere twee, beiden permanent lid van de VN-Veiligheidsraad, om in te grijpen.

Frankrijk en Groot-Brittannië zouden zo ogenschijnlijk interveniëren in een oorlog tussen Egypte en Israël om de vrije doorgang van internationaal scheepsverkeer door het Suezkanaal veilig te stellen. De afspraken tussen de drie samenzwerende landen werden vastgelegd in het zogenoemde 'Protocol van Sèvres' en getekend op 24 oktober 1956. →

De Force Commander UNEF, generaal-majoor Burns (midden), ontmoet de Israëlische bevelhebber Dayan (links). Tussen beide in staat kapitein Bor, op dat moment G2 in de interim-staf van UNEF (Foto: J.A. Bor)

De Suezoorlog

Israël mobiliseerde zijn strijdkrachten drie dagen later, op zaterdag 27 oktober. Het land rechtvaardigde deze actie als een defensieve daad, nodig om de grens beter af te sluiten tegen aanvallen van Palestijnse fedayeen. De commandant van UNTSO, de Canadese generaal E.L.M. Burns, maakte zich daarover weinig zorgen. Er waren immers wel vaker (gedeeltelijke) mobilisaties geweest, zo schreef hij in zijn memoires. Toen hij echter diezelfde dag met eigen ogen de omvang van de mobilisatie aanschouwde tijdens een tochtje naar het strand, ging hij over dit optimisme twijfelen. Ook kapitein Bor zag de grote troepenbewegingen op

de kustwegen naar Gaza en concludeerde dat een oorlog ophanden was.

Evacuaties

Op maandag 29 oktober, om tien uur 's avonds maakte de Israëlische radio officieel bekend dat de aanval was geopend op kampen van de fedayeen in de Sinäi. Niet alle VN-waarnemers waren meteen van dit feit op de hoogte. Van Heeckeren:

Op 30 oktober maakte ik mij 's ochtends klaar om naar de waarnemingspost te gaan, toen onze voorzitter zijn hoofd om de deur stak en vroeg: 'Where the hell are you going?' Ik antwoordde dat ik 'O.P. duty' had. 'No O.P. today, there's a war on', was het laconie-

ke antwoord. In de nacht van 29 op 30 oktober was Israël het Sinäi-schiereiland binnengerukt.

Diezelfde dag nog besloot generaal Burns tot een evacuatie van al het VN-personeel in Israël dat niet beslist op zijn post hoefde te zijn, zoals dat van de vluchtelingenbeheersorganisatie UNRWA (de *United Nations Relief Works Agency for Palestinian Refugees*) en de administratieve medewerkers van UNTSO.

Ook de familieleden van het personeel moesten van Burns een veilig heenkomen zoeken. UNTSO was verantwoordelijk voor deze evacuatie, die op 31 oktober werd voltooid. Alleen in de Gazastrook deed zich

een probleem voor. De VN'ers daar, ook de Nederlanders, zaten ingesloten en konden niet weg. De Egyptisch-Palestijnse enclave was omsingeld door Israëlische troepen. Op 1 november namen die de zuidpunt van de strook in en was de weg naar Egypte definitief afgesneden. De verdedigers zaten als ratten in de val. Het personeel van UNTSO deelde hun lot.

Van Heeckeren:

Wij wisten dat de verdedigers van Gaza, al waren zij tienduizend man sterk, tegenover de Israëliërs geen schijn van kans hadden. Het waren Palestijnse troepen onder commando van Egyptische officieren. Zij waren slecht getraind, slordig van tenue en zeer slecht gedisciplineerd. De kwaliteit van het kader werd door ons ook niet erg hoog gewaardeerd. (...)

In de loop van de ochtend van de eerste november kregen wij bericht dat een Israëlische aanval zich oost van Gaza begon af te tekenen. Wij kregen order in paren patrouilles te rijden om te zien hoe het met de zaken stond.

De Nederlandse officier reed met een collega zuidwaarts, was ooggetuige van een mortieraanval op het vliegveld van Gaza en werd halverwege de strook tegengehouden door Egyptisch-Palestijnse soldaten: ze mochten niet verder. Bij het plaatsje Khan Yunis werd gevochten.

Terugrijdend naar ons gebouw, zagen wij in de stad, dat jongens in grote haast met Lee Enfields bewapend werden. Zogenaamd 'civil defence'! [...] De toestand op dat moment was duidelijk: de Israëlische strijdkrachten sloten Gaza steeds verder in.

Intussen was er een smaldeel van de Amerikaanse Zesde Vloot, bestaande uit een viertal torpedobootjagers, een transportschip en een landingsvoertuig, voor de kust van de Gazastrook verschenen. De voorzitter van de EIMAC, de overste Bayard, zocht via

de radio contact met zijn landgenoten en werkte een evacuatieplan uit.

Een verstandige voorzorgsmaatregel, aldus Van Heeckeren.

Maar voorlopig werd deze evacuatie nog niet nodig geacht.

Het oorlogsgeweld kwam ondertussen wel dichterbij. Bor:

Wij versterkten onze waarnemingspost met zandzakken en hingen grote UN-vlaggen op om duidelijk herkenbaar te zijn. Verder wachtten wij op de onafwendbare aanval.

Rondom Gaza-stad werd nu geschoten met artillerie. Van Heeckeren:

Tegen vijf uur in de middag, de zon begon al onder te gaan, kwamen een paar oude jachtvliegtuigen over. De stellingen om Gaza werden met raketten en mitrailleur bewerkt. Ik had medelijden met onze verdedigers, die allerminst op dit soort medicijn waren ingesteld.

Gedurende de nacht gingen deze aanvallen door. Van Heeckeren observeerde het strijdtonaal vanaf het dak van het VN-gebouw in de stad, 'om niets van het toneel te missen'.

Tegen de ochtend, toen er bommenwerpers boven Gaza verschenen en een Israëlische doorbraak op handen leek, besloot zijn commandant het evacuatieplan in gang te zetten. Zelf bleef Bayard met een klein aantal waarnemers achter om te bemiddelen tussen de strijdende partijen.

Ritmeester Van Heeckeren zat bij de groep evacués die vroeg in de ochtend op het strand bij Gaza werd opgepikt door een Amerikaans landingsvaartuig. Het gezelschap werd afgezet op het troepentransportschip *USS Cambria*, dat werd beschermd door de torpedobootjagers.

Door middel van verrekijkers bleven de VN-militairen volgen wat er zich op het land afspeelde. Vlak voor de kust kruiste het landingsvaartuig rond om Bayard en de achtergebleven

waarnemers, onder wie kapitein Bor, in geval van nood op te pikken.

Capitulatie

Bayard en zijn mannen hadden het echter te druk met bemiddelen. De militaire gouverneur van Gaza, een Egyptische generaal-majoor, had besloten zich over te geven. De EIMAC-voorzitter stelde de Israëlische belegeraars van de stad hiervan op de hoogte. Nadat alle eenheden over de capitulatie waren ingelicht, brachten Bayard en Bor de Egyptische generaal naar de Israëlische commandant, zodat hij de overgave persoonlijk kon bestendigen. In de vroege middag van 2 november 1956 was de strijd om Gaza ten einde.

Israël had de Gazastrook nu in handen, evenals een groot deel van de Sinai. De aanval op Egypte verliep precies zoals de plannenmakers het hadden bedacht. Terwijl Israëlische legereenheden een achtervolging inzetten door de Sinai-woestijn op de terugtrekkende Egyptenaren, bombardeerden Britse en Franse vliegtuigen Egyptische militaire bases en vliegvelden. Egypte had namelijk, zoals voorspeld, geen gehoor gegeven aan het ultimatum van de koloniale machten om zich terug te trekken van het Suezkanaal.

Op 5 november, toen het Israëlische leger zijn doelstellingen bijna had gehaald en de gehele Sinai ongeveer in handen had, voerden Britse en Franse eenheden luchtlandingen uit bij de steden Port Said en Port Fouad op de kop van het Suezkanaal. Een dag later landde er een grote invasiemacht op dit bruggenhoofd en begonnen de twee Europese legers aan een opmars langs het kanaal naar het zuiden. Grote druk van de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie zou die opmars echter vroegtijdig beëindigen.

De 'United Nations Emergency Force' (UNEF)

De Suezoorlog veroorzaakte op het hoofdkwartier van de Verenigde Naties in New York een storm van

diplomatiek overleg. Veel landen, zeker de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, waren woedend over de aanval, die in veel opzichten een stuip-trekking was van het in hun ogen achterhaalde kolonialisme. Niettemin kon de internationale gemeenschap in de Veiligheidsraad niets uitrusten vanwege de Franse en Britse veto-rechten.

Gremium van actie werd daarom de Algemene Vergadering, waar een meerderheid van de lidstaten op 2 november een gebruikelijke oproep tot een staakt-het-vuren afkondigde.

Algemene Vergadering overgenomen. Het secretariaat van de VN kreeg de opdracht om dit in de geschiedenis unieke experiment met vredeshandhaving 'peacekeeping' op te starten. Dat gebeurde in samenwerking met de centrale staf van UNTSO. Het eerste wat secretaris-generaal Dag Hammarskjöld deed om aan de wens van de Algemene Vergadering te voldoen, was generaal Burns aanstellen als *Force Commander* van de beoogde 'politiemacht'. Samen maakten hij en de commandant van UNTSO daarna een plan om deze vredeshandhavende VN-macht langs het front bij het Suez-

Uit de grond gestampt

De *United Nations Emergency Force*, zoals het VN-leger al snel ging heten, werd in korte tijd uit de grond gestampt. Zodra de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie er in slaagden om Frankrijk, Groot-Brittannië en Israël op 6 november met hun aanval te laten stoppen, zette Burns een uit UNTSO-personeel samengestelde interim-staf op voor UNEF. De Nederlandse kapitein Bor werd de G2 (het hoofd van de inlichtingensectie) van deze staf. UNEF vestigde zich op 12 november in de Egyptische hoofdstad Caïro en begon voorbereidingen te treffen voor de binnenkomst van de eerste infanteriebataljons. Het UNTSO-hoofdkwartier stuurde in de tussentijd tien waarnemers naar het Suezkanaal om alvast toezicht te houden op het staakt-het-vuren van 6 november en assistentie te verlenen aan de UNEF-eenheden tijdens de eerste weken van hun ontplooiing. De eerste bataljons begonnen vanaf 15 november binnen te druppelen.

In de loop van december werden de meeste posities in de UNEF-staf overgenomen door officieren van landen die een bijdrage leverden aan de vredesmacht. Kapitein Bor werd ontheven van zijn functie en keerde terug naar UNTSO. Eind december 1956 zag de vredesmacht tenslotte toe op de aftocht van de Franse en Britse troepen uit hun bruggenhoofd rond Port Said en Port Fouad.

UNEF hergroepeerde zich vervolgens om de gefaseerde terugtocht van het Israëlische leger uit de Sinaï mogelijk te maken. De waarnemers van UNTSO werden hierbij betrokken. Zij waren liaison tussen de partijen en deden voorverkenningen. De teruggave van de Sinaï en de Gazastrook werd in maart 1957 voltooid, waarna UNEF zich in Gaza-stad vestigde en langs de gehele Israëlisch-Egyptische bestandslijn een bufferzone bezette.

Conclusie: de crisis bezworen

De ontplooiing van UNEF bleek een

Het zwaar beschadigde voertuig van VN-radiotelegrafist Rasmussen, die er in juli 1956 mee op een mijn reed. Het incident met dodelijke afloop maakte een diepe indruk op de net gearriveerde Nederlandse officieren

(Foto: H. Kanon)

Uniek experiment

Op 4 november werd er op initiatief van de Canadese delegatie een nieuwe resolutie ingediend die voorzag in de oprichting van een 'emergency international United Nations Force' om de gewenste wapenstilstand te bewerkstelligen. Het idee werd met 75 stemmen voor, 19 onthoudingen en geen enkele stem tegen door de

kanaal als een stootkussen tussen de partijen te positioneren.

Het zou de taak van de internationale interpositiemacht worden om het kanaal weer begaanbaar te maken voor internationaal scheepsverkeer, om toe te zien op de terugtocht van de Britse, Franse en Israëlische troepen, en om de rust te bewaren langs de oude bestandslijnen van 1949.

effectief instrument van internationale crisisbeheersing, die de Suezcrisis hielp beëindigen. De vredesmacht herstelde de status quo ante en bracht rust in het gebied. De Verenigde Naties bleven zo als vredesbewarende organisatie in de regio aanwezig, ondanks het feit dat Israël zich eenzijdig terugtrok uit de bemiddelingscommissie EIMAC en weigerde om de wapenstilstand van 1949 nog langer als uitgangspunt te hanteren voor zijn betrekkingen met Egypte.

UNTSO functioneerde daarom langs de Israëliisch-Egyptische bestandslijn voortaan aan de zijde van UNEF, en andersom. De VN-missies werkten veel samen en hadden gezamenlijke liaisonofficieren in Caïro en Tel Aviv.

Een geslaagde testcase

De Suezcrisis was voor de Verenigde Naties een geslaagde testcase. Hoewel de organisatie niet in staat was geweest om het conflict via het aanwezige mechanisme van de bestandscommissies te voorkomen, kreeg ze wel een belangrijke rol toegeschoven bij het oplossen ervan. Dankzij de steun van de twee grote mogendheden, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, werd effectief opgetreden om erger te voorkomen. Het VN-secretariaat ontplooipte daarbij de eerste peacekeeping-operatie ooit.

Een goede en onpartijdige informatievoorziening aan het VN-hoofdkwartier in New York was in de crisisdagen van november 1956 van groot belang. Die werd geleverd door de neutrale waarnemers van UNTSO. Enerzijds konden er tot 1956 dus vraagtekens worden geplaatst bij het nut van de blauwe baretten als bestandsonderhandelaars, maar anderzijds bewezen zij tijdens de Suezoorlog wel het belang van het middel van de militaire waarneming voor de internationale diplomatie.

Feit bleef echter dat nut en noodzaak van UNTSO in die beginjaren ter discussie stonden. De eerste Nederlandse waarnemers in Israël, Bor en Van Heeckeren, kwamen er al gauw achter dat het vredeswerk onder de vlag van de Verenigde Naties een moeilijke en ondankbare taak was. Zij werden

geplaatst bij een missie die in veel opzichten een ongewenste gast was geworden. UNTSO ontbeerde wat ze het meest nodig had: medewerking van de partijen. Zolang de Israëliërs en de Arabieren hun hakken in het zand zetten, kregen de Verenigde Naties niets gedaan.

'Deelname is internationale plicht'

Niettemin zaten de waarnemers in Israël voor een nobel doel: vrede en veiligheid in een nieuwe, naoorlogse wereldorde. Nederland hoopte daar – na aanvankelijk 'per ongeluk' op de missie geattendeerd te zijn – door middel van de twee officieren een bescheiden bijdrage aan te leveren. Het Nederlandse detachement werd tussen 1958 en 1965 dan ook uitgebreid tot vijftien militairen.

Dat deelname aan een neutrale waarnemingsmissie als UNTSO door een pro-Israëliërs natie als Nederland wellicht wat vreemd was, kwam verder bij niemand op. Het waren vooral de beleidsmakers en politici op het Departement van Buitenlandse Zaken die het meest enthousiast waren over het VN-werk in den vreemde. Zij vonden deelname een internationale plicht, die automatisch (zeg maar principieel) voortvloeide uit het lidmaatschap van de Verenigde Naties.

De UNTSO-uitzending kwam dus tot stand om politieke redenen. Een analyse van de situatie in het Midden-Oosten werd niet gemaakt, evenmin als van de omstandigheden waaronder de Nederlandse militairen moesten gaan werken.

Ook op het Ministerie van Oorlog, waar men heel wat koeler reageerde op het verzoek uit New York voor een bijdrage aan UNTSO, speelden operationele argumenten in dit opzicht geen rol in de besluitvorming. Daar hadden ze andere redenen om tegen deelname te zijn: de opbouw van de krijgsmacht in NAVO-verband en het voorbereiden van de territoriale verdediging tegen de gevreesde vijand uit het Oosten hadden voorrang en mochten niet worden gehinderd door semi-militaire activiteiten als vredesoperaties.

Tegenzin bij het Ministerie van Oorlog

Met tegenzin werkte minister Staf van Oorlog daarom aan de uitzending mee. In het tijdsbestek van enkele weken werden in juni 1956 twee geschikte officieren geselecteerd en naar Israël gestuurd. Van enige vorm van voorbereiding was geen sprake. De militairen, Bor en Van Heeckeren, belandden midden in de Suezcrisis en de oorlog die daaruit voortkwam. Zij waren ooggetuigen van de Israëliërs aanval op Gaza. Kapitein Bor werd vervolgens rechtstreeks betrokken bij de ontplooiing van de eerste vredeshandhavende VN-operatie uit de geschiedenis, UNEF-I.

In het voorjaar van 1957, toen de oorspronkelijke detachering van een jaar er voor beide officieren bijna op zat, kreeg ritmeester Van Heeckeren tot zijn teleurstelling het bericht uit Nederland dat hij zou worden overgeplaatst. De cavalerist was graag nog een jaar in het Midden-Oosten gebleven. Hij werd echter vervangen door de kapitein der infanterie J.J.M. Antoniëtti. Kapitein Bor zag een verzoek tot verlenging wél gehonoreerd. Hij bleef nog een jaar.

Literatuur

- Archief Verenigde Naties New York; UNTSO Chief of Staff – weekly reports 1956.
- Archief ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag.
- Archief familie Van Heeckeren van Molecaten.
- Arthur ten Cate, *Waarnemers op heilige grond. Nederlandse officieren bij UNTSO, 1956-2003* (Amsterdam 2003).
- E.L.M. Burns, *Between Arab and Israeli* (Londen 1962).
- E.H. Hutchison, *Violent truce. A military observer looks at the Arab-Israeli conflict 1951-1955* (2de druk; New York 1956).
- E.C. van Heeckeren van Molecaten, 'Militair waarnemer in Palestina', *Mededelingen der Vereeniging Officieren Cavalerie* 17,6 (december 1956).
- Avi Shlaim, *The iron wall. Israel and the Arab world* (Londen 2000).
- J. de Waart, 'Juli 1956: eerste Nederlandse VN-waarnemers naar het Midden-Oosten', *de Legerkoerier* 39,6 (juni 1986).

Inzet van kennis en ervaring voor de wederopbouw

Een essay over de toekomst van de krijgsmacht

C.A.J. ten Anscher en J.C. Terweijden*

Het is 2008

De wereld is grondig aan herziening toe. Na het debacle van 1995 (Balkan) kwam voorzichtig een discussie op gang over de kerncompetentie van de Nederlandse krijgsmacht. De wezensvraag voor de krijgsmacht moest gesteld worden. De discussie werd niet breed gevoerd. De meeste militairen geloofden in het groot-schalig conflict of op tactisch gebied haar substituut, het optreden op alle niveaus van het geweldsspectrum.

Het debacle van 2003/2004 (Midden-Oosten) was noodzakelijk om in te zien dat een oorlog alleen met politieke middelen gewonnen kon worden. Natuurlijk deed de oude Clausewitiaanse wijsheid nog steeds opgeld, maar iedere 'grand strategy' moet uiteindelijk leiden tot een gewonnen vrede.

De 'just cause' werd steeds belangrijker en herstel van de (internationale) rechtsorde werd gezien als enige basis voor vreedzame coëxistentie. Oorlog was alleen nog legitiem als daarnaast ook de wederopbouw van de inmiddels vernietigde samenleving ter hand werd genomen. Het uiteindelijke doel van de oorlog kon niet anders zijn dan de volwaardige opname in de internationale gemeenschap, zonder de erfenis van het 'ancient regime'.

* Lkol drs. C.A.J. ten Anscher is als hoofd sectie P&O-beleid werkzaam bij de Koninklijke Landmacht. J.C. Terweijden werkt als projectsecretaris PIPKMar bij de Koninklijke Marechaussee.

Begin dit jaar publiceerde de Militaire Spectator en het Marineblad een oproep van de Koninklijke Vereniging van Marine Officieren (KvMO). Lezers werden uitgenodigd om met een essay over de toekomst van Defensie mee te dingen naar de vice-admiraal A. van der Moerprijs.

Een onafhankelijke jury, onder voorzitterschap van prof.dr. G. Teitler, beoordeelde de inzendingen. Enkele tientallen mensen reageerden. Het Marineblad publiceerde in het juli/augustusnummer de bijdragen van de vijf prijswinnaars en een selectie uit de overige inzendingen.

Wij publiceren met genoegen het winnende essay. De tweede prijs werd overigens gewonnen door drs. D.G. Prink van de Koninklijke Luchtmacht en mw. drs. Y. Haandrikman, voormalig officier van de Koninklijke Landmacht. De derde prijs ging naar LTZ1 ing. J.M.J. Rozenburg.

Een krijgsmacht met 'state of the art' materieel bleek onverantwoord

Ook Nederland heeft deze bij VN-resolutie 1648 vastgelegde doctrine aangevaard. Na deze aanvaarding werd het operationele concept aangepast. Tegen de achtergrond van de opgelaaide discussie over het nut en de noodzaak van een nationale krijgsmacht ontstond een nieuwe politieke realiteit. Het klassieke legeroptreden, het instandhouden van de doctrine van het ultieme massale geweld, had zijn tijd voor de kleinere landen gehad. De verwoestende uitwerking werd gezien in het Midden-Oosten en bleek geen optie meer te zijn voor Nederland.

De kosten die gepaard gaan met de toenemende complexiteit van oorlogvoering paste niet meer in de nationale politieke realiteit. De strategische keuze om een krijgsmacht te hebben die met 'state of the art' materieel een significante bijdrage op het slagveld kon leveren, was mede door die hoge kosten en het beperkte nut maatschappelijk onverantwoord gebleken. Daarom werd ten principale de keuze gemaakt voor opbouw, waarmee het concept van de 'after-war-operations' zijn intrede deed.

Concept van 'after-war-operations'

Onder het motto 'na een gewonnen oorlog een gewonnen vrede' staat de wederopbouw centraal bij dit concept. Er vond een vorm van taakspecialisatie

Irak, grens Engelse/Amerikaanse sector, 23 juli 2003. Tijdens een korte pauze van de colonne (ongeveer 30 voertuigen) wordt het kogelwerend vest aangetrokken en de helm opgezet. Dit zijn de geldende kledingvoorschriften op het moment dat men de Amerikaanse sector binnen rijdt. In totaal gingen er drie colonnes van Koeweit (Eagle 3 Brits Transit Camp) naar As Samawah in de provincie Al Muthanna. De ritten duurden tussen de zeven en tien uur (Foto: ©Rob Gieling/Koninklijke Marine; collectie: IMG/KI)

plaats die rond de eeuwwisseling nog ondenkbaar was: er waren legers voor de 'pre-war-' en 'war-operations' en er waren legers voor wat later is gaan heten de 'after-war-operations'. Landen als Nederland, Duitsland, Canada en de Scandinavische landen vormden de voorhoede van dit concept.

Nadat eenheden van internationale coalities als ultiem redmiddel onder vigeur van de Verenigde Naties zijn ingezet, wordt de schending van de (internationale) rechtsorde opgeheven. Deze tijdelijke en doorgaans uitzonderlijke situatie moet worden omgebogen tot een normale situatie. In vrijwel alle gevallen betekent dit dat de nationale infrastructuur opgebouwd moet worden; niet alleen de fysieke infrastructuur maar ook de maatschappelijke.

In het post-bellumtijdperk moet zo snel mogelijk een effectief bestuur gevestigd worden en moeten de instituties van het maatschappelijk verkeer weer gaan wer-

ken. Daarnaast moet de ergste (humanitaire) nood gelenigd worden; de inwoners moet uitzicht worden geboden op een menswaardig bestaan.

Het gaat te ver om in dit essay het totale concept verder uit te werken. Van belang is te onderkennen dat de ingrediënten zijn: een bevolking die vaak jarenlang onderdrukt en uitgebuit is, een land dat doorgaans vernield is en een bestuur dat niet meer functioneert. Zie hier het terrein van de 'after-war-operations'.

Het door de bevelhebbers ingezette hervormingsplan van 2004/2005 heeft eindelijk zijn vruchten afgeworpen. De kern van het plan was even eenvoudig als moedig: maak een eenduidige keuze voor de meest waarschijnlijke inzetoptie. Deze Nederlandse mentaliteit en de politieke wil sluiten optimaal aan bij het concept van de 'after-war-operations'.

De meest waarschijnlijke inzetoptie is de optie waarin Nederlandse eenheden een rol spelen na de oorlog; een rol om de

vrede te (her)winnen. Uiteraard moeten de doctrines, de organisatie, het materieel en het personeel daarop afgestemd zijn. Zorg daarbij dat Nederlandse militairen als 'liaison' in staat zijn om een bijdrage te leveren aan 'pre-war-' en 'war-operations' om de 'after-war-operations' te ondersteunen.

Dit laatste werd veiliggesteld door de levering van een actieve bijdrage door individuele Nederlandse militairen aan doorgaans onder Angelsaksische leiding uitgevoerde 'first-entry-operations'.

De gedachte van massaal geweld werd definitief verlaten

De consequenties

De focus werd dus gesteld op het (her)winnen van de vrede, de wederopbouw. De gedachte van massaal geweld werd definitief verlaten. Deze keuze had verstrekkende consequenties voor alle aspecten van de krijgsmacht. Achtereenvolgens zullen we ingaan op de leiding, de structuur, de waarden en normen, en de mensen.

Leiders en topmanagement

Het Politiek Beraad van juni 2004 zou van historisch belang blijken te zijn. Na een relatief korte voorbereidingstijd kwamen de toenmalige bevelhebbers tot een beslissing die boven hen zelf uitstak. Niet alleen hieven zij de facto de krijgsmacht-delen op, maar zij adviseerden ook een tegennatuurlijke keuze: het definitief afzweren van geweld en kiezen voor de wederopbouw. Op basis van dat besluit werd al snel de regeringscrisis rond de inzet van Nederlandse militairen in het Midden-Oosten bezworen.

De basis voor het besluit was al in het najaar van 2002 gevallen, nadat de reservecomponent aan belang had ingeboet. Enkele oude generaals hadden daardoor het veld moeten ruimen. Overigens waren zij vooral mentaal oud, net als vele van hun (luitenant-)kolonels. Zij

konden zich uiteindelijk niet verenigen met de keus van de bevelhebbers die slechts verwoordden wat feitelijk al de praktijk was. Met de erkenning van de bestaande situatie lag de weg nu open voor de meer fundamentele hervorming.

De nieuwe leiders zijn vooral voorbeeld-functionarissen. Zij zijn in staat om het beste uit teams te halen. Zij motiveren de mensen, ontwikkelen een visie en zijn besluitvaardig tegen de achtergrond van

Op basis van die gedeelde visie op leiderschap werd ook het Management Development (MD)-beleid vormgegeven. Individuen werden geselecteerd op basis van hun integriteit, hun intellectuele, sociale en emotionele vermogens. Vervolgens werden zij samengebracht in projectteams van wisselende samenstelling; een breed netwerk was het resultaat.

MD-potentieel dat gedurende het traject onvoldoende ontwikkeling toonde of, erger nog, rancuneus werd, werd

op uitlopende gebieden. Wederopbouw-bataljons kunnen zijn georiënteerd op geniewerkzaamheden, op geneeskundige werkzaamheden of op bestuurlijke werkzaamheden. Geen wederopbouw-bataljon is hetzelfde. De regimentsstaf is in staat om het openbaar bestuur op regionaal niveau inhoud te geven.

Naast deze grondgebonden regimenten zijn er regimenten ter zee en ter lucht. De zee-entiteiten zien voornamelijk toe op de wederopbouw van havenfaciliteiten. Analoog daaraan voorzien de lucht-entiteiten in de wederopbouw van het luchtruim. Daarnaast bestaan er transportregimenten (bestaande uit lucht-, grond- en zeetransport) en ontmijningsregimenten (verdeeld in land- en zee-mijnbestrijdingseenheden).

De regimentsstaven zijn de inzetstaven die de wederopbouw en de beveiliging daarvan coördineren. Zij zijn relatief zelfstandig. De krijgsmacht wordt aangestuurd door een generale staf die zich toelegt op de planning en control, en op het ondersteunen van de ministeriële verantwoordelijkheid.

Waarden en normen

De waarden en normen van de nieuwe krijgsmacht richten zich op de wederopbouw: het herstel van de (internationale) rechtsorde en herstel van de fysieke en maatschappelijke infrastructuur. Belangrijk binnen de cultuur is het behoud van idealen. Vakmanschap, opofferingsgezindheid, integriteit, menselijkheid, rechtvaardigheid en voorbeeldgedrag zijn leidende beginselen. Uiteraard is empathisch vermogen een belangrijke competentie. Daarnaast hebben de medewerkers de innerlijke 'drive' om zaken te bereiken, om een bijdrage te leveren aan het herstel van de normale verhoudingen. Alle medewerkers waken voor zedelijk bederf. De integriteit moet worden gewaarborgd.

De besturingsfilosofie is geënt op professionaliteit: professionals die zich bewezen hebben, krijgen ruim baan. Professionals worden groot gebracht in een meester-gezel-leerling-relatie waarbij coaching een van de leidende beginselen is.

Diploma-uitreiking civiel-medisch personeel, КМА, juni 2002

(Foto: Mediacentrum KL; collectie IMG/KL)

die visie. Zij zijn integer, fysiek en moreel moedig waardoor zij in staat zijn om het eigenbelang te overstijgen. Daarnaast zijn ze wijs; een wijsheid die zich uit in zelfkennis, in vakkennis en algemene kennis. Ten slotte kenmerkt hun optreden zich door rechtvaardigheid en menselijkheid.

Vanaf het begin werd afgesproken dat de nieuwe leiders gedurende hun militaire loopbaan functies zouden vervullen bij maatschappelijke, bestuurlijke en politieke instituties. De gedachte hierachter was dat zij in die omgevingen beter kennis zouden kunnen maken met meer democratische besluitvormingsprincipes en met aspecten van openbare orde en veiligheid. Daarnaast hadden zij allen een functie vervuld op het slagveld: zij hadden de verschrikkingen van de oorlog zelf ondervonden.

bedankt voor bewezen diensten en buiten de krijgsmacht tewerkgesteld. Op die manier werd het ernstig geschonden vertrouwen in de leiding hersteld.

De structuur

De structuur van de krijgsmacht werd drastisch aangepast. Sinds de hervormingen staan de regimenten centraal. Deze bestaan steeds uit een beveiligingsbataljon, een marechaussee-compagnie en een of meer wederopbouw-bataljons. De beveiligingsbataljons zijn ontstaan uit de luchtmobiele en mariniersbataljons, en behelzen voornamelijk lichte infanterie.

Ieder beveiligingsbataljon beschikt daarnaast over een gemechaniseerde compagnie. De marechaussee-compagnieën zijn geënt op de marechausseebrigades. De wederopbouw-bataljons bestaan uit een keur van projectleiders en vaklieden

Kennismangement is in deze lerende organisatie in toenemende mate belangrijk. Alle medewerkers hebben een interne drang om te creëren: zij willen maken en niet afbreken, zij willen bereiken en niet voorkómen.

De mensen

De medewerkers vormen een mengeling van avonturiers, idealisten, calculatoren en bureaucraten. Zij willen hun wilde haren verliezen en de wereld zien (met name de beveiligingsbataljons). Of ze willen de humanitaire nood lenigen (de meer gespecialiseerde eenheden), de rechtstoestand herstellen of een bijdrage leveren aan de juiste aanwending van overheidsmiddelen. Zij worden allemaal gedreven door hun eigen idealen.

De basis voor alle medewerkers wordt gevormd door een functievervulling binnen de beveiligingsbataljons. Met name de mentale en fysieke gehardheid krijgen hier vorm. Daarna behoort specialisatie of beter gezegd vakmanschap tot de mogelijkheden.

Cruciaal voor wederopbouw is het leiden van projecten met gebruikmaking van zoveel mogelijk lokale bronnen. Met name door training, ervaring en vakmanschap ontstaat een situatie van vertrouwen in elkaars kunnen. Alle medewerkers worden aangemoedigd hun vakmanschap verder te verbeteren. Dit gebeurt door het gericht willen leren en toepassen van de kennis. Al met al is er zo een cultuur ontstaan die mensen gemotiveerd en scherp houdt.

Personeelsbeleid

Het spreekt voor zich dat het personeelsbeleid drastisch herzien moet worden. Zoals gezegd wordt kennismangement het leidende beginsel. Het gesloten personeelssysteem doet nog maar beperkt opgeld en er is veel meer dan nu uitwisseling tussen militaire en civiele organisatie.

Kennis wordt verworven op militaire basis en tot ontwikkeling gebracht in een civiele omgeving. Medewerkers van Defensie (de naamswijziging ministerie van Wederopbouw heeft het om voornamelijk historische redenen niet gehaald; ook het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking en dat van Buitenlandse

Bezoek van premier Balkenende aan SFOR, april 2003

(Foto: 1 (NL) Contingentscommando 16 SFOR 14; collectie IMG/KL)

Zaken bleken te beladen te zijn) worden indien zij niet zijn ingezet, tewerkgesteld binnen de nationale 'setting' tegen marktconforme tarieven. De eventuele opbrengsten vloeien uiteraard terug aan de schatkist, de kennisontwikkeling wordt toegevoegd aan de defensiekennis.

De werving wordt gebaseerd op de opleidbaarheid voor een civiel vak tegen de militaire achtergrond. Vanuit de beveiligingsbataljons is verdere professionalisering mogelijk. De kerncompetentie voor de nieuwe officier is het projectleiderschap. Hij is in staat om resultaatgericht financiële, organisatorische, informatietechnische en kwaliteitsaspecten binnen de afgesproken tijd te realiseren. Alle medewerkers worden geworven om de vulling van de beveiligingsbataljons veilig te stellen.

Verdere ontwikkeling is mogelijk binnen de marechaussee-compagnieën of de wederopbouw bataljons. Uiteindelijke doorgroei naar het managementniveau (waaronder projectleiders complexe projecten) is gewaarborgd binnen de regimenteren en de ministeriële organisatie.

Ter afsluiting

In dit essay hebben we een beeld geschetst van een mogelijke defensie-

organisatie. Anno 2008 kan het motto van de nieuwe krijgsmacht door daadwerkelijke inzet gestaafd worden: door inzet van kennis en ervaring voor wederopbouw wordt vrede (her-)wonnen.

Wij geloven in een defensieorganisatie die op regionaal of mondiaal niveau in staat is om bestuurlijke wijzigingen te bewerkstelligen. Wij zeggen daarbij niet dat het ideaal van de Westerse democratie allesoverheersend moet zijn. De bestuurlijke vorm zal moeten aansluiten op de culturele waarden van de samenleving in kwestie, waarbij de gemaakte afspraken het leidend beginsel vormen.

Onze stelling is dat Nederland te klein is om een complete krijgsmacht op kwalitatief hoogwaardig niveau te kunnen onderhouden. De Nederlandse samenleving heeft recht op een effectieve en efficiënte besteding van overheidsmiddelen.

Wij zijn van mening dat doelgerichtheid een 'conditio sine qua non' is. Daarom is 'burdensharing' onafwendbaar. Bovenstaand essay geeft een bijna utopische invulling van dit begrip. Het is natuurlijk ondenkbaar dat een dergelijk scenario 'in our time' realiteit zal worden. Dit essay is dan ook, zoals het woord al zegt, niet meer dan een proeve.

'One Person One Gun'

L. Polman, Sierra Leone*

Om te beklijven heeft iedere vrede zijn eigen, unieke voorwaarden, afhankelijk van de manier waarop een conflict eindigde: door militaire overwinning, dankzij vredesonderhandelingen, of door buitenlands militair ingrijpen. Maar hoe het einde ook kwam, demobilisatie en ontwapening moeten volgen.

In Somalië begin jaren negentig vond Amerika van niet. Amerikaanse interventie in de Somalische burgeroorlog was door de VN-Veiligheidsraad gezegend in de veronderstelling dat de US Army de woestijnclans dan natuurlijk ook zou ontwapenen. Mis: de Amerikanen wilden de confrontatie met de clans niet aan. 'Voor een Somaliër,' smoesde de Amerikaanse vertegenwoordiger in Somalië, 'zijn er drie dingen echt belangrijk: zijn vrouw, zijn kameel en zijn geweer. Het recht om een wapen te bezitten zit de Somaliër diep in de ziel. Als een buitenlander dreigt zijn wapens af te nemen, zal hij onmiddellijk 'nooit

van mijn leven' roepen. Gedwongen ontwapening zou door de Somaliërs als regelrecht kolonialisme worden gezien.' De oorlog in Somalië duurt tot de dag van vandaag voort.

In Haïti, waar na een invasie van het Amerikaanse leger de bevolking nog steeds door gewapende militia werd geterroriseerd, vertikten de Amerikanen het ook om de boeven te ontwapenen. Toen ik GI's in Haïti naar de Amerikaanse plannen daaromtrent vroeg, wierpen ze me medelijdende blikken toe. 'Ontwapenen kan helemaal niet' zeiden ze. 'De meeste dorpen zijn tot het droge seizoen niet eens meer te bereiken. Wegen zijn weggespoeld en we hebben niet genoeg paarden en motorfietsen om er te komen. En als we er zijn zouden we huiszoekingen moeten doen. Met kleine teams duizenden, tienduizenden, huizen en hutten uitkammen, en in iedere hut heb je het idee dat je bij

Stiefbeen en zoon binnenloopt.' En met de toevoeging 'Get real' kon ik indrukken.

In Sierra Leone geen Amerikaanse militairen. Hier een VN-vredesmissie, bemand door soldaten bijna uitsluitend uit derdewereldlanden. Na zes jaar bloedige burgeroorlog wist de VN vredesbesprekingen op gang te krijgen. De onderhandelingen zouden vijf jaar duren, maar toen lag er wel een akkoord op tafel waarin alledrie de strijdende partijen toezegden vrijwillig te ontwapenen. In een door buitenlandse donoren gefinancierd demobilisatieprogramma werden krijgers uit de bush naar door VN-blauwhelmen beveiligde opvangkampen gelokt met het vooruitzicht op drie maaltijden per dag en een lekvrij dak boven hun hoofd. Grotere attracties nog waren de 150 US\$ per ingeleverd wapen die klaarlag en de gratis cursussen autotechniek, kleermaken en computervaardigheid die de

* Mevrouw Polman, journalist en documentairemaker voor onder meer de VPRO, schreef artikelen voor de Volkskrant, NRC Handelsblad en Vrij Nederland. Haar bezoek aan de VN-operatie in Rwanda (1995) gaf haar leven een beslissende wending. Polmans derde boek, 'k Zag twee beren' bevat het verslag daarvan.

Thans bevindt ze zich in Sierra Leone en doet in columns en verhalen verslag van deze - voor velen onbekende - VN-operatie. Voor meer informatie: www.rozenbergps.com/polman

reïntegratie van de rebellen, op hol geslagen regeringssoldaten en Kamajor bush-krijgers moesten versoepelen.

Het Sierra Leonese ontwapeningsprogramma is deze zomer voltooid. Tijd voor terugblikken en lessen leren voor ontwapeningsprogramma's in toekomstige post-oorlogsgebieden. In een feestelijk gepresenteerd evaluatierapport constateert de voornaamste donor, de Wereldbank, dat de Westerse financiers van het programma niet altijd betrouwbaar waren. Een aantal trok zich tussentijds zomaar uit het programma terug, omdat ze bij nader inzien toch maar liever niet met hulp aan strijders geassocieerd werden.

De VN-blauwhelmen en UN-Milobs (Military Observers) die de kampen en de ingeleverde wapens bewaakten, krijgen ook een onvoldoende van de Wereldbank. De VN-lidstaten die de troepen beschikbaar stelden hadden vaak zulke kortdurende contractjes bedongen dat de deelname als symbolisch, eerder dan zinvol gezien moet worden. De Wereldbank beveelt de VN aan om voortaan niet alleen langerlopende contracten te bedingen, maar ook om daarbij te vragen of de lidstaten zo goed willen zijn soldaten te sturen die behalve hun eigen Urdu, Hindi, Swahili en Lofa, ook nog een beetje Engels spreken, de voertaal in Sierra Leone.

42.300 wapens werden ingeleverd, door 72.000 ex-strijders. Eerst gold 'One Person One Gun' om voor onderdak, cash en een cursus in aanmerking te komen, maar dat

accepteerden de krijgers die met speren, bijlen en machetes gevochten hadden niet. Besloten werd de eis omlaag te schroeven naar 'One Gun' per gevechtseenheid, bestaande uit een commandant en zoveel mannen als hij maar wilde. De blauwhelmen en Milobs die toezicht hielden stelden al die mensen aan de poorten maar zelden vragen of ze wel echt gevochten hadden: ze voelden zich onder druk van donoren staan om zoveel mogelijk mensen in de demobilisatiekampen toe te laten. Hoe meer, hoe succesvoller het programma, redeneerden de geldgevers.

Vooraf demobiliserende kindsoldaatjes deden het goed als fondsenwervertjes. Publiek geheim is dat vele van de duizenden 'kindsoldaten' die zich voor demobilisatie meldden in werkelijkheid de zonen en dochters van rebellencommandanten en van lokale ontwapeningsprogramma-medewerkers waren. De Unicef-tehuizen die uit de grond werden gestampt, zagen ze als kostscholen waar hun kids gratis gevoed en geschoold werden.

'Het is me allemaal wat,' zeg ik, als ik het rapport dichtsla. 'Nou,' beaamt mijn Sierra Leonese buurman. Hij heeft nooit gevochten, maar wilde na de oorlog wel graag een computercursus. Hij meldde zich dus bij een rebellencommandant die bijverdiende door mensen als mijn buurman te registreren als ex-krijger, waardoor ze recht op een cursus naar keuze verwierven. 'Om op een rebel te lijken heeft hij me met een mes van rituele littekens voorzien. Deed pijn, man, maar ik weet nu wel hoe Word werkt.'

BERICHT UIT AFRIKA

Tegenspreken

P.H. de Vries – brigade-generaal der cavalerie*

Tegenspreken; in het leger? Natuurlijk niet! In het leger heerst discipline! In het leger doe je gewoon wat je gezegd wordt en zoniet dan krijg je moeilijkheden, en forse ook! Voordat je het weet is er zelfs sprake van het weigeren van een dienstbevel en daarvoor kan je de kogel krijgen!

We kennen natuurlijk dit soort overdreven beelden. Toch moeten we niet onderschatten hoezeer dit soort denkbeelden in onze omgeving nog opgeld doet. Er is nog steeds een behoorlijk aantal mensen dat denkt dat discipline en absolute gehoorzaamheid het wezen van het leger vormt. In die denkwereld wordt daaraan onmiddellijk de conclusie verbonden dat er in het leger per definitie sprake is van kadaverdiscipline waar de dagelijkse praktijk inhoud wordt gegeven met het begrip 'Befehl ist Befehl' en dat militairen dus een stelletje fascistten zijn. Wij, in het leger, weten wel beter. Dat soort uitspraken is zwaar overdreven en het valt allemaal best mee.

Is dat zo? En als dat zo is, hoe kan het dan dat die merkwaardig geachte denkbeelden over kadaverdiscipline en dergelijke zo hardnekkig blijven bestaan? Of is het zo dat het eigenlijk een beetje tegenvalt? Dat er wel degelijk aspecten in het functioneren van het leger zijn die bijdragen aan het hardnekkig voortbestaan van die merkwaardige denkbeelden. Ik denk het wel. Tegenspreken is naar mijn mening één van die aspecten waarmee we de instandhouding van hardnekkige misverstanden bevorderen.

De militair heeft een natuurlijke aversie tegen tegenspraak. Tegenspraak staat een vlotte uitvoering van de opdracht in de weg. Tegenspraak duidt bovendien op een ontkenning

van zijn gezag en de daaraan ten grondslag liggende kwaliteiten op het gebied van vak-kennis, gezond verstand en leiderschap.

Tegenspraak kan dan ook niet worden geduld. De dienstplicht heeft deze aversie versterkt. De gemiddelde dienstplichtige was goed opgeleid, mondig en met een natuurlijk wantrouwen ten opzichte van 'het gezag': een typisch kind van Nederland. Een opdracht aan deze dienstplichtige leidde bijna standaard tot de reactie: 'ja, maar...' En dan volgde een reeks van redenen waarom de opdracht onzinnig was en als deze dan toch moest worden uitgevoerd dan toch in ieder geval niet door hem.

Vervolgens werd er geargumenteed. Daarbij kwam het niet zelden voor dat de argumenten van de militaire meerdere eenvoudig konden worden weerlegd en (betere) alternatieven werden geboden. Daarmee werd het gezag van deze meerdere verder uitgehold en de natuurlijke reactie was dan veelal het 'op de strepen gaan staan'. De gemiddelde dienstplichtige schikte zich vervolgens, waarbij in de uitvoering van de opdracht natuurlijk wel kon worden gerekend op het nodige lijdzame verzet. Vele militaire meerderen kregen dan ook meteen uitslag bij het horen van: 'ja, maar...'

Hoewel de dienstplicht al enige tijd achter ons ligt, bestaat de aversie tegen tegenspraak nog steeds. Ook in het beroepsleger wordt tegengesproken. En bij het horen van 'ja, maar...' verstaan veel militaire meerderen dat als 'nee, want...'. Onmiddellijk krijgen ze dan de ouderwetse uitslag en reageren dienovereenkomstig. Het is dus niet zo merkwaardig dat in de buitenwereld sommige opvattingen hardnekkig blijven bestaan.

Tegenspreken

De traditionele houding van militaire meerderen ten opzichte van tegenspraak is bovendien contraproductief! Tegenspraak is goed. Tegenspraak is nodig! Tegenspraak duidt op betrokkenheid van degene die wordt aangesproken. Wellicht dat die betrokkenheid kan worden aangewend om tot een beter resultaat te komen. Al is het maar doordat een beter begrip ontstaat over de kwestie die aan de orde is.

Max Weber heeft dat als volgt beschreven:

Ein Beamter, der einen nach seiner Ansicht verkehrten Befehl erhält, kann – und soll – Vorstellungen erheben.

Met andere woorden: tegenspreken is zelfs een plicht! Dit vereist overigens wel enig lef. Daarnaast moet natuurlijk ook worden gelet op de manier, de toon, waarop wordt tegengesproken. Je kunt zo tegenspreken dat zelfs de meest geharde liberaal er de pest in krijgt. Dus begin met 'nee, want...' in plaats van 'ja, maar...' Dat maakt voor iedereen duidelijk dat er wordt echt tegengesproken, en niet alleen maar gezeurd!

Nadat er is tegengesproken moet er natuurlijk wel worden voortgegaan. Ongeacht of de tegenspraak geheel of gedeeltelijk succes heeft gesorteerd. Ook daarover heeft Max Weber iets geschreven:

Beharrt die Vorgesetzte Stelle bei ihrer Anweisung, so ist es nicht nur seine Pflicht, sondern seine Ehre, die so auszuführen, als ob sie seiner eigensten Überzeugung entspräche.

Met andere woorden, er is een einde aan tegenspraak. Zodra het definitieve besluit is gevallen, wordt de uitvoering met kracht ter hand genomen. En elke militair moet er dan eer in leggen die uitvoering zo goed mogelijk gestalte te geven. Daarmee is de rol van de tegenspreker gedefinieerd. Het is zijn plicht

tegen te spreken; maar nadat hij dat heeft gedaan, wordt er gewerkt.

Het probleem met betrekking tot tegenspreken in de militaire organisatie ligt echter niet bij degene die tegenspreekt, maar bij de tegengesprokene! Die militaire meerdere vormt het probleem. Die moet leren dat tegenspraak nuttig en zelfs gewenst is. Tegenspraak kan leiden tot een beter plan, een beter resultaat. Ten eerste inhoudelijk, omdat de opzet van de actie verbetert. Ten tweede omdat de betrokkenheid verbetert.

Door het gesprek aan te gaan wordt het begrip voor de doelstelling van het plan verbeterd en wordt tevens de motivatie vergroot. Iedereen voelt zich lid van het team. Dat is ook het belang van de militaire meerdere! Daarnaast hoeft deze werkwijze ook geenszins te leiden tot aantasting van zijn gezag, integendeel! Die meerdere wordt gerespecteerd, omdat hij oog heeft voor de kwaliteiten van zijn personeel. Hij wordt gerespecteerd, omdat zijn plannen goed zijn, en vooral: uitvoerbaar! Het gezag van een militaire meerdere die constructief weet om te gaan met tegenspraak neemt alleen maar toe. Het leerstuk van de opdracht gerichte commandovoering is onder meer gebaseerd op constructieve tegenspraak!

Nog een citaat om de militaire meerdere die constructief omgaat met tegenspraak een hart onder de riem te steken. Dit keer van Friedrich Nietzsche:

Iedereen weet nu dat het vermogen om tegenspraak te verdragen een hoog kenmerk van cultuur is. Sommigen weten zelfs dat de hogere mens tegenspraak wenst en uitlokt om een vingerwijzing te verkrijgen betreffende de onrechtvaardigheid die hem tot dan toe onbekend was.

Als we op die manier omgaan met tegenspraak, verdwijnen op den duur die hardnekkige misverstanden vanzelf.

TEGGENWICHT

MENINGEN van anderen

De militaire was

Wat een verhelderend stuk van generaal De Vries in de *Militaire Spectator* 7/8.¹ Als kapitein wil ik de vergelijking doortrekken naar alle lagen in onze defensieorganisatie.

Het wordt tijd voor een nieuwe zakelijkheid. We moeten elkaar aanspreken op de verantwoordelijkheden die ons zijn toebedeeld. Niet alleen top-down maar zeker ook bottom-up. Wij zullen onze leidinggevenden duidelijk aan moeten geven als zij niet voldoen aan hun voorbeeldfunctie.

Die voorbeeldfunctie wordt sterker naarmate men hoger in de organisatie zit. Bij een voorbeeldfunctie zal men zich niet alleen moeten afvragen of iets mag, maar ook of iets kan en dat in relatie tot de werknemers. Als topleiding van de krijgsmacht kun je bepaalde handelingen misschien juridisch correct afhandelen, maar als signaalfunctie naar de werkvloer de plank volledig misslaan.

Zo kan je als 'topfunctionaris' in deze tijd van inkrimping en kleinere personeelsbudgetten het niet maken om nog na te dienen of na pensionering als burger terug te keren. Het kan misschien juridisch kloppen, maar als voorbeeldfunctie is het compleet fout.

Generaal De Vries heeft het dan ook bij het rechte eind als hij aangeeft dat wij niet moeten aarzelen om onsympathiek gevonden te worden. De tijd van het zorgen voor de 'vriendenclub' is voorbij. En dat geldt voor ieder niveau in de krijgsmacht. Een ieder dient zijn/haar taak naar behoren uit te voeren en zo niet, dan moet(!) men er op worden aangesproken door een ieder die het niet-functioneren signaleert. Ik heb wel mijn twijfels of deze manier

¹ MS 7/8 (jrg. 172)(2003) pag. 422-423.

van denken een breed publiek zal krijgen. Het is binnen Defensie nog steeds een bekend gegeven dat een al te kritische ondergeschikte niet direct met enthousiasme wordt ontvangen. Het 'moeilijk' gevonden worden is een gegeven wat de generaal al aangeeft.

Het is frappant om te zien dat de generaal het eisen stellen aan elkaar in verband brengt met moeilijkheden met het personeel, het overlegorgaan en de bonden. Wat ik kan signaleren op de werkvloer is juist het omgekeerde.

Men is het zat dat er wordt aangerommeld, dat er geen duidelijke uitspraken komen van de leiding en dat doelen niet goed worden geformuleerd. Hiermee onderschat de generaal de mogelijkheden van het overleg.

Ik ben heel benieuwd hoeveel collega-generaals het met generaal De Vries eens zijn en ik hoop dat er nu echt eens schoon schip wordt gemaakt. We zullen het zeker zien bij de reorganisatie van de Haagse Staven en hoe de projectleider daarvan zal aangeven voor wie er geen plek meer in de organisatie is.

Het met zijn allen de was doen, spreekt mij zeker aan, alleen maak ik mij zorgen dat het hemd nader is dan de rok.

A. BOSMAN, KAP KLU,
voorzitter BGMC DHO

Andere tijden (...) andere krijgsmacht

Het onmogelijke is mogelijk geworden
In aansluiting op het artikel van de heren P.C. Kok en C. Schwencke en de daarop losgebarsten reacties, het volgende.¹

De Nederlandse krijgsmacht is sinds het uitbreken van de vrede verzeild geraakt in een maalstroom van bezuinigingen, met

¹ P.C. Kok en C. Schwencke. Andere tijden vragen om een andere krijgsmacht. MS 4 (jrg. 172)(2003), pag. 200-207. Reacties op deze bijdrage: MS 5 (jrg. 172)(2003), pag. 254-264.

alle ongewilde gevolgen van dien. Waar destijds, in 1949, de NAVO werd opgericht ter voorkoming van een oorlog begonnen door de USSR, had de NAVO een duidelijke, potentiële vijand. Op 14 mei 1955 werd het Warschaupact opgericht, eveneens, althans op papier, ter voorkoming van een oorlog begonnen door de NAVO.

De potentiële vijand is echter, sinds de ineenstorting van het communisme in 1990, ter ziele en niet langer het Warschaupact. Sterker, wij oefenen nu met legeronderdelen van het voormalig Warschaupact, iets wat destijds ongelofelijk en voor onmogelijk werd gehouden. Maar het onmogelijke is mogelijk geworden. Politiek en militair. Wat thans onmogelijk is (lees: lijkt), is een situatie welke leidt tot een oorlog gelijk aan de Tweede Wereldoorlog, of erger, hoewel het niet veel scheelde. De Cubacrisis bijvoorbeeld.

Welke vijand?

Dit alles in kort bestek overziende, moet toch mijns inziens worden geconstateerd dat de krijgsmacht zich niet, in ieder geval te weinig, heeft aangepast aan de nieuwe situatie, in overeenstemming met de herformulering van de NAVO zoals deze luidt sinds 1991, namelijk het verzekeren van de vrijheid en veiligheid van de lidstaten met politieke en militaire middelen, in overeenstemming met de uitgangspunten van het NAVO-handvest.

Om maar wat te noemen, de cavalerie bijvoorbeeld, uitgerust met moderne tanks maar kwantitatief van zo weinige omvang dat een optreden, autonoom of in samenwerking met onderdelen van krijgsmachten van andere naties, ter bestrijding van de vijand, weinig (shok-)effect zal hebben. Bovendien, welke vijand?

Hetzelfde geldt voor de artillerie. Weliswaar worden de 126 M 109 vuurmonden op termijn afgestoten, maar daar komen de 57 PzH 2000 voor in de plaats. Het kaliber blijft 155 mm. Daarnaast bestaan nog de 22 MLRSystems. Allemaal zware wapensystemen, bedoeld om de (welke?) vijand te bestrijden. Natuurlijk zullen wij systemen nodig blijven hebben, zoals bijvoorbeeld de AAT, de genie, Rode Kruis, administratieve en logistieke onderdelen,

maar alles aangepast aan een nieuwe krijgsmacht, met een nieuwe taak in een nieuwe wereld.

Het 1e LK, bestaat niet meer. We hebben nu een Nederlands-Duits Legerkorps. Onze divisies zijn verdwenen. We leven nu op brigadeniveau. In kwantitatieve zin een enorme vermindering. Maar toch speelt bij het aanpassen van de krijgsmacht aan de nieuwe situaties zoals die nu bestaan, de gedachte aan organisaties en wapensystemen zoals die bestonden tijdens de Koude Oorlog en die weer op hun beurt afgeleid waren van de Tweede Wereldoorlog, mijns inziens nog steeds een belangrijke rol. Natuurlijk bestaan de nucleaire wapens nog steeds en de *know-how* daaromtrent zal nimmer meer verdwijnen. Het zal dus zaak zijn om alert te blijven.

Natuurlijk zijn wij nog steeds bezig met het reorganiseren van de krijgsmacht in het kader van een gewijzigde militaire situatie. Maar het gebeurt, politiek gezien, te langzaam en mijns inziens zelfs op verkeerde wijze. Wij gaan de KLu moderniseren met de JSF. Een geweldig vliegtuig. Maar tegen welke vijand zullen ze nodig zijn en waar en hoe, en wanneer zullen ze *airsuperiority* moeten bevechten op leven en dood?

De marine heeft met haar nieuwe LCF, technologisch een waar huzarenstuk geleverd, wereldwijd. Maar waartegen en tegen wie zullen zij worden ingezet? Tegen drugsmokkel of piraterij? Of zullen zij worden ingezet als patrouilleschip langs de Hollandse kust of in het Caraïbisch gebied?

Natuurlijk kun je dergelijke wapensystemen overal ter wereld tentoonstellen als entourage bij een staatsbezoek of als vertoon van het militaire kunnen. Maar dat is dan maar peperdure 'spielerei'.

Nieuwe tijden

Nederland behoort per definitie tot de kleine landen, en onze rol als militaire mogendheid is uitgespeeld. Onze laatste 'grote' oorlog was de zogeheten politionele actie in Indonesië. Afgezien van de individuele prestaties was die oorlog, politiek-militair gezien, maar een rom-

melig geheel waarvan de trauma's ons hedentendage nog steeds bezighouden.

In de oorlog tegen de nazi's en het Japanse keizerrijk waren we nergens, ook al zouden wij het anders hebben gewild. Na de capitulatie hebben we nog maar een marginale rol in de oorlog kunnen spelen. Tot we bevrijd werden, wat wij groots hebben gevierd.

In oorlogvoeren hebben wij niets meer te vertellen, in oorlog voorkómen des te meer. Dat is de nieuwe tijd en dat vergt een nieuwe KRIJGSKUNST. Laat *oorlogvoeren* als secundaire taak maar aan grootmachten over als het *oorlog voorkómen* als primaire taak niet heeft mogen baten. Trouwens, oorlogvoeren gebeurt nu door onze krijgsmacht ook al niet. Niet in Libanon, niet in Kroatië, niet in Irak, niet in Afghanistan, nergens staan Nederlandse troepen klaar om overeenkomstig het meegegeven mandaat de strijd aan te gaan.

Als er al enige sprake is van een peloton, compagnie, squadron of bataljon in de verdediging, dan is dat zover van het gevechtsfront verwijderd dat van vijandelijk contact geen sprake is of kan zijn. Zelfs de huidige uitzending naar Irak, waarbij een bataljon mariniers is ingezet, geschiedt in die zin dat het betreffende bataljon slechts licht is bewapend. Geen cavalerie, geen artillerie. Waarom niet? Omdat het bataljon ze eenvoudig niet heeft. In geval van nood, van escalatie, wordt teruggewalden op de Engelsen. Die beschikken wel over zware wapens.

Te bedenken valt dat gedurende de Tweede Wereldoorlog per 100.000 man een gebied van 2750 vierkante kilometer met een diepte van 67 kilometer werd bestreken en dat in de Golfoorlog per 100.000 man een gebied van 213.000 vierkante kilometer met een diepte van 530 kilometer werd bestreken. Dat kunnen wij op geen enkele manier opbrengen. Tijdens de politionele acties hadden wij ruim 120.000 man om een gebied van ruim 2.000.000 vierkante kilometer te pacificeren. Het resultaat is bekend. Welaan, nu wij toch zijn zoals we zijn en taken uitvoeren zoals wij ze thans uitvoeren, moet de politiek-militaire strategie grondig worden herzien.

Oorlog voorkómen

Oorlog voorkómen is de nieuwe taak. Daarop moet de krijgsmacht worden gericht. Marine, land- en luchtmacht moeten paraat worden gesteld om oorlog te voorkomen. Daartoe zijn mobilisabele troepen van geen node. Daartoe moeten wapens, wapensystemen en -platformen worden gericht.

De marine heeft weinig of niets aan de schepen van het huidige formaat. Kleinere schepen, zeer snel en zwaar bewapend, met geleide projectielen, die bedoeld zijn om acties te voeren in de kustwateren, waar ook ter wereld en die daar dan ook, gelijk het nu reeds gebeurt, permanent aanwezig zijn, zijn meer op hun plaats. Laat de vliegkampschepen, kruisers, nucleaire onderzeeboten maar over aan de grootmachten. Onze marine moet primair het 'kleinere' werk verrichten en, als het moet, op totalitaire wijze.

De landmacht moet af van haar zware wapens en haar geringe beweeglijkheid. In plaats daarvan pantsers van het type Patria, Fennek of de Engelse Scimitar en andere luchttransporteerbare pantsers, waarvoor dus niet direct transportschepen nodig zijn voor het vervoer. De artillerie heeft de zware wapens niet meer nodig, maar snelvuurgeschut van ten hoogste 105 mm of minder. De infanterie moet de beschikking krijgen over kleine groepen 'Special Forces', die een mentaliteit moet worden bijgebracht door een speciale opleiding 'enkele man', teneinde *search and destroy* acties te kunnen uitvoeren. De daartoe benodigde wapens bestaan reeds. Commando's en/of paracommando's blijven nodig.

Voor de luchtmacht geldt hetzelfde. Geen miljarden voor de JSF die niets of weinig te doen zullen krijgen, behalve op Open Dagen. Maar meer aandacht voor transport en verkenning. Daarnaast moderne vliegtuigen van de COIN-klasse die niet in vredetijd alleen maar oefenen voor een oorlog die nooit komt, maar die in vredetijd oorlog voeren tegen de nieuwe vijand, de levensgevaarlijke terrorist.

In het kader van het Strategisch Akkoord zullen er nog meer bezuinigingen komen. Met de overgebleven krijgsmacht kunnen

de huidige taken onmogelijk worden gehaald. Nederland moet totaal overgaan op *peacekeeping* en al het materiaal dat daarvoor niet nodig is, afstoten. *Peacekeeping* en géén *peace-enforcing* moet de taak van onze krijgsmacht zijn. Het is een hele andere taak dan die in de Tweede Wereldoorlog en potentieel in de Koude Oorlog.

Het voorgaande is bedoeld ter overweging, en ik wil absoluut niet pretenderen alles bij het rechte eind te hebben. Maar als erover nagedacht wordt, kan ik tevreden zijn.

Mijn eindconclusie? Weg met de krijgsmacht, lang leve de krijgsmacht!

T.W. BOLTZE,
gepensioneerd medewerker MVD

genezing; de patiënt (zei men toen nog) moest 'er weer bovenop komen'. Zo raakte de aandacht voor de psychische gevolgen van de oorlog al gauw op de achtergrond.

Nieuwe instellingen, nieuwe begrippen

Pas vanaf halverwege de jaren zestig werd de oorlog herontdekt. Aanvankelijk door werk van de psychiater E. de Wind over de ervaringen van de joden die de concentratiekampen hadden overleefd en door de werken van de historici J. Presser en L. de Jong. Met de kwestie van de vrijlating van 'de drie van Breda' in 1972 die avond na avond op het tv-scherm te volgen was, kwam een ommekeer tot stand. Vanaf dat moment stonden de psychische gevolgen van de wereldoorlog in het centrum van de belangstelling.

In de jaren daarna werd een imposant geheel opgetrokken van instellingen (Centrum '40-'45), wetten (de Wet Uitkering Vervolgingslachtoffers 1940-1945), telefonische hulpdiensten en nieuwe begrippen, zoals 'kz-syndroom', 'stress', 'trauma' en 'erkenning'. Het waren de jaren waarin 'de verbeelding aan de macht' kwam en een progressieve geest van vernieuwing en democratisering door ons land ging. 'Bewustwording', 'assertiviteit' en 'mondigheid' waren kernbegrippen.

In die sfeer gedijde ook de aandacht voor de psychische gevolgen van de Tweede Wereldoorlog. Het ging toen niet langer om joodse slachtoffers alleen; de kring werd breder getrokken en omvatte geleidelijk aan steeds meer categorieën en groepen die onder oorlogsomstandigheden van allerlei aard hadden geleden of überhaupt in levensbedreigende omstandigheden hadden verkeerd (zonder dat de oorlog er iets mee te maken had). Al zulke groepen vroegen aandacht voor het doorstane leed en eisten 'erkenning' van hun situatie door de maatschappij. De tv was hiervoor het ideale medium.

Nieuwe groepen getraumatiseerden

Na 1980 kwamen er steeds meer groepen getraumatiseerden bij. Het woord 'vergeten' raakte in de mode: vergeten oorlogen, vergeten legers, vergeten kinderen, et cetera. Allen eisten ze aandacht en erken-

king van deskundigen op het terrein van de geestelijke volksgezondheid. Het is een begripsgeschiedenis, die de veranderende opvattingen over psychisch lijden ten gevolge van de Tweede Wereldoorlog analyseert in samenhang met de veranderende sociale en culturele verhoudingen in de Nederlandse samenleving.

De eerste vier hoofdstukken zijn chronologisch van opzet. Zij brengen de 'conjunctuur van zwijgen en spreken' in kaart. In tegenstelling tot wat algemeen gedacht wordt, heerste er na 1945 geen stilte over de psychische gevolgen van de wereldoorlog. Van diverse kanten werd aandacht geschonken aan zulke problemen, die volstrekt nieuw waren en waarmee men geen enkele ervaring had opgedaan. Artsen die zelf de concentratiekampen hadden overleefd, schreven over hun ervaringen, zoals bijvoorbeeld J. Tas in het *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid* in 1946.

De aandacht voor psychische schade werd echter overschaduwed door bezorgdheid over wat heette de 'verwildering van de zeden'. Door de oorlog, zo vreesde men, waren normen en waarden, bijvoorbeeld op seksueel gebied, in verval geraakt met alle gevolgen van dien voor de samenleving.

Men wantrouwde psychische klachten en sprak van 'ziektewinst' en 'renteneurose', waarmee men duidde op mogelijke voordelen die mensen zouden genieten door psychische klachten voor te wenden.

Niet zelden spraken artsen (en anderen) het vermoeden uit dat door de oorlog gestoord geraakte mensen ook voordien al labiel waren geweest ('premorbiditeit'). Als het op behandeling van psychische klachten aankwam, stelden artsen en psychiateren zich ferm op. Zij richtten zich op

BOEKEN bespreking

Erkenning

Van oorlogstrauma naar klaagcultuur, door Jolande Withuis, 270 pp., (Amsterdam, 2002), De Bezige Bij ISBN 90 2341 037 8 € 19,90

Het woord 'trauma', schrijft de sociologe Jolande Withuis in haar nieuw boek, behoort tegenwoordig tot 'onze alledaagse woordenschat'. Onbevangen spreken we erover 'bij de koffie'. We komen met onze trauma's graag voor de dag. De media besteden er vrijwel dagelijks aandacht aan. Nieuwe trauma's duiken op, steeds nieuwe groepen getraumatiseerden melden zich en vragen 'erkenning' van hun leed. We leven, zo concludeert Withuis, in een 'traumacultuur'.

Hoe is het zo ver gekomen? En dat in een land waar nog maar betrekkelijk kort geleden elke openbare toespraak op psychisch leed eigenlijk *not done* was. Over dit interessante onderwerp handelt het hier ter bespreking staande boek. Het is, zullen we maar gelijk vaststellen, een belangrijk en boeiend werk, dat een attent lezerspubliek verdient, zeker ook in militaire kring.

Opvattingen over psychisch lijden

Het boek presenteert een kritische analyse van het denken over de psychische gevolgen van de Tweede Wereldoorlog tussen 1945 en 2000, en dan met name in de

de huidige taken onmogelijk worden gehaald. Nederland moet totaal overgaan op *peacekeeping* en al het materiaal dat daarvoor niet nodig is, afstoten. *Peacekeeping* en géén *peace-enforcing* moet de taak van onze krijgsmacht zijn. Het is een hele andere taak dan die in de Tweede Wereldoorlog en potentieel in de Koude Oorlog.

Het voorgaande is bedoeld ter overweging, en ik wil absoluut niet pretenderen alles bij het rechte eind te hebben. Maar als erover nagedacht wordt, kan ik tevreden zijn.

Mijn eindconclusie? Weg met de krijgsmacht, lang leve de krijgsmacht!

T.W. BOLTZE,
gepensioneerd medewerker MVD

genezing; de patiënt (zei men toen nog) moest 'er weer bovenop komen'. Zo raakte de aandacht voor de psychische gevolgen van de oorlog al gauw op de achtergrond.

Nieuwe instellingen, nieuwe begrippen

Pas vanaf halverwege de jaren zestig werd de oorlog herontdekt. Aanvankelijk door werk van de psychiater E. de Wind over de ervaringen van de joden die de concentratiekampen hadden overleefd en door de werken van de historici J. Presser en L. de Jong. Met de kwestie van de vrijlating van 'de drie van Breda' in 1972 die avond na avond op het tv-scherf te volgen was, kwam een ommekeer tot stand. Vanaf dat moment stonden de psychische gevolgen van de wereldoorlog in het centrum van de belangstelling.

In de jaren daarna werd een imposant geheel opgetrokken van instellingen (Centrum '40-'45), wetten (de Wet Uitkering Vervolgingslachtoffers 1940-1945), telefonische hulpdiensten en nieuwe begrippen, zoals 'kz-syndroom', 'stress', 'trauma' en 'erkenning'. Het waren de jaren waarin 'de verbeelding aan de macht' kwam en een progressieve geest van vernieuwing en democratisering door ons land ging. 'Bewustwording', 'assertiviteit' en 'mondigheid' waren kernbegrippen.

In die sfeer gedijde ook de aandacht voor de psychische gevolgen van de Tweede Wereldoorlog. Het ging toen niet langer om joodse slachtoffers alleen; de kring werd breder getrokken en omvatte geleidelijk aan steeds meer categorieën en groepen die onder oorlogsomstandigheden van allerlei aard hadden geleden of überhaupt in levensbedreigende omstandigheden hadden verkeerd (zonder dat de oorlog er iets mee te maken had). Al zulke groepen vroegen aandacht voor het doorstane leed en eisten 'erkenning' van hun situatie door de maatschappij. De tv was hiervoor het ideale medium.

Nieuwe groepen getraumatiseerden

Na 1980 kwamen er steeds meer groepen getraumatiseerden bij. Het woord 'vergeten' raakte in de mode: vergeten oorlogen, vergeten legers, vergeten kinderen, et cetera. Allen eisten ze aandacht en erken-

king van deskundigen op het terrein van de geestelijke volksgezondheid. Het is een begripsgeschiedenis, die de veranderende opvattingen over psychisch lijden ten gevolge van de Tweede Wereldoorlog analyseert in samenhang met de veranderende sociale en culturele verhoudingen in de Nederlandse samenleving.

De eerste vier hoofdstukken zijn chronologisch van opzet. Zij brengen de 'conjunctuur van zwijgen en spreken' in kaart. In tegenstelling tot wat algemeen gedacht wordt, heerste er na 1945 geen stilte over de psychische gevolgen van de wereldoorlog. Van diverse kanten werd aandacht geschonken aan zulke problemen, die volstrekt nieuw waren en waarmee men geen enkele ervaring had opgedaan. Artsen die zelf de concentratiekampen hadden overleefd, schreven over hun ervaringen, zoals bijvoorbeeld J. Tas in het *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid* in 1946.

De aandacht voor psychische schade werd echter overschaduwed door bezorgdheid over wat heette de 'verwildering van de zeden'. Door de oorlog, zo vreesde men, waren normen en waarden, bijvoorbeeld op seksueel gebied, in verval geraakt met alle gevolgen van dien voor de samenleving.

Men wantrouwde psychische klachten en sprak van 'ziektewinst' en 'renteneurose', waarmee men duidde op mogelijke voordelen die mensen zouden genieten door psychische klachten voor te wenden.

Niet zelden spraken artsen (en anderen) het vermoeden uit dat door de oorlog gestoord geraakte mensen ook voordien al labiel waren geweest ('premorbiditeit'). Als het op behandeling van psychische klachten aankwam, stelden artsen en psychiateren zich ferm op. Zij richtten zich op

BOEKEN bespreking

Erkenning

Van oorlogstrauma naar klaagcultuur, door Jolande Withuis, 270 pp., (Amsterdam, 2002), De Bezige Bij
ISBN 90 2341 037 8
€ 19,90

Het woord 'trauma', schrijft de sociologe Jolande Withuis in haar nieuw boek, behoort tegenwoordig tot 'onze alledaagse woordenschat'. Onbevangen spreken we erover 'bij de koffie'. We komen met onze trauma's graag voor de dag. De media besteden er vrijwel dagelijks aandacht aan. Nieuwe trauma's duiken op, steeds nieuwe groepen getraumatiseerden melden zich en vragen 'erkenning' van hun leed. We leven, zo concludeert Withuis, in een 'traumacultuur'.

Hoe is het zo ver gekomen? En dat in een land waar nog maar betrekkelijk kort geleden elke openbare toespraak op psychisch leed eigenlijk *not done* was. Over dit interessante onderwerp handelt het hier ter bespreking staande boek. Het is, zullen we maar gelijk vaststellen, een belangrijk en boeiend werk, dat een attent lezerspubliek verdient, zeker ook in militaire kring.

Opvattingen over psychisch lijden

Het boek presenteert een kritische analyse van het denken over de psychische gevolgen van de Tweede Wereldoorlog tussen 1945 en 2000, en dan met name in de

ning op. Afgezien van kampslachtoffers en verzetsmensen, nu ook hun kinderen (na de oorlog geboren, tweede generatie) gevangenen uit de Japanse interneringskampen (steevast 'Jappenkampen' genoemd), NSB-kinderen, partners van slachtoffers, burgeroorlogsgetroffenen, zigeuners, homoseksuelen, en wat niet al.

Bovendien deden instellingen als de Stichting ICODO actief aan 'werving'. Ze riepen mensen op zich te organiseren en voor 'hun rechten' op te komen. Nieuw was de gedachte dat het trauma van generatie op generatie overgaat en dat mensen die met getraumatiseerden omgaan zelf ook getraumatiseerd raken. De ideeën van de jaren vijftig, het wantrouwen, de 'ziektewinst', en de premorbiditeit werden taboe verklaard en buiten de orde geplaatst. En in de loop van de jaren tachtig begon het concept post-traumatische stress stoornis (PTSS) aan zijn zegetocht. Waarom ging de oorlog naarmate hij verder achter ons lag steeds meer opspelen? Withuis verklaart het uit het feit dat na de oorlog geen verwerking op nationaal niveau had kunnen plaatsvinden omdat allerlei bevolkingsgroepen hun 'eigen' oorlogservaringen hadden en hun eigen interpretatie daarvan. Interpretaties die bovendien diametraal tegenover elkaar stonden en met elkaar in conflict waren. Withuis wijst bijvoorbeeld op de tegenstellingen tussen communisten en gereformeerden (die beide een belangrijke rol in het verzet hadden gespeeld). Bovendien bracht de naoorlogse politieke ontwikkeling grote spanningen teweeg die te maken hadden met de wereldoorlog en met de herinnering daaraan, bijvoorbeeld de dekolonisatie van Nederlands-Indië of de Koude Oorlog.

Bloeiende 'slachtoffercultuur'

Die verschillen en tegenstellingen konden pas worden gepacificeerd toen in de loop van de jaren zeventig de 'slachtoffercultuur' opkwam. Er kwamen toen nog veel meer groepen bij en nog veel meer verhalen en interpretaties, maar dat hinderde niet want de gedachte was: 'wij zijn allemaal slachtoffers'. Dat idee overwon de tegenstellingen en schiep een band van solidariteit. Het concept PTSS was hierbij instrumenteel; het was overkoepelend, alle categorieën vielen eronder en het defi-

nieerde het psychische leed als een psychotraumatische kwaal die behandelbaar was door therapeuten en traumatologen.

Withuis wijst erop dat de betekenis van 'trauma' inmiddels aanzienlijk was veranderd. Trauma was niet langer iets om te overwinnen maar om te koesteren; het was een blijvend kenmerk van de persoon geworden, een nieuwe identiteit.

Media-aandacht en popularisering

Withuis brengt de ontwikkeling van oorlogstrauma naar klaagcultuur goed gedocumenteerd en trefzeker in kaart. Zij laat zien hoe het begrip trauma is meegeëvolueerd met de democratiserende en in emoties geïnteresseerde, welvarende Nederlandse maatschappij. Enigszins onderbelicht vond ik de rol van de media en vooral van de tv. Zij meldt die rol af en toe in korte terzijdes, bij 'de drie van Breda' en met zinnnetjes als 'trauma is mediageniek', maar dit had uitvoeriger gemoeten. Want de tv is medeproducent van de traumacultuur. Zonder de stimulerende, populariserende en simplificerende rol die de tv in dit opzicht heeft gespeeld, was het nooit zo ver gekomen.

Een belangrijk element daarin was de aandacht die regelmatig werd geschonken aan bepaalde proefschriften, specialistische vakpublicaties of wetenschappelijke concepten, zoals bijvoorbeeld het kz-syndroom. Eigenlijk waren dit publicaties of begrippen die louter bestemd waren voor een beperkte, wetenschappelijke lezerskring, maar die door de (vaak verdraaide en bedrieglijk versimpelde) aandacht in de media – waaraan de betrokken geleerden zelf graag medewerking gaven – een veel groter bereik kregen en zich in gesimplificeerde vorm in de hoofden van het grote publiek hebben vastgezet. Deze fatale symbiose is overigens door sommigen al meteen gesignaleerd en ontmaskerd. Ik denk bijvoorbeeld aan Gerrit Komrij's 'Dachau als melkkoe' (zie: *Dit helse moeras*, Amsterdam, 1983), waarin hij de draak steekt met de publicitaire wervingscampagne van prof. dr. J. Bastiaans voor het kz-syndroom.

Denkbeeldige trauma's

Na de chronologische hoofdstukken volgen vier thematische hoofdstukken. Een

daarvan bevat een fraaie *case study* over de wijze waarop een volkomen nieuwe groep getraumatiseerden werd geconstrueerd en hoe deze zich een plaatsje onder de zon wist te verwerven door middel van conferenties, *newsletters*, organisaties, praatgroepen en media-aandacht: de 'opgedoken' ondergedoken kinderen. Bijzonder leerzaam is hier de Wilkomirski-affaire. De Zwitser Benjamin Wilkomirski werd wereldberoemd met zijn aangrijpende levensverhaal (*Bruchstücke*, Frankfurt, 1995) over zijn kinderjaren in de Duitse concentratiekampen. De herinneringen daaraan waren bij hem plotseling na zo veel jaren weer teruggekomen. Het hele verhaal bleek echter van a tot z verzonnen te zijn.

Withuis wijst er naar aanleiding van deze zaak op dat een kritische houding in de trauma-branch niet gewenst is. Historici die kritische vragen stelden, werden verketterd. De slachtoffers hebben altijd gelijk; twijfel over wat mensen naar eigen zeggen hebben meegemaakt, geeft geen pas. Aan 'waarheid' bestaat hier geen behoefte.

In een volgend hoofdstuk, dat meer methodologisch van aard is en vooral voor onderzoekers en therapeuten van belang, schrijft Withuis dat men zijn kritische zin niet mag verliezen, ook al voelt men grote sympathie voor wat anderen hebben of zeggen te hebben meegemaakt. Want alleen wanneer men zich bewust is van de wijze waarop herinneringen en verhalen in een culturele, politieke en/of religieuze context zijn gevormd, kan men zulke verhalen of bronnen op hun werkelijke waarde schatten en benutten.

Zij geeft daarvan een voorbeeld in een ander hoofdstuk, waarin zij een vergelijking trekt tussen de wijze waarop de inwoners van Putten de verwoesting van hun dorp en de gevangenzetting van 600 mannen hebben beleefd en herinnerd, en de wijze waarop Nederlandse communisten hun ervaringen in Duitse concentratiekampen hebben beleefd en herinnerd.

Terwijl bij de inwoners van Putten hun calvinistische cultuur negatief lijkt te hebben uitgewerkt op hun ervaringen en overlevingskansen, was de communisti-

sche levensovertuiging juist een bron van inspiratie om de ervaringen betekenis te geven en te doorstaan.

Wat tijdens de oorlog echter een positieve kracht was, bleek na de oorlog een zwakte; in de communistische ideologie was geen plaats voor individueel verdriet of voor niet politiek-correcte oorlogsherinneringen.

Het PTSS-concept: onterechte zegetocht

In het laatste hoofdstuk, onder de titel 'De banalisering van het trauma', staat de ontwikkelingsgeschiedenis van PTSS centraal. Withuis laat weinig van het concept heel. Het blijkt onmogelijk het begrip duidelijk te definiëren. Het vertoont de neiging steeds verder uit te dijen om onderdak te verlenen een groeiend leger van echte en denkbeeldig getraumatiseerden. Withuis laat overtuigend zien dat het concept sedert 1980 een inflatoire ontwikkeling heeft doorgemaakt.

PTSS is een politieke en medische uitvinding in het kielzog van de oorlog in Vietnam, toen door een bijzondere combinatie van factoren – het slechte imago van de oorlog en de veteranen, de prominente aanwezigheid van nieuwe emancipatorische bewegingen en actiegroepen, een nieuwe generatie psychiaters en psychologen, en de belangstelling van de tv en andere media – de basis werd gelegd voor de onterechte zegetocht van dit concept. Na Amerika, waar veel van de huidige therapeutische dweperij vandaan komt, volgde Europa al snel. Ook in ons werelddeel werd het concept vrijwel kritiekloos aanvaard.

Nu PTSS de allesoverheersende belevings- en presentatievorm is geworden, definieert het de manier waarop mensen – militairen en burgers – dramatische gebeurtenissen in hun leven ervaren en verwerken. Men beroept zich al snel op het hebben van PTSS en eist erkenning, therapeutische behandeling en financiële compensatie. Men is immers niet zelf debet aan het probleem, nee, de buitenwereld, de overheid of welke andere externe actor dan ook, is de dader. Zo zijn wij beland in de klaagcultuur waarover de ondertitel van het boek spreekt en in een sfeer van publieke 'hebberigheid, assertiviteit en slachtofferschap', zoals Withuis schrijft.

Hedendaagse traumacultuur

Maar, zo constateert Withuis, mensen zijn helemaal niet gebaat bij een dergelijke situatie. De hedendaagse traumacultuur bezorgt mensen een nieuwe identiteit als 'slachtoffer voor het leven'. Getraumatiseerd zijn is een nieuwe *way of life*. Het leidt tot levenslang klagen en een levenslang streven naar 'erkenning'. En van erkenning krijgt men nooit genoeg; als de ene soort erkenning is bereikt (bijvoorbeeld een excuus van de overheid), dan streeft men alweer naar een nieuwe (bijvoorbeeld een financiële vergoeding).

En bijkomend nadeel is de sociale en intellectuele dwang die door de traumacultuur wordt uitgeoefend. Slachtoffers mogen niet worden tegengesproken, alleen zij 'weten wat het is'. Critici moeten hun mond houden. Waarheid legt het af tegen beleving; als de beleving maar authentiek overkomt, dan is het goed. Zie Wilkomirski.

Kritiek op klaag- en claimcultuur

Withuis' boek is niet alleen het moedige verslag van een belangrijk onderzoek, het is ook een overtuigende hedendaagse cultuurkritiek. Zij benadrukt de winstzijde – dat voor psychische gevolgen van oorlogservaringen nu aandacht bestaat, maar zij geeft er de voorkeur aan de schaduwzijde in het licht te plaatsen. Dat is dringend nodig. Het boek verdient ook onder militairen, veteranen en therapeuten die met militairen te maken hebben, ruime aandacht. Juist in deze kring is de klaag- en claimcultuur ver voortgeschreden, zowel onder de Indië-veteranen als onder de zogenaamde 'nieuwe veteranen'.

Withuis' boek sluit aan bij een ook buiten Nederland te signaleren kritische bezinning op PTSS en andere uitingen van de traumacultuur. Er verschijnen de laatste tijd meer publicaties die op de schaduwzijde van deze ontwikkelingen ingaan. Bijvoorbeeld de recente bundel onder redactie van M. Micale (niet Miele, zoals in Withuis' bibliografie) en P. Lerner, *Traumatic Pasts. History, Psychiatry and Trauma in the Modern Age, 1870-1930*, Londen, 2001), die aanzet tot een intellectuele bezinning op de aan de gang zijnde ontwikkelingen. Toch trekt Withuis nog een beschaafd-voorzichtige conclusie. We

mogen het kind niet met het badwater weggooien, vindt zij. Nee, zeker niet. Maar wat mij betreft had het wel wat krachtiger gemogen. Een beetje 'nieuwe hardheid' kan geen kwaad.

dr. J.A. DE MOOR (IMG/KL)

Hell in Hürtgenwald

The ordeal and triumph of an American Infantry Regiment, door R.S. Rush (University Press of Kansas, 2001) 403 blz.
ISBN 07 0061 128 2

Het merendeel van de gevechten in West-Europa in 1944 en 1945 is uitvoerig beschreven. Toch zijn enkele markante omissies te onderkennen. Eén daarvan vormt de Amerikaanse campagne in het Hürtgenwald.

Tussen 12 september 1944 en 10 februari 1945 voerden Amerikaanse eenheden vijf offensieven uit om dit heuvelachtige en beboste gebied van 8 kilometer breed en 18 kilometer lang te veroveren. Hierbij waren ongeveer 120.000 Amerikanen betrokken. Zij verloren 24.000 man aan directe gevechtsverliezen en 9.000 man als gevolg van gevechtssuitputting en 'loopgraafvoeten'.

Pas recent zijn Amerikaanse militaire historici begonnen deze lacune in hun geschiedschrijving op te vullen. In eerste instantie ging het om algemene beschrijvingen van de gevechten als onderdeel van de gehele campagne in West-Europa, zoals *Citizen Soldiers. The US Army from the Normandy beaches to the Bulge to the surrender of Germany, June 7, 1944 – May 7, 1945* van Stephen E. Ambrose (1997).

Daarna verschenen boeken die ingingen op de specifieke gebeurtenissen in dat gebied. Een voorbeeld daarvan is *The Bloody Forest. Battle for the Huertgen, September 1944 – January 1945* van Gerald Astor (2000).

De inzet van 22d Infantry Regiment

In 2001 verscheen *Hell in Hürtgenwald*.

The ordeal and triumph of an American Infantry Regiment van Robert Rush, verbonden aan het US Army Centre of Military History. Hij beschrijft de inzet van *22d Infantry Regiment (22 IR)* van 16 november tot 4 december 1944 in het Hürtgenwald. Het regiment was vanaf 6 juni 1944 nauw betrokken bij de geallieerde opmars. Dit was niet zonder verliezen gegaan.

Begin november bestond 22 IR nog uit 40 procent militairen van voor 6 juni '44, 40 procent aanvullers uit juni – juli '44 en 20 procent aanvullers uit augustus tot november '44. Gemiddeld waren de *infanteriecompagnieën* voor 90 procent gevuld. Het offensief duurde 19 dagen en daarin verloor het regiment 2.805 man, 86 procent van de OTAS-sterkte. Ondanks deze verliezen kwam de totale sterkte tijdens de gehele slag nooit onder de 75 procent. Een niet aflatende stroom aanvullers zorgde ervoor dat het regiment min of meer op sterkte bleef en het gevecht kon voortzetten. Na 4 december werd de eenheid uit de strijd genomen voor rust en recuperatie. Ondanks alle inspanningen lukte het vervolgens niet het oude, pré-Hürtgenwald-niveau te bereiken.

De auteur beperkt zich tot de belevenissen van het regiment in november en december 1944. De beschreven ervaringen kunnen zonder meer model staan voor die van de meeste Amerikaanse infanterie-eenheden uit de Tweede Wereldoorlog. Het boek bestaat uit drie delen. In deel I beschrijft de auteur het gebied van de slag en gaat hij in op de achtergronden van Amerikaanse en Duitse soldaten, hun opleiding en training en de doctrines. De lezer krijgt zo een goed beeld van de drijfveren van beide partijen en de wederzijdse verwachtingen.

In deel II komen de gevechten aan bod. Ook hier beschrijft hij de gebeurtenissen gezien door de bril van beide partijen. Deel III staat in het teken van de analyse. In de eerste plaats analyseert de auteur de organisatorische effectiviteit van beide legers. Vervolgens beantwoordt hij de vraag 'wat zorgde ervoor dat de soldaten bleven vechten?', om ten slotte met conclusies af te sluiten.

Gevechtsskwaliteiten

De schrijver toont met kracht van argumenten aan, dat de gangbare opvattingen over de effectiviteit van de Amerikaanse soldaat en het Amerikaanse aanvullingssysteem moeten worden bijgesteld. De gevechtsskwaliteit van de Amerikaanse soldaat deed niet onder voor die van de Duitse soldaat. Het Amerikaanse aanvullingssysteem zorgde ervoor dat de eenheden gevuld bleven. In normale omstandigheden kregen ervaren onderofficieren en soldaten voldoende gelegenheid om de 'groentjes' op te vangen en voldoende extra vaardigheden bij te brengen om hun overlevingskansen te vergroten.

In het Hürtgenwald werd 22 IR te lang ingezet en verloor daardoor in hoog tempo zijn kern van veteranen. De aanvullers overleefden mede hierdoor veelal de eerste dag(en) aan het front niet. De totale sterkte van het regiment kwam weliswaar niet onder de 75 procent, maar de situatie bij de infanteriecompagnieën was vaak zeer dramatisch. Na enige dagen hadden sommige compagnieën nog maar 50 man, van de oorspronkelijke 175, over.

De auteur maakt duidelijk dat, ondanks de inzet van veel vuursteun, tanks en vliegtuigen, de infanterist de grootste kans liep om te sneuvelen of gewond te raken. Hoewel de infanterieregimenten ongeveer 10 procent van de totale Amerikaanse strijdkrachten uitmaakten, incasseerden zij 64 procent van de slachtoffers.

Zeker in het beboste en heuvelachtige Hürtgenwald kwam het aan op de gevechtskracht en gevechtsmotivatie van de individuele infanterist. De Amerikanen konden door de terreingesteldheid onvoldoende gebruik maken van twee belangrijke wapens: tanks en artillerie. Bovendien kregen zij door het slechte weer slechts beperkt luchtsteun. Er bleef dus niets anders over dan kostbare 'man tegen man-gevechten' aan te gaan.

De mentale component

Naast de gevechtshandelingen schenkt de auteur ook aandacht aan de mentale component bij beide partijen. Ondanks de ellendige omstandigheden was bij zowel de Amerikaanse als de Duitse soldaten de wil om te winnen aanvankelijk bijzonder

sterk. Rush laat duidelijk zien wat het verwoestende effect is op het lichamelijk en geestelijk weerstandsvermogen wanneer soldaten langdurig onder slechte omstandigheden moeten vechten. De Amerikanen leden daar sterker onder dan de Duitsers. De laatsten vochten op eigen grond, veelal vanuit voorbereide stellingen. Het weer had daarom minder invloed op hen.

De Amerikanen leefden in geïmproviseerde onderkomens en natte schuttersputten, waardoor de ontberingen een grotere tol eisten. De kou, regen, sneeuw, constante dreiging, de zeer sombere en onoverzichtelijke bosomgeving en het slaapgebrek tastten de inzetbaarheid sterk aan. Na enige dagen werden de meeste soldaten zeer apathisch en accepteerden gelaten hun lot. De wil om te overleven, te leren en effectief op te treden, smolt als sneeuw voor de zon.

Zware verliezen

De Amerikaanse soldaten werden fatalistisch en ploeterden voort, wachtend op het vrijwel onvermijdelijke einde. Hierdoor namen soldaten soms onverantwoord grote risico's en voelden de steeds onervarenere 'junior leaders' zich verplicht om constant 'het goede voorbeeld' te geven. De verliescijfers onder groeps-, pelotons- en compagniescommandanten stegen tot onaanvaardbare hoogte. Zo voerden tijdens dit offensief ten minste 31 officieren gedurende enige tijd het commando over één van de negen infanteriecompagnieën van 22 IR; een verliespercentage van ruim 300! Dit soort verliezen betekende uiteindelijk de 'doodsteek' voor de effectiviteit van het regiment.

Ook de Duitsers bleven stug volhouden en verdedigden elke meter terrein hardnekkig. Zij leden daarbij zware verliezen en waren gedwongen constant versterkingen naar voren te sturen. Door het gebrek aan reserves voegden de Duitsers voortdurend eenheden samen, en deze 'Kampfgruppen' vochten door tot het bittere einde. Volgens de auteur ging dit ten koste van de traditionele sterke cohesie bij de Duitse eenheden. Omdat de Amerikanen hun eenheden wel in stand konden houden, was in zijn ogen het Amerikaanse aanvullingssysteem beter. →

Naar mijn mening krijgt de Amerikaanse aanpak echter te veel eer. In het Hürtgenwald hadden beide systemen feitelijk hetzelfde effect: eenheden werden net zolang ingezet tot de kern van veteranen was 'verbruikt'. De Duitse en Amerikaanse eenheden veranderden door het constant samenvoegen of de voortdurende stroom onervaren aanvullers, van effectieve militaire organisaties in verzamelingen individuele infanteristen zonder veel gevechtswaarde.

Daarnaast heeft de schrijver onvoldoende oog voor de totaal andere situatie waarin het Duitse leger eind 1944 verkeerde. Het tekort aan soldaten was zo groot dat het toepassen van het officiële aanvullingssysteem absoluut onmogelijk was. Elke versterking en aanvulling waar een Duitse eenheid de hand op kon leggen, was meegenomen. Dat de Amerikanen (tijdelijk) een tekort aan reserves hadden, was daarentegen het gevolg van de politieke beslissing slechts een beperkt deel van de beschikbare mankracht op te roepen. De aanvoer van nieuwe soldaten bleef echter voldoende om het aanvullingssysteem te laten functioneren.

Het Amerikaanse systeem bracht met zich mee dat de fronteenheden constant vervangers kregen, zonder dat er echt tijd en ruimte was voor de noodzakelijke aanvullende training. Een alternatief was er niet, aangezien de Amerikanen onvoldoende reserves hadden om eenheden gedurende langere perioden rust en herstel te gunnen.

Minpuntje

Het enige minpunt van het boek is het gebruik van zwart-wit kaartjes en zwart-wit statistieken. De matige kwaliteit komt de herkenbaarheid van de geschetste gevechten en de leesbaarheid van de overzichten niet ten goede. Sommige statistieken, zoals bijvoorbeeld blz. 298 'Losses by Grade by Day', verliezen daardoor grotendeels hun waarde. De verschillende categorieën zijn nauwelijks van elkaar te onderscheiden. Bovendien zijn de verliezen per rang niet aan aantallen te koppelen en dat is jammer. Die cijfers waren nu juist een goede illustratie van de gevolgen van de gevechten in dit soort moeizame omstandigheden.

Al met al heeft Rush een intrigerend boek geschreven dat een goed beeld geeft van een intensief infanteriegevecht uit de Tweede Wereldoorlog. Het feit dat beide legers doorgingen met vechten, ondanks de zeer ellendige omstandigheden en de zware verliezen, is naar hedendaagse maatstaven opmerkelijk.

Het laat ook zien dat het menselijk incasserings- en aanpassingsvermogen ongekend groot is. In 'de juiste omstandigheden' is de mentale component van de soldaten zo sterk ontwikkeld dat zij tot het absolute uiterste gaan om te vechten voor 'de goede zaak'. Het verslaan van sterk gemotiveerde soldaten was (en is) een moeizame en kostbare zaak.

Aanbevolen

Dit boek valt in de categorie 'echte aanrader' voor iedereen met belangstelling voor het tactisch optreden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ook de lezers met interesse in 'de mentale component', het veel geroemde maar meestal genegeerde derde element van militair vermogen, kunnen hun hart ophalen.

Mochten zij meer willen weten over de motivatie en de mentale component van de gewone Amerikaanse en Duitse soldaat, dan raad ik ook ter lezing aan *The deadly brotherhood. The American combat soldier in World War II* van John C. McManus (1998) en *Frontsoldaten. The German soldier in World War II* van Stephen S. Fritz (1995).

Ikol drs. W.J. HAGEMEIJER, IMG/KL

For the sake of example

Capital courts martial 1914-1920: the truth. Door A. Babington. Uitgeverij Penguin, Londen, 2002 (tweede druk).

ISBN 01 4139 100 6
€ 13,70

Eén van de voor Engeland nog immer voortslepende zaken uit de *Great War* zijn de doodvonnissen van de Engelse *courts martials* gedurende de Eerste Wereldoorlog, waarover *For the sake of example. Capital courts martial 1914-1920: the truth*, een verslag doet.

Het papieren beslag uit deze periode van de *Field General Courts Martial* (FGCM), de Engelse krijgsraad te velde, mocht niet eerder in de openbaarheid worden gebracht dan 75 jaar na een gewezen vonnis. Rechter Anthony Babington krijgt in 1981, zij het onder voorwaarden (onder meer van anonimiteit van de veroordeelden), echter vroegtijdig toegang tot de documenten om een definitief verhaal betreffende de vonnissen te kunnen schrijven. In 2002 verscheen het boek van zijn hand in een herdruk.

Tegen de achtergrond van de bekende veldslagen van onder meer *Ieper*, de *Somme* en *Passchendaele*, analyseert Babington de zittingen van de FGCM en gaat hij in op de situationele achtergronden van de geëxecuteerden. Van de ongeveer 3000 gewezen doodvonnissen aan Engelse zijde gedurende de Eerste Wereldoorlog weet Babington er van 346 (waaronder ook enkele officieren) die daadwerkelijk ten uitvoer zijn gelegd.

De vergripen betroffen hoofdzakelijk *desertion*, *cowardice* en *disobedience*. De nadruk ligt op de vraag hoe rechtvaardig de strafrechtelijke reactie is geweest tegen de achtergrond van het contemporaine militair strafrechtdenken en het effect dat de vernieuwde omstandigheden van oorlogvoering alsmede de gevolgen daarvan, zoals *shell shock* en andere bekende vormen van slagveldhysterie, daarop had.

Tekortkomingen

Babington gaat in op de strafprocesrechtelijke tekortkomingen, zoals het ontbreken van een hoger beroepsinstantie, (maar approbatie), de betrokkenheid van uitsluitend militair personeel bij het strafproces en het ontbreken van adequate rechtsgeleerde kennis te velde, waardoor de veroordeelden onvoldoende rechtsbescherming geboden zou zijn.

Dezelfde tekortkomingen leken overigens indertijd ook op te gaan voor het Nederlandse militair strafprocesrecht, waarvan zijn fundament nog stamde uit het begin van de negentiende eeuw¹. Dat Nederland aan de zijlijn van de oorlog zijn militair strafprocesrechtelijk systeem niet ten volle heeft hoeven beproeven, was volgens sommigen blijkbaar een geluk, aan-

gezien dit bij beproeving tot vele problemen zou hebben geleid.²

Het Engelse *Manual of Military law* (1914) schreef, niet ongewoon, de doodstraf voor aan onder meer de overtredingen 'desertion' en 'cowardice in the face of the enemy'. De tekortkomingen die door de oorlog bij het contemporaine militair straf- en strafprocesrecht naar boven kwamen riepen aan het Engelse thuisfront reactie op, waardoor de parlementaire gang naar verbetering in gang wordt gezet.³

Afschaffing van de doodstraf

Twaalf jaar na het einde van de oorlog resulteert dit onder meer in de afschaffing van de doodstraf voor veel militaire vergrijpen. Volledige afschaffing van de doodstraf voor militaire vergrijpen in Engeland is pas zeer recent gebeurd.

Hoewel voor Nederlandse militairen in tijd van vrede, muiterij, oproer, samenzweringen en opstand begaan 'in den vreemde' of op volle zee daargelaten, de doodstraf reeds in 1870 werd afgeschaft, bestond gedurende de Eerste Wereldoorlog ook hier te lande, in tijd van oorlog nog wel de doodstraf voor diverse vergrijpen.

Bekend uit het Nederlands kriegsrechtelijk verleden is de executie van sergeant Meijer in de eerste dagen van de Tweede Wereldoorlog vanwege het eigendunkelijk verlaten van zijn stelling in tijd van oorlog.⁴ Meijer diende, zo stelt L. de Jong

(deel drie), als waarschuwend voorbeeld tegen de toen reeds gemelde gevallen van desertie. Volledige afschaffing van de doodstraf voor militaire vergrijpen gebeurt bij de herziening van het militair straf- en tuchtrecht van 1991.

Een klassieker

De editie is aangevuld met drie bijlagen met de namen van geëxecuteerden, de gepleegde vergrijpen en de datum van tenuitvoerlegging van het vonnis. Deze eerste studie en onderhand klassieker over dit onderwerp ligt in Engeland mede aan de basis van de nog steeds actuele oproep voor een algehele gratie en eetherstel van de veroordeelden of een *case by case* heropening van het merendeel van de zaken. Dit is tot nu toe niet ingewilligd. Al met al een boeiend werk voor de rechtshistorisch geïnteresseerde jurist.

mr. M.D. FINK

Indië-veteraan ben je levenslang

Door Anton P. de Graaff, Uitgeverij Van Wijnen, Franeker, 2002.
ISBN 90 5194 255 9
€ 12,95

De Graaff is inmiddels uitgegroeid tot dé auteur die 'met hart' over het Indië-conflict schrijft. Geen geverifieerde geschiedkundige gegevens maar – vaak ontroerende – menselijke verhalen. Hij wisselt daarbij de laatste jaren tussen twee perspectieven: hij maakt gebruik van brieven, dagboeken en artikelen van andere veteranen en vult deze aan met verbindend commentaar, waarin zijn eigen ervaringen in Indië zijn verwerkt. Een methode die doorgaans borg staat voor een gevarieerd aanbod aan invalshoeken en belevenissen.

Telkens dezelfde boodschap

Zijn boodschap is en blijft daarbij – ook in zijn twaalfde boek – steeds dezelfde: op twijfelachtige grondslag en tegen beter weten in stuurt de Nederlandse regering tussen 1945 en 1950 120.000 meest dienstplichtige soldaten naar Nederlands-Indië. Die doen daar hun uiterste best om

een onmogelijke taak te volbrengen. Ruim 6000 worden gedood. De meeste voelen zich miskend en vele duizenden hebben hun leven lang geworsteld met de psychische lasten van deze oorlog. Na de onafhankelijkheid van Indonesië is de Nederlandse regering ernstig in gebreken gebleven bij de erkenning, opvang en nazorg van de veteranen.

Omdat zijn inspiratiebron het geheugen van de soldaat is, zijn de feiten niet altijd verifieerbaar. Ook maakt dat de kwaliteit van zijn verhalen sterk afhankelijk van zijn brondocumenten. Het boek 'Indië-veteraan blijf je levenslang' illustreert dit in hoge mate.

De eerste hoofdstukken lezend, drong zich aan mij het beeld op van een auteur die er geen zin meer in heeft. De bladzijden volschrijft met een plichtmatige verongelijkheid, die de zaak die hij dient geen recht doet. Hij windt zich op over de tekst van een tevredenheidsbetuiging, een voorlichtingsblaadje uit die periode en de onjuistheid van krantenberichten in Nederland. Waarbij hij de gebeurtenissen van die tijd wel heel erg door de bril van de huidige tijd ziet.

Het verhaal over de achttien doden van het mitrailleurbataljon is gefragmenteerd en niet veel meer dan een onsamenvattende opsomming van 'doods-oorzaken', die helaas waarschijnlijk van elk bataljon te maken is. Wat wel weer pijnlijk duidelijk wordt, is de harteloosheid en het gebrek aan menselijkheid en steun die slachtoffers en nabestaanden van de zijde van regering en overheid ten deel viel.

Maar al met al kan het boek tot bladzijde 77 niet overtuigen. Het eerste deel van het boek is daarmee vooral te zien in het licht van een stelling van De Graaff:

Om een totaalbeeld te krijgen van onze Indië tijd, moeten zoveel mogelijk meningen gepubliceerd worden, want dat kan op de getraumatiseerde alleen maar een heilzame uitwerking hebben [blz. 148].

De kwantiteit gaat dus voor kwaliteit. En dat is te merken. →

¹ Zie bijvoorbeeld de 'regtspleging voor de Landmagt' (R.L.), titel II, 'van het appel der Vonnissen der Krijgsraden'. In art. 223 R.L. werd geregeld dat er geen hoger beroep bestond voor vonnissen van de Krijgsraad te velde. Wel bestond eveneens (tot 1924) het systeem van approbatie.

² Zie onder meer H.H. de Graaf, *De militair-rechtelijke organisatie en haar verband met de bevelsverhoudingen bij de landmacht, 1795-1955* (Den Haag, 1957), 242 e.v. alsmede de bijdragen van diverse auteurs in onder meer *MRT XII* (1917), 422 e.v. en *MRT XV* (1919), 33-96.

³ Delen van deze gang naar herziening zijn eveneens opgenomen in *MRT XV*, vanaf blz. 512 en *MRT XVI*, vanaf blz. 100.

⁴ Zie ook *MRT XXXVI*, blz. 139-141.

Synergie

Dan komt – gelukkig – de ommekeer. Aan de hand van de uitgewerkte dagboekantekeningen van de inmiddels overleden veteraan Ko van Rooijen, neemt De Graaff ons eerst mee naar Celebes en latere naar Java in een adembenemend spannend, ontroerend en menselijk verhaal. Hij beschrijft op schitterende wijze de paradoxale strijd in de hoofden van de Nederlandse soldaten tussen de schoonheid van Indonesië en de overweldigende natuur aan de ene kant, en de soms traumatiserende gevechten tegen de Indonesische vrijheidsstrijders en diezelfde natuur aan de andere kant.

De kameraadschap, de inlandse bevolking, het improvisatievermogen, de militaire bureaucratie. In een aaneengeregen serie van kleine juweeltjes komen ze voorbij. Hoeveel procent Van Rooijen en hoeveel procent De Graaff vraag je je dan onwillekeurig af. Maar misschien is dat niet zo belangrijk. De synergie tussen de notities van Van Rooijen en de schrijver is prima.

Al eerder gebruikte De Graaff de dagboekantekeningen en belevenissen van Ko van Rooijen op Midden-Java en Sumatra in zijn boek 'De laatste patrouille'. Zeker een van de betere boeken in dit genre.

Ook nu weer is het resultaat van de samenwerking de moeite van het lezen waard. Waar mij na de eerste vijf hoofdstukken toch even de gedachte bekreep 'het is misschien beter dat De Graaff er maar mee ophoudt', ben ik na het lezen van het tweede deel van het boek toch blij dat de auteur zijn boek afsluit met de mededeling dat het Indië-boek open blijft en er misschien nog een dertiende deel inzit van zijn serie over 'het vergeten leger in Indië'. De nagedachtenis van de duizenden overleden Indië-veteranen verdient het.

De geschiedschrijving van deze nagedachtenis krijgt een bijzonder mooie en ontroerende toevoeging in hoofdstuk 11, waar onder het kopje 'van 7 september tot 7 december' de geschiedenis van het Nationaal Indië-monument wordt beschreven.

Hier lijkt De Graaff zich zelfs te verzoenen met het feit dat leden van het koninklijke huis tot op heden niet aanwezig zijn bij de jaarlijkse herdenking in Roermond. Hij onthult aan de hand van brieven de reden daarvoor en sluit af met de berusting: 'Daarmee sluiten wij de discussie en hebben het hoogst mogelijke bereikt'.

Lessen voor een breder publiek

Een deel van zijn vaste lezers zal zich om het kwaliteitsverschil in het boek niet bekommeren. Ze koesteren de herinneringen, goede en slechte. Ze wensen op gezette tijden teruggevoerd te worden naar de Gordel van Smaragden. Een plaats die voor veel Hollandse jongens het voortijdige einde van hun leven bracht en bij zoveel anderen een onuitwisbare indruk heeft achtergelaten.

De politieke, militaire maar ook menselijke lessen die daaruit geleerd kunnen worden verdienen echter ook een breder publiek: de kinderen en kleinkinderen van de Indië-veteranen voorop.

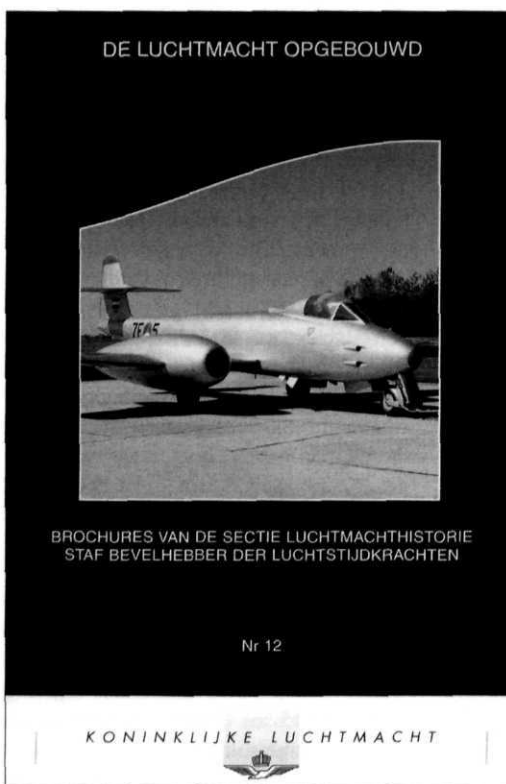
kolonel drs. F. MATSER

De luchtmacht opgebouwd

De totstandkoming en de realisatie van het Luchtmaachtbouwplan-1951.
Door D. Starink. Brochure van de Sectie Luchtmaachthistorie Staf Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten nr. 12, Den Haag 2001, 76 blz.
ISBN 90 7369 618 6
€ 6,70

De *Defensienota* 1974 wordt dikwijls als het belangrijkste beleidsstuk op het terrein van defensie van na de Tweede Wereldoorlog beschouwd, hoewel de *Prioriteitennota* uit 1993 haar de laatste jaren naar de kroon steekt. Minstens zo belangrijk was echter de minder bekende nota van 1951.

Deze op Bevrijdingsdag van dat jaar gepresenteerde nota vormde namelijk de basis van de naoorlogse defensieopbouw. Aan deze nota lagen afzonderlijke krijgs-

machtdeelplannen ten grondslag. Voor de luchtstrijdkrachten was dat het Luchtmaachtplan 1951-1954. De totstandkoming en realisatie van dit plan zijn het onderwerp van de nieuwe publicatie van generaal-majoor (KLu) D. Starink.

De auteur maakt aan de hand van de belangrijkste documenten (die achterin de brochure integraal zijn opgenomen) duidelijk dat het luchtmaachtplan het zoveelste was in een consistente rij van eerdere in luchtmaachtelingen opgestelde plannen. In de oorlog opgedane ervaringen en de komst van straaljagers hadden de militairen doen inzien dat de strijd in de lucht slechts samen met bondgenoten kon worden gevoerd.

Het eerste luchtverdedigings-

plan, van december 1945, was al geheel in samenspraak met het Britse *Air Ministry* opgesteld en sloot aan op de luchtverdediging van de in Noord-Duitsland gestationeerde *British Armed Forces of Occupation*. Ten tijde van de presentatie van de nota in 1951 was de grondorganisatie van de luchtverdediging al geheel operationeel.

Het luchtmachtplan van 1951 kwam in grote lijnen overeen met het ontwerp van de eerste chef van de Luchtmachtstaf, generaal-majoor C. Giebel, uit april 1948. De realisatie verliep dankzij grootschalige Amerikaanse hulp voorspoedig. In 1954 beschikte de Koninklijke Luchtmacht

over squadrons dagjagers (*Meteors*) en tactische jagers (*Thunderjets*), een verkenningssquadron en een transport-squadron (*Dakota's*), alsmede lichte vliegtuigen (*Piper Super Cubs*).

Iets minder voortvarend verliep de invoering van nachtjagers (*Sabres*), die uiteindelijk tussen 1955 en 1957 werden ingevoerd en operationeel gesteld.

Starink beschrijft de opbouw van de Koninklijke Luchtmacht op een heldere en overzichtelijke wijze. De publicatie is een welkome aanvulling op zijn tien jaar eerder verschenen brochure *Gevechtsvliegtuigen voor de KLu. De geschiedenis*

van de keuzebepaling en de aanschaf.

Het is alleen een beetje jammer dat hij vrij weinig vertelt over de discussies tijdens de opstelling van de plannen. Of waren de luchtmachtofficiëren en politici werkelijk zo eensgezind in hun opvattingen?

dr. J. HOFFENAAR, IMG/KL

Eisenhower-conferentie

In het kader van de Eisenhower-herdenking op **vrijdag 10 oktober 2003** zal op de KMA een aantal inleidingen worden gehouden over de veiligheidsbetrekkingen tussen Nederland en de Verenigde Staten, gevolgd door de herdenking bij het Eisenhower-monument en een receptie.

De Stichting Nederland-Verenigde Staten en de OSL-stichtingen hebben de volgende sprekers bereid gevonden een bijdrage te leveren:

- briggen D.K. Gardner (vertegenwoordiger van de US Military Representative bij de NAVO),
- mr.dr. J. van Baalen (VVD),
- prof.dr. R. Janssens (UVA),
- dr. W. van Eekelen (Europese beweging Nederland),
- Itgen A. van Baal (middagvoorzitter).

Het programma begint om 12.30 uur met de ontvangst, waarbij gelegenheid is tot het nuttigen van een (vooraf besteld) lunchpakket. De kosten bedragen € 12,50; met lunchpakket € 15,-.

Inschrijving is mogelijk door storting van het gewenste bedrag op rekeningnummer 51.41.23.850 of postbank 352.090 t.n.v. Sti Nederland-Verenigde Staten te Amstelveen.

Indien u vooraf over een parkeerkaart en een programma wilt beschikken, dan kunt u tevens uw naam/adres doorgeven via info@stosl.nl of fax 010-4613959.

Samenvattingen

Editoriaal – Bijzonder personeel verdient bijzondere zorg

De krijgsmacht is bijzonder. Als een andere organisatie het goed doet, wordt er al snel gedacht aan salarisverhoging, bonussen en uitbreiding. Paradoxaal genoeg leidde een succesvolle bijdrage aan het einde van de Koude Oorlog tot inkrimping. Waar een onbalans tussen taken en middelen ontstaat zijn maatregelen noodzakelijk. De krijgsmacht is echter speciaal, en dat geldt ook voor haar militairen. Zij dienen in de wetenschap dat zij bereid moeten zijn zo nodig eigen gezondheid en leven in de waagschaal te stellen. De gedwongen ontslagen die zijn aangekondigd op Prinsjesdag vormen een enorme inbreuk op de militaire arbeidsvoorwaarden. Er zijn maatregelen nodig om te voorkomen dat enige militair in de bijstand terechtkomt. Dit angstbeeld moet worden weggenomen.

S.A.M. Wulffaert – De nieuwe NAVO-commandostructuur

Op 12 juni 2003 gaven de ministers van Defensie van de NAVO-lidstaten groen licht voor een nieuwe aanpassing van de commandostructuur. De auteur gaat in op deze nieuwe structuur, de achtergronden en de discussiepunten. Wat betekent een en ander voor de praktijk? Wat zijn de raakvlakken met andere ontwikkelingen, zoals 'transformation', het concept van de 'NATO Response Force' en de nieuwe 'Force structure' van het bondgenootschap? De aanzet tot deze jongste herstructurering dateert van de NAVO-top in Washington in 1999. Zij kwam na 11 september 2001 in een stroomversnelling. De auteur geeft aan dat met name de conceptuele ontwikkelingen binnen de NAVO een hogere versnelling moeten krijgen om enigszins aan te kunnen sluiten op de technologische ontwikkelingen.

I.E. van der Kloet – Vertrouwen in de leidinggevende

Eén van de essentiële voorwaarden voor het succesvol uitvoeren van een militaire operatie is dat ondergeschikten kunnen vertrouwen op hun leidinggevend. Vertrouwen komt niet vanzelf. Als het er is, blijft het ook niet vanzelf. De auteur gaat in op de vraag hoe vertrouwen gegenerend kan worden. Het accent ligt daarbij op de KL en de jonge luitenant. Uit haar onderzoek blijkt dat zowel leiderschapstijl als vakkennis belangrijke factoren van invloed zijn. Dit betekent dat het gewenste deskundigheidsniveau zwaar moet wegen bij de opzet en uitvoering van opleidingen.

A. ten Cate – Naar de geul van haat, verbittering en bloed

In 1956 besloot de Nederlandse regering op verzoek van de VN tot deelname aan de waarnemingsmissie 'United Nations Truce Supervision Organization' (UNTSO) in het Midden-Oosten. De twee officieren die in juli van dat jaar naar het gebied vertrokken, markeerden het begin van wat zou uitgroeien tot de langstlopende vredesoperatie van de Nederlandse krijgsmacht. De missie duurt nog steeds voort. Tot 2003 zijn in totaal meer dan vijfhonderd officieren van landmacht, luchtmacht en marine in diverse functies bij UNTSO werkzaam geweest. Zij waren getuigen van de Suezcrisis in 1956, de Zesdaagse Oorlog in 1967 en de Oktoberoorlog in 1973. Zij beleefden de Libanese burgeroorlog, de Palestijnse Intifada's, de Golfoorlog van 1991 en het moeizame vredesproces. Dit artikel is een bewerking van het eerste hoofdstuk van zijn boek over de geschiedenis van deze missie: 'Waarnemers op heilige grond'.

C.A.J. ten Anscher, J.C. Terweijden – Inzet van kennis en ervaring voor de wederopbouw

Begin dit jaar publiceerden het Marineblad en de Militaire Spectator een oproep van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren. Lezers werden uitgenodigd om een essay te schrijven over de toekomst van Defensie. Dit essay won de vice-admiraal A. van der Moer-prijs. De auteurs beschrijven hoe taakspecialisatie leidde tot legers voor 'pre-war' en 'war-operations'. Nederland is in 2008 uitgerust en voorbereid op de laatstgenoemde inzet. De krijgsmacht wordt gestuurd door een generale staf. Er zijn grondgebonden regimenten en regimenten ter zee en ter lucht. Elk hebben zij een specifieke taak bij wederopbouw. De auteurs gaan ook in op leiders en topmanagement, waarden en normen, alsmede het noodzakelijke personeelsmanagement. Een utopie?

L. Polman – 'One Person One Gun'

Het einde van een conflict brengt demobilisatie en ontwapening. Of niet? De Amerikanen beginnen er niet eens aan in Somalië en Haïti. In Sierra Leone werd een poging gedaan om tot demobilisatie en ontwapening te komen. De Wereldbank is echter niet echt content met de resultaten. De auteur legt uit hoe de ontwapening in zijn werk ging. In feite blijkt het één groot theater met een eigen logica. Sierra Leone: een registratie als krijger en wat rituele littekens volstaan om een computercursus te mogen volgen. Het is dan ook niet het land waar zaken volgens 'normale' logica verlopen.

P.H. de Vries – Tegenspreken

Tegenspreken: in het leger? Natuurlijk niet! Daar heerst discipline! In het leger doe je gewoon wat je gezegd wordt. Is dat zo? De auteur geeft zijn bespiegelingen over de rol van en de reactie op tegenspraak. Sommige meerderen reageren er min of meer allergisch op. Anderen begrijpen dat tegenspraak goed en zelfs nodig is. Mede aan de hand van citaten van Max Weber en Friedrich Nietzsche breekt de auteur een lans voor wat hij noemt 'constructieve tegenspraak'. Als we begrijpen hoe we met dat fenomeen moeten omgaan, kunnen we er mogelijk ook voor zorgen dat misverstanden over het functioneren van een krijgsmacht verdwijnen.

Summaries

Editorial – Special personnel deserves special care

A military force is special. Where other organizations flourish, one easily thinks about rises, bonuses and expansion. Paradoxically the end of the Cold War resulted in shrinking. Where there arises unbalance between tasks and means, measures are unavoidable. Reductions are thus inevitable. Yet, our military force is special. So are military. They serve in the understanding that this service might embrace the sacrifice of own health and even life. The inevitable and forced dismissals are a real infringement of existing conditions of employment. Special care is needed to prevent that any military should finally live on welfare. This worry should be removed.

S.A.M. Wulffaert – The new NATO-command-structure

On June 12, 2003 the ministers of Defence of the NATO-membercountries agreed to a fundamental new command-structure. The author clarifies the new structure and explains backgrounds and discussions. What do the changes mean 'in practice' and what are the relations to other developments, such as 'transformation', the concept of the 'NATO-Response Force' and the new 'Force Structure' of NATO? The NATO-summit in Washington in 1999 was the start of the recent changes. September 11, 2001 excellerated the plans. The real savings are still unclear. The need for real transformation might bring further changes. As the author indicates, conceptual changes seem of more importance than present and possible future changes in structure, in order to keep up with technological developments.

I.E. van der Kloet – Trust in leadership

One of the essential conditions for a succesful accomplishment of military operations is that sub-ordinates can trust their leaders. Trust does not come automatically. Where trust exists it need not remain as a matter of course. The author discusses how trust can be generated. Her focus is on the army and the young lieutenant. The findings are that both leadership-style and professional competence influence trust. Reaching this competence therefore should be a leading principle in building courses.

A. ten Cate – To the gully of hatred, bitterness and blood

Since 1956 Dutch officers of army, airforce and navy serve with the United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO) in the Middle East. The two officers that went there in July 1956 marked the beginning of what became the longest peace-operation in which the Netherlands participate. Until 2003 a total of more than fivehundred officers took part. They were eye-witness of the Arab-Israeli conflict, the Suez-crisis in 1956, the Six Day War in 1967, the October-War in 1973, the Libanese civil war, the Palistinian Intifada, the Gulf War in 1991 and the difficult peace-process in this region. The author presents a summary of the first chapter of his book 'Observers on holy ground, the history of the Dutch contribution to UNTSO'.

C.A.J. ten Anscher, J.C. Terweijden – The use of knowledge and experience for reconstruction

Earlier this year the Royal Society of Naval Officers invited readers of both the 'Marineblad' and this perodical to write an essay on the future of Defence. This is the prize-winning essay. The authors describe how specialisation led to armies for pre-war and war-operations, and other armies for after-war-operations. In 2008 the Dutch Armed Forces are organized and prepared for the latter. A general staff steers the military organization. There are groundbased regiments next to sea- and air-regiments. Each regiment with a specific task for reconstruction. The authors also discuss leadership and topmanagement, values and norms, as well as the necessary manpower policies. An utopia?

L. Polman – 'One Person One Gun'

The end of an armed conflict normally leads to demobilisation and disarmament. The American soldiers in Somalia and Haïti did not even dare to start disarmament. In Sierra Leone the United Nations decided to disarm the armed fighters. The World Bank Recently published a critical evaluation. The author explains how disarmament 'works' in this country. In fact she explains how disarmament became a show with a logic of its own. Sierra Leone: where a registration as an armed fighter and some ritual scars brings the opportunity to take a computer-course. Certainly not the place where things follow 'normal' logic.

P.H. de Vries – To contradict

To contradict: in the armed force? Of course not. After all, discipline reigns there. There you do as you are told to do! Is that so? The author reflects on the role of and the reaction to contradiction. Some superiors are more or less allergic to contradiction. Others understand that contradiction may be wise, even necessary. Using quotations of Max Weber and Friedrich Nietzsche, the author stands up for what he describes as 'constructive contradiction'. If we understand how to deal with this phenomenon, misconceptions about how the armed force 'works' may disappear.

Conferentie: Confrontatie en Ontspanning. Maatschappij en Krijgsmacht in de Koude Oorlog: 1966-1989

Donderdag 13 november 2003
Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Amsterdam

Over deze fascinerende periode in de Koude Oorlog organiseren de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, het Instituut voor Militaire Geschiedenis en de Sectie Luchtmachthistorie een conferentie die de derde in een reeks is. Vooraf gingen: De Koude Oorlog. Maatschappij en Krijgsmacht in de jaren vijftig (1992) en: In de Schaduw van de Muur. Maatschappij en Krijgsmacht rond 1960 (1997).

Ook deze keer zal de conferentie uitmonden in een door de SDU uit te geven boek. Tijdens de dag zelf zullen inleiders zeer beknopt hun belangrijkste inzichten en bevindingen presenteren en zal er veel ruimte zijn voor discussie. Gedurende vijf thematische blokken zal steeds een bij uitstek deskundige referent met zijn commentaar op de inleidingen de discussie aanjagen.

Dagvoorzitter: prof. dr. H. Amersfoort, Instituut voor Militaire Geschiedenis / Universiteit van Amsterdam.

Programma (met werktitels)

- 09.00 uur: Ontvangst
09.30 – 09.40 uur: Proloog: prof.dr. J.C.H. Blom, directeur Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie
09.40 – 10.35 uur: I – **Grote lijnen**
1. Brezjnevs jaren: 1964-1982, prof. dr. D.A. Hellema, Rijksuniversiteit Utrecht
2. 'De vrije mens ...': de Defensienota 1974, dr. J. Hoffenaar, Instituut voor Militaire Geschiedenis
Commentaar: mr. A. Stemerink, vml. minister van Defensie, oud-Tweede Kamerlid PvdA
10.35 – 11.40 uur: II – **Protest en polarisatie**
3. Anti-establishment: anti-Amerika, anti-NAVO, anti-krijgsmacht, dr. G.R. Zondergeld, Vrije Universiteit, Amsterdam
4. Dienstplicht: de nieuwe generatie, dr. J.S. van der Meulen en drs. N.P.M. Nuij, SMK
5. Vermaatschappelijking: de beroeps beproefd, drs. B. Schoenmaker, IMG
Commentaar: D. Dijkman, oud-journalist Haagse Post, hoofdredacteur VARA-TV-magazine
11.40 – 12.10 uur: Koffiepauze
12.10 – 13.15 uur: III – **Modernisering: 'software' en 'hardware'**
6. Personeelsbeleid: mannen, vrouwen, carrières, generaal-majoor b.d. P.W. Strik, vml. directeur Centrale Dienst Personeel en Organisatie Koninklijke Landmacht
7. Defensie als economische factor: vliegtuigen, tanks en onderzeeboten, dr. J. Colijn, Erasmus Universiteit Rotterdam
8. De operationele inzetbaarheid: marges en knelpunten, brigade-generaal prof. J.M.J. Bosch, KMA
Commentaar: drs. D.J. Barth, vml. secretaris-generaal ministerie van Defensie
13.15 – 14.15 uur: Lunch
14.15 – 15.10 uur: IV – **Taken in de marge**
9. Terreurbestrijding: gijzelingen en kapingen, drs. A.J. van der Peet, Instituut voor Maritieme Historie
10. Vredeshandhaving in Libanon, mw. dr. B.C.M. Kester, IMG
Commentaar: luitenant-generaal b.d. G. L.J. Huyser, vml. chef Defensiestaf
15.10 – 16.15 uur: V – **Kernwapens als climax**
11. Politieke besluitvorming en publieke demonstraties, dr. R.C. van Diepen, UvA
12. Professie en ethiek: tweestrijd van de militairen, dr. J.A.M.M. Janssen, Militair Luchtvaartmuseum Gorbatsjovs jaren: Overwinning van het Westen? prof.dr. P.M.E. Volten, Rijksuniversiteit Groningen
Commentaar: dr. M.J. Faber, secretaris Interkerkelijk Vredesberaad
16.15 – 16.30 uur: Afronding
16.30 uur: Borrel

Aanmelding:

Telefonisch (015 2844745 / 649) of per e-mail: cm@smk.nl
Kosten deelname: €15,- (studenten € 7,50). Overmaken op girorekening 479513, t.n.v. Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, Den Haag, onder vermelding van: Conferentie 13 november.

Tijdens de conferentie kan tegen een gereduceerde prijs worden ingetekend op het boek dat in het voorjaar 2004 verschijnt.